

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedra

Živilė Juonytė,

Tarptautinės komunikacijos magistrantūros studijų programos studentė

**TAUTINIŲ MAŽUMŲ KALBŲ POLITIKA LIETUVOJE IR
RUMUNIJOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė doc. dr. Laima Nevinskaitė

Vilnius, 2011

Pildo magistro baigiamojo darbo autorius

Živilė Juonytė _____

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Tautinių mažumų kalbų politika Lietuvoje ir Rumunijoje _____

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

National minority language policy in Lithuania and Romania _____

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudoti kitose aukštosiose mokyklose.

_____ (magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

_____ (magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovas

Magistro baigiamąjį darbą ginti _____

(rašyti – leidžiu arba neleidžiu)

_____ (data)

_____ (magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Magistro baigiamasis darbas įregistruotas

_____ (instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

_____ (data)

_____ (instituto / katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu _____

(recenzento vardas, pavardė)

_____ (data)

_____ (instituto / katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau. _____

(data)

_____ (recenzento parašas)

Juonytė, Živilė

Ju-122

Tautinių mažumų kalbų politika Lietuvoje ir Rumunijoje : magistro darbas/ Živilė Juonytė; mokslinė vadovė Laima Nevinskaitė; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Informacijos ir komunikacijos katedra. – Vilnius, 2011. – 78 lap.: lent. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibl.: lap. 69-76 (87 pav.).

UDK 802/809:32(474.5)(498)

Raktiniai žodžiai: kalbos politika, kalbinės teisės, tautinė mažuma, Lietuva, Rumunija.

Magistro baigiamojo darbo objektas – tautinių mažumų kalbų politika. Darbo tikslas – išanalizuoti, kaip Lietuvoje ir Rumunijoje formuojama ir vykdoma mažumų kalbų politika. Darbo uždaviniai: išanalizuoti kalbos politikos tipus ir kalbos planavimo modelius; išanalizuoti tautinės mažumos sampratą tarptautinėje teisėje bei atskirose Europos valstybėse: Lietuvoje ir Rumunijoje; išanalizuoti Europos tautinių mažumų kalbinių teisių raidą ir reglamentavimą bei Europos Sąjungos kalbų politiką; išanalizuoti mažumų kalbų politiką Lietuvoje; išanalizuoti mažumų kalbų politiką Rumunijoje; ištirti mažumų kalbų politikos recepciją Lietuvoje ir Rumunijoje; palyginti Lietuvoje ir Rumunijoje vykdomą mažumų kalbų politiką.

Atlikus mokslinės literatūros analizę prieita prie išvados, kad dėl kiekybinės daugumos persvaros bei pasaulinio globalizacijos proceso tautinėms mažumoms ir jų unikaliam identitetui gresia asimiliacijos pavojus. Šį pavojų gali eliminuoti valstybės vykdoma kalbos politika, jei ji tarpusavyje derina tiek valstybinės kalbos ir jos vartotojų, tiek mažumų kalbų ir jų vartotojų interesus.

Egzistuoja įvairūs kalbos politikos tipai ir įgyvendinimo būdai. Rumunijai ir Lietuvai pagal J. Leclerco tipologiją yra būdingas mišrus kalbos politikos tipas: oficialios kalbos vertinimo ir skirtingo teisinio statuso kalbų politika. Tai reiškia, kad šiose šalyse egzistuoja oficiali valstybinė kalba, įteisinta įstatymais. Tautinių mažumų kalbas taip pat reguliuoja įstatymai, tačiau joms suteikiamas žemesnis statusas ir siauresnė vartojimo sfera. Rumunija taipogi gali būti priskirta prie dvikalbystės, grįstos individualiomis-teritorinėmis teisėmis, kalbos politikos tipo, kadangi tautinėms mažumoms jų gausiai gyvenamų vietovių vietos administracijoje ir informaciniuose užrašuose užtikrinama teisė į gimtosios kalbos vartojimą greta valstybinės.

Lietuvos ir Rumunijos dėmesį mažumų kalbų politikai esamuoju momentu rodo tai, kad senesnės redakcijos įstatymai ir jų nuostatos mažumų kalbų atžvilgiu yra persvarstomos: tiek Lietuvoje, tiek Rumunijoje 2011 metų pradžioje priimti naujos redakcijos Švietimo įstatymai.

Pagrindinis skirtumas tarp šių įstatymų yra tas, kad Rumunijoje tautinėms mažumoms garantuotas mokymas išimtinai mažumų kalbomis, tuo tarpu Lietuvoje mažumos kai kuriuos dalykus turės privalomai mokytis valstybine kalba. Tai rodo, kad Rumunijos politika mažumų švietimo srityje yra liberalesnė, suteikianti didesnę pasirinkimo laisvę; tuo tarpu Lietuva siekia įstatymiškai užtikrinti stipresnę valstybinės kalbos mokymą.

Rumunija taipogi yra liberalesnė dvikalbystės atžvilgiu, kurią gausiai mažumų gyvenamuose regionuose (jei mažuma sudaro 20 % visų gyventojų) numato Vietinio viešojo administravimo įstatymas. Tuo tarpu Lietuvoje regioninės dvikalbystės problema nėra išspręsta – šiuo klausimu egzistuoja Valstybinės kalbos įstatymo ir Tautinių mažumų įstatymo (nebegaliojančio, tačiau kol kas nepakeisto nauju) kolizija, negatyviai atsispindėjusi dvikalbių gatvių pavadinimų byloje, kuri galiausiai teisme buvo išspręsta valstybinės kalbos naudai. Vis dėlto, diskusijos dėl regioninės dvikalbystės viešajame lygmenyje vyksta ir toliau.

Tiek Rumunijos, tiek Lietuvos įstatymų bazę skurdina Tautinių mažumų įstatymo trūkumas. Šio įstatymo galiojimas Lietuvoje baigėsi 2010 metais. Tuo tarpu Rumunija analogiško įstatymo neturi iki šiol, nors mažumų teisė turėti jų statusą reguliuojantį įstatymą yra įtvirtinta šalies Konstitucijoje. Kita šalių kalbų politikos problema – sąvokos “tautinė mažuma” neapibrėžtumas įstatymiškai. Šios sąvokos išaiškinimas įstatymuose suteiktų aiškumo mažumų kalbų politika ir jos subjektui.

Remiantis atlikto fokusuotų grupių tyrimo duomenimis, mažumų kalbų politikos recepciją dominuojančiose Lietuvos ir Rumunijos tautinėse grupėse galima apibūdinti kaip pozityvią, ypač Lietuvoje. Tai gali būti paaiškinta tuo, kad Lietuvoje skirtumas tarp valstybinės ir mažumų kalbų statuso yra didesnis, nei Rumunijoje, ir tai tenkina daugumos interesus. Nors abiejų šalių respondentai teigė, kad specialiai neieško informacijos apie mažumų kalbų politiką, tyrimo metu jie rodė didelį susidomėjimą mažumų klausimais, ypač valstybinės kalbos mokymu bei integracija. Respondentai jautriai reagavo į jų manymu, problemiškus didžiųjų tautinių mažumų – lenkų ir vengrų – didesnių teisių reikalavimus. Gana palankiai įvertinę esamą kalbos politiką, respondentai nerimavo dėl pokyčių, kurie galėtų įvykti, patenkinus mažumų pageidavimus (Lietuvoje – švietimo gimtąja kalba stiprinimo, viešųjų užrašų asmenvardžių rašybos originalo kalba siekius; Rumunijoje – pastangas įtvirtinti kultūrinę ir (ar) teritorinę autonomiją). Nors respondentai rumunai gana kritiškai įvertino jau priimtą Švietimo įstatymą, stiprinantį mokymą mažumų kalbomis, su šiuo įstatymu jie buvo tarytum susitaikę, ir, kaip ir respondentai lietuviai, esamuoju laiku grėsmės valstybinei kalbai nejuto.

Atlikus kokybinę turinio analizę paaiškėjo, kad švietimas gimtąja kalba buvo populiariausia mažumų kalbų politikos tema, gvildenta tiek Lietuvos, tiek Rumunijos internetinėje spaudoje. Kitos populiarios temos Lietuvos ir Rumunijos spaudoje skyrėsi. Lietuvoje nemažai dėmesio sulaukė

dvikalbių užrašų ir asmenvardžių rašymo originalo kalba klausimai (tai patvirtina jau aptartą tikslesnio teisinio reguliavimo poreikį). Tuo tarpu Rumunijoje plačiai aptartas vengrų autonomijos siekis bei tautinių mažumų statuso įstatymas. Dėmesio skirta ir regioninės dvikalbystės įgyvendinimo klausimams, pažeidimams bei visuomenės nuomonei. Tiek Lietuvoje, tiek Rumunijoje mažumų kalbų politikos klausimai straipsniuose buvo pristatomi tiek iš daugumos, tiek iš mažumų pozicijų.

Magistro baigiamajame darbe Lietuvos ir Rumunijos kalbos politikos formuotojams pateikiamos rekomendacijos, kaip patobulinti mažumų kalbų politikos įstatyminę bazę, įgyvendinimą ir recepciją visuomenėje.

Magistro darbas gali būti naudingas komunikacijos, lingvistikos ir politikos mokslų specialistams bei studentams, taip pat plačiajai visuomenei, į kurios interesų sferą įeina kalbos politika, mažumų teisės, tarptautinė komunikacija, identiteto problematika globalizacijos ir integracijos sąlygomis.

TURINYS

IVADAS.....	8
1. KALBOS POLITIKA IR TAUTINIŲ MAŽUMŲ KALBINĖS TEISĖS.....	10
1.1. Tautinės mažumos ir kalba.....	10
1.2. Kalbos politika ir planavimas.....	12
1.2.1. Kalbos politikos tipai.....	12
1.2.2. Kalbos planavimo modeliai.....	16
1.3. Mažumų kalbinių teisių raida ir reglamentavimas.....	19
1.4. Europos Sąjungos kalbų politika.....	22
2. MAŽUMŲ KALBŲ POLITIKA LIETUVOJE IR RUMUNIJOJE.....	26
2.1. Mažumų kalbų politika Lietuvoje.....	26
2.1.1. Kalbos politikos raida Lietuvoje.....	26
2.1.2. Lietuvos valstybinės kalbos politika	28
2.1.3. Tautinės mažumos Lietuvoje.....	30
2.1.4. Lietuvos mažumų kalbų politikos teisinė bazė.....	31
2.1.5. Mažumų kalbų politikos įgyvendinimas Lietuvoje.....	34
2.1.6. Lietuvos mažumų kalbų politikos problematika.....	37
2.2. Mažumų kalbų politika Rumunijoje.....	40
2.2.1. Kalbos politikos raida Rumunijoje.....	40
2.2.2. Rumunijos valstybinės kalbos politika.....	41
2.2.3. Tautinės mažumos Rumunijoje.....	42
2.2.4. Rumunijos mažumų kalbų politikos teisinė bazė.....	43
2.2.5. Mažumų kalbų politikos įgyvendinimas Rumunijoje.....	47
2.2.6. Rumunijos mažumų kalbų politikos problematika.....	49
2.3. Mažumų kalbų politikos Lietuvoje ir Rumunijoje palyginimas.....	51

3. MAŽUMŲ KALBŲ POLITIKOS RECEPCIJOS LIETUVOJE IR RUMUNIJOJE TYRIMAS.....	53
3.1. Tyrimo metodologija ir bazė.....	53
3.2. Fokusuotų grupių analizė.....	55
3.3. Kokybinė turinio analizė.....	60
3.4. Tyrimo apibendrinimas.....	62
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	66
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	69
National minority language policy in Lithuania and Romania (summary)	77
Priedai.....	80
<i>1 priedas. Fokusuotų grupių klausimynai.....</i>	<i>80</i>
<i>2 priedas. Kokybinės turinio analizės straipsniai.....</i>	<i>83</i>

ĮVADAS

Tautinė mažuma – unikali tautinė bendruomenė, gyvenanti ne savo kilmės valstybėje. Svarbi tautinės mažumos tapatybės dalis, kultūros išraiška bei priemonė yra kalba. Dėl šios priežasties ne tik mažumos kalbinių teisių užtikrinimas, bet ir identiteto išsaugojimas ar praradimas daugumos dominuojamoje valstybėje priklauso nuo tos valstybės vykdomos kalbos politikos.

Kalbos politika – tai valstybės nuostatų, įstatymų ir praktikų sistema, kuria siekiama nustatyti, palaikyti ar pakeisti tam tikrą kalbų statusą, vartoseną, funkcionavimą. Galima išskirti valstybinės kalbos ir mažumų kalbų politiką. Tiek valstybinė, tiek mažumų kalbų politika turi reikšmingą poveikį kalbų vartojimui, hierarchijai, pozicionavimui bei kalbų ir jų vartotojų tarpusavio santykiui. Jei valstybinė kalbos politika yra reguliuojama vien nacionaliniais teisės aktais arba apskritai oficialiai neregamentuojama, tačiau įgyvendinama de facto, tai mažumų kalbų politika yra reguliuojama nacionalinių įstatymų bei tarptautinių sutarčių.

Kalbos politikos svarba itin išryškėja XXI amžiaus globalizacijos, standartizacijos, tarpkultūrinių kontaktų kontekste. Kaip pažymi Valstybinė lietuvių kalbos komisija (2008), „Vienas stipriausių ne tik Lietuvos, bet ir daugelio kitų valstybių politikos veiksnių yra globalizacija, apimanti ūkį ir technologijas, politiką ir kultūrą (įskaitant ir kalbą)“. Pastarieji veiksniai sukuria grėsmę skirtingų tautinių, kultūrinių, kalbinių grupių supanašėjimui ir identiteto praradimui. Tai kelia iššūkį valstybių kalbų politikai ir ją keičia, nes valstybės, siekiančios išsaugoti lingvistinę įvairovę ir tautinių grupių identitetą, turi imtis priemonių šių grupių kalbinėms teisėms užtikrinti. Tokiomis sąlygomis iškyla pagrindinis mažumų kalbų politikos uždavinys ir tikslas – suteikiant kalbines teises užtikrinti sėkmingą mažumų kalbų funkcionavimą ir vartojimo tęstinumą valstybėje, kurioje dominuoja kita tautinė grupė. Vis dėlto, šio tikslo įgyvendinimas neretai yra grindžiamas ne tik mažumų kalbų, bet ir valstybinės kalbos bei jos vartotojų interesais. Pastarieji sąlygoja aukštesnę valstybinės kalbos ir žemesnę mažumų kalbų pozicionavimą, kas atsispindi tiek valstybinėje, tiek mažumų kalbų politikoje.

Mažumų kalbų politikos aktualumą Lietuvoje patvirtina jai skiriamas dėmesys žiniasklaidoje, diskusijos viešajame lygmenyje. Vis dėlto, Lietuvoje nėra mokslinių šios temos tyrimų tradicijos.

Dėl šių priežasčių – aktualumo globalizacijos amžiuje, tačiau, nepaisant to, neretai antraeilio statuso valstybių politikoje bei menko Lietuvos mokslininkų dėmesio – mažumų kalbų politika pasirinkta šio magistro darbo **objektu**. Siekiant išanalizuoti Lietuvos mažumų kalbų politiką ir išskirti jos ypatumus, tikslinga ją palyginti su kitos valstybės vykdoma mažumų kalbos politika. Šiuo tikslu pasirinkta Rumunija, nes kaip ir Lietuva tai yra valstybė, po komunistinio režimo žlugimo atkūrusi demokratiją ir vis dar kurianti naujas kalbos politikos ir mažumų teisių apsaugos

tradicijas. Taigi, darbo **tikslas** – išanalizuoti, kaip Lietuvoje ir Rumunijoje formuojama ir vykdoma mažumų kalbų politika. Siekiant šio tikslo, iškyla tokie **uždaviniai**:

- išanalizuoti kalbos politikos tipus ir kalbos planavimo modelius;
- išanalizuoti tautinės mažumos sampratą ir santykį su kalba;
- išanalizuoti Europos tautinių mažumų kalbinių teisių raidą ir reglamentavimą bei Europos Sąjungos kalbų politiką;
- išanalizuoti mažumų kalbų politiką Lietuvoje;
- išanalizuoti mažumų kalbų politiką Rumunijoje;
- ištirti mažumų kalbų politikos recepciją Lietuvoje ir Rumunijoje;
- palyginti Lietuvoje ir Rumunijoje vykdomą mažumų kalbų politiką.

Magistro darbas yra sudarytas iš trijų **dalių**. Pirmojoje dalyje „Kalbos politika ir tautinių mažumų kalbinės teisės“ tiriama kalbos politikos ir planavimo samprata, kalbos politikos tipai ir kalbos planavimo modeliai, tautinių mažumų samprata, jų kalbinių teisių raida ir reglamentavimas, Europos Sąjungos daugiakalbystės ir regioninių bei mažumų kalbų politika. Antrojoje darbo dalyje „Mažumų kalbų politika Lietuvoje ir Rumunijoje“ didžiausias dėmesys skiriamas mažumų kalbų politiką reguliuojantiems įstatymams ir tarptautinėms sutartims bei jų įgyvendinimui Lietuvoje ir Rumunijoje. Trečiojoje darbo dalyje „Mažumų kalbų politikos recepcijos Lietuvoje ir Rumunijoje tyrimas“ pristatoma atlikto tyrimo metodologija, rezultatai ir jų analizė.

Pagrindinė pirmosios darbo dalies **literatūra** – užsienio lingvistų (Baldaufo, 2005; Kaplano ir Baldaufo, 1997; Leclercio; May, 2001 ir 2006; Nikiforovas, 2007; Ricento, 2006; Schiffmano, 2005, etc.) tyrinėjimai ir publikacijos kalbos politikos ir planavimo tema; **šaltiniai** – Europos Sąjungos dokumentai – sutartys, komunikatai, rekomendacijos, etc. Svarbiausi antrosios dalies šaltiniai – Lietuvos ir Rumunijos įstatymai ir tarptautinės sutartys, reguliuojančios mažumų kalbų politiką; Lietuvos tautinių mažumų tyrimai (Kasatkina, ir Leončikas, 2003), Rumunijos mažumų kalbų politikos analizė rumunų tautybės mokslininkų akimis (Sergiu, 2004) bei tautinių mažumų atstovų požiūriu (Pentekas, ir Beno, 2003; Batizanas, 2009).

Teorinėje darbo dalyje atlikta mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, empirinėje – derinti fokusuotos grupės ir kokybinės turinio analizės tyrimo **metodai**: Lietuvoje ir Rumunijoje atlikta po dvi fokusuotas grupes bei ištirta 217 straipsnių mažumų kalbų politikos tema, publikuotų populiariausiuose šių šalių naujienų portaluose: www.lrytas.lt, www.delfi.lt, www.adevarul.ro ir www.realitatea.net.

Magistro baigiamasis darbas gali būti naudingas komunikacijos, lingvistikos ir politikos mokslų specialistams bei studentams, taip pat plačiajai visuomenei, į kurios interesų sferą įeina kalbos politika, mažumų teisės, tarptautinė komunikacija, identiteto problematika globalizacijos ir integracijos sąlygomis.

1. KALBOS POLITIKA IR TAUTINIŲ MAŽUMŲ KALBINĖS TEISĖS

Kalbos politika yra valstybės vidaus politikos dalis, turinti tiesioginę ir netiesioginę įtaką valstybėje vartojamoms kalboms, šių kalbų vartotojams bei jų tarpusavio santykiams. Siekiant suvokti, kaip ir kodėl vykdoma kalbos politika, tikslinga išanalizuoti kalbos politikos subjektą – tautines mažumas, kalbos politikos tipus bei kalbos planavimo modelius, kurie gali būti taikomi konkrečiose situacijose.

1.1. Tautinės mažumos ir kalba

Kalba yra unikali tautinių mažumų tapatybės dalis, kultūros išraiška ir priemonė, nešanti paveldo ir komunikacinę vertę (Chandler, 1994) ir atskirianti mažumą nuo valstybėje gyvenančios pagrindinės tautinės grupės. Kalbos kaip mažumų tapatybės ir kultūros dalies svarba išryškėja tuo atveju, kai mažuma sąmoningai identifikuoja su kalba. Šiam procesui didelę reikšmę turi valstybės vykdoma mažumų kalbų politika. Taigi, kaip pažymi Nikiforova (2007), sprendimas, kokia kalba reikia kalbėti, nulemia identitetą. Kalbos svarba atsispindi ir tautinės mažumos kaip unikalios žmonių grupės sampratoje.

Tautinės mažumos samprata. Egzistuoja įvairių tautinės mažumos sampratų ir apibrėžimų. Nikiforova išskiria kalbą, kultūrinę tradiciją, religiją kaip pagrindinius tautinės mažumos požymius, kurie suformuoja unikalios mažumos savimonę (Nikiforova, 2007). Brassas (1996) teigia, kad, kultūrinė individų grupė įgauna tautinės/ etninės grupės prasmę, kai yra apibrėžta išskirtinėmis ypatybėmis, tokiomis kaip kalba, religija, istorinė atmintis bei kultūrinės tradicijos. Brassas yra vienas iš daugelio autorių, vartojančių sąvokas „tautinė“ ir „etninė“ grupė sinonimiškai. Vis dėlto, tarp šių sąvokų galima išvelgti ir skirtumų.

Kasatkinos (1997) manymu, etninė mažuma yra tautinė ar etninė grupė, turinti savitą kalbą, kultūrą bei bendras tradicijas, tačiau neturinti savo istorinės valstybės. Tuo tarpu tautinė mažuma skiriasi tuo, kad gyvena ne savo tautos valstybėje, nors ši egzistuoja (Kasatkina, 1997). Vadovaujantis tokiu požiūriu, Lietuvos karaimai yra etninė mažuma, o lenkai – tautinė. Kasatkina ir Leončikas dar patikslina tautinės mažumos sampratą: „Tautinės mažumos sąvoka paprastai nurodo grupę, kurios protėviai (...) jau gyveno toje pačioje teritorijoje, tačiau kuri dėl politinių sienų kaitos tapo politiškai pavaldi politiniam vienetai, kuriame dominuoja kita etninė (tautinė) grupė“ (Kasatkina, ir Leončikas, 2003, p. 24). Taigi, šiuo atveju tautinės mažumos sąvoka sujungia dvi sąlygas – ryšį su šalies teritorija ir pilietybę.

May (2006) tautines mažumas suvokia kaip tautines grupes, istoriškai gyvenančias tam tikros valstybės teritorijoje, o etnines mažumas – kaip migrantus ir pabėgėlius. Jis nepabrėžia būtinumo tautinei mažumai turėti savo tautos valstybę. Šiame magistro darbe taipogi vadovaujama šiuo požiūriu, kadangi jis atskleidžia ilgalaikį tautinės mažumos ryšį su jos gyvenama valstybe ir asimiliacijos grėsme.

Tikslinga pastebėti, kad mažumos tipas (tautinė ar etninė), kiekybinės charakteristikos (ženklus ar nežymus mažumos atstovų skaičius) sąlygoja valstybių vykdomą kalbos politiką. Tautinėms mažumoms, tradiciškai gyvenančioms valstybės teritorijoje, įprastai suteikiama daugiau teisių nei migrantams ir pabėgėliams. Taipogi mažumos gausiai apgyvendintoje teritorijoje šios mažumos atstovams gali būti suteikiama daugiau teisių vadovaujantis individualių-teritorinių teisių politika (žr. p. 15).

Šiuo metu galiojantys tarptautiniai teisės aktai taipogi nepateikia konkretaus ir vienintelio tautinės mažumos apibrėžimo. Kaip teigia Račkauskaitė, atlikusi tautinės mažumos sampratos tarptautinėje teisėje analizę, “Tautinė mažuma tarptautinėje teisėje yra suprantama kaip asmenų grupė, gyvenanti konkrečios valstybės teritorijoje, sudaranti mažiau nei pusę jos gyventojų ir išsiskirianti iš jų daugumos savo objektyviais bei subjektyviais bruožais. Objektyviuosius požymius sudaro kalba, etninė kilmė, religija, kultūra, grupės narių skaičius. Subjektyvūs požymiai, kuriuos sudaro noras išsaugoti savo kultūrą, tradicijas, religiją ir kalbą, taip pat savęs laikymas tautinės mažumos atstovu, turi būti pagrįstas objektyviais priklausymo tam tikrai tautinei mažumai požymiais“ (Račkauskaitė, 2010, p. 318).

Taigi, visuose aptartuose apibrėžimuose kalba suvokiama kaip reikšminga, jei ne pati svarbiausia mažumų identiteto dalis; vienas iš objektyviųjų požymių, skiriančių mažumas nuo daugumos ir prisidedančių prie unikalios šalies lingvistinio portreto.

Kalbinių mažumų teisių apsaugos reikšmė. Kalbos politika turi tiesioginį ryšį su mažumų savimones ir identiteto išsaugojimu arba praradimu valstybėje, kur esama kiekybinės daugumos persvaros. May (2006) detalizuoja priežastis, skatinančias ginti kalbines mažumų teises. Pirmiausia, tai pasaulio kalbų mažėjimas ir nykimas. Šis argumentas grindžiamas prognozėmis, kad iki XXI a. pabaigos išnyks 20-50 % pasaulio kalbų (Grimes, 2000). Išnykimo grėsmė ypač didelė, jei daugumos kalba (t.y. kalba, turinti didžiausią politinę galią) keičia mažumos kalbos vartojimo sferą ir funkciją, ir mažuma laikui bėgant pradeda vartoti daugumos kalbą. May išskiria tris tokios kalbos pakeitimo lygius. Pirmiausia, mažumai daromas spaudimas vartoti daugumos kalbą, ypač oficialioje aplinkoje. Šiame lygmenyje gali būti skatinamas švietimas daugumos kalba argumentuojant, kad tokiu būdu didinamas mažumos socialinis mobilumas, kad daugumos kalba turi „instrumentinę“, o mažumos kalba – tik sentimentalią vertę. Atitinkamai, siaurėja mažumos kalbos atliekamų funkcijų ratas. Toliau seka dvikalbystės etapas, kai abi kalbos vartojamos panašiu mastu, tačiau mažumos

kalbos vartojimo sferų bei vartotojų palengva mažėja – ypač jaunimo tarpe, – o kalbos mokėjimo lygis krenta. Galiausiai, dviejų-trijų kartų laikotarpyje mažumos kalba yra pakeičiama daugumos kaip „platesnės komunikacijos“ kalba (May, 2006).

Antra priežastis yra nenatūrali daugumos ir mažumos kalbų hierarchija bei mažumos kalbų minorizacija, kas yra ne natūralus lingvistinis, o istoriškai, socialiai ir politiškai konstruojamas procesas. May (2006) iškelia klausimą, kokie požymiai iš esmės skiria daugumos kalbą nuo mažumos, ir pastebi, kad skiriamieji bruožai nėra tokie aiškūs, kadangi ta pati kalba gali būti tiek daugumos kalba (pavyzdžiui, ispanų kalba Ispanijoje ir Lotynų Amerikoje), tiek mažumos kalba (ispanų kalba JAV). Taigi, kalbos laikymas daugumos kalba, mažumos kalba ar tik dialektu neretai yra politinis sprendimas. Čia reikšmingas ir tradicinis požiūris, jog nacionalinei valstybei reikia nacionalinės kalbos. Pavyzdžiui, iki 1814 metų, kol tęsėsi danų valdžia Norvegijoje, norvegų kalba buvo traktuojama kaip danų kalbos dialektas, o susikūrus Norvegijos valstybei ji buvo paskelbta valstybine kalba. Tuo tarpu moldavų kalba laikyta rumunų kalbos dialektu, iki kol Sovietų Sąjunga aneksavo Moldavijos teritoriją, pritaikė moldavų kalbai kirilicos abėcėlę ir paskelbė ją atskira moldavų kalba. Po Sovietų Sąjungos žlugimo Moldavijai sukūrus nepriklausomą valstybę buvo sugrąžinta lotyniška abėcėlė, tačiau moldavų, o ne rumunų kalba buvo įteisinta kaip valstybinė. 2003 metais išleistas pirmasis rumunų-moldavų kalbų žodynas, kurį Moldavijos Mokslų akademijos direktorius I. Bărbuța apibūdino kaip „absurdišką, tarnaujantį politiniams tikslams“ („Moldovan – Romanian dictionary“ by former communist deputy available for sale, 2003). Taigi, valstybės politiniai sprendimai vaidina esminį vaidmenį nustatant kalbų statusą, vartoseną, hierarchiją ir net egzistavimą, ir tokie politiniai sprendimai yra realizuojami per kalbos legitimizavimą – oficialaus statuso suteikimą ir instucionalizavimą – kalbos įtvirtinimą funkcinėse sferose (May, 2006).

Taigi, mažumų kalbų apsaugos reikšmė yra susijusi su jų indėliu į pasaulio kultūrinę-kalbinių įvairovę ir didele dalimi priklauso nuo valstybių politinės valios. Mažumų kalbinių teisių gynėjai teigia, kad išvystyta teisinė apsauga gali padidinti mažumos kalbos vartotojų socialinį mobilumą, tuo pat metu užtikrinant teisę į mažumos kalbos vartojimą (May, 2006).

1.2. Kalbos politika ir planavimas

1.2.1. Kalbos politikos tipai

Egzistuoja įvairūs termino „kalbos politika“ apibrėžimai. Lingvistas, Pensilvanijos universiteto profesorius H. Schiffmanas (2005) kalbos politiką suvokia kaip valstybėje priimamus sprendimus (taisykles, gaires) dėl kalbos ar kalbų statuso, vartosenos, vartojimo sričių ir tų kalbų vartotojų teisių; profesoriai, taikomosios lingvistikos atstovai Kaplanas ir Baldaufas (1997) kalbų

politiką apibrėžia kaip idėjų, įstatymų, taisyklių ir praktikų sistemą, kuria siekiamas kalbų vartojimo pokytis. Tuo tarpu buvęs Europos centro mažumų klausimams direktorius Grinas (1996) yra apibrėžęs kalbos politiką kaip sistemines, racionalias, teoriškai pagrįstas pastangas visuomenės lygmenyje pakeisti lingvistinę aplinką tikintis padidinti bendrą gerovę. Pasak Grino, kalbos politika yra formuojama oficialių institucijų ar jų pakaitų ir yra nukreipta į visus ar dalį gyventojų, esančių jų jurisdikcijoje.

Taigi, kalbos politikos apibrėžimai koncentruojasi į sąmoningas pastangas reguliuoti kalbas, jų statusą ir vartoseną visuomenėje. Kalbos politika neišvengiamai veikia ir kalbos vartotojus, jų identitetą, teises ir pareigas. Kalbos politiką formuoja valdžios institucijos. Aukščiausios valstybinės institucijos gali įkurti joms pavaldžias kalbos politikos vykdymo funkciją atliekančias įstaigas (pavyzdžiui, Lietuvoje kalbos politikos klausimus sprendžia Valstybinė lietuvių kalbos komisija, atskaitinga Seimui).

Egzistuojant kalbos politikos apibrėžimų ir praktikos įvairovei, yra sukurta ir skirtingų kalbos politikos tipologijų. Daugumos jų pagrindinis kriterijus – teisinis ir praktinis kalbos traktavimas valstybėje.

H. Schiffmano tipologija. Lingvistas H. Schiffmanas (2005), atsižvelgdamas į kalboms suteikiamą statusą ir teises valstybėje, yra suskirstęs kalbos politikos tipus pagal penkias dimensijas:

Užmaskuotoji – atviroji kalbos politika. Užmaskuotoji kalbos politika pasižymi tuo, kad kalbos ar kalbų statusas ir vartojimas nėra įtvirtinami teisės aktuose, o kalbinių teisių garantijos išplaukia iš kitų sričių. Šiuo atveju valstybė nesikiša į kalbų reguliavimą, tačiau kalbos politika egzistuoja de facto ir remiasi tradicijomis, nevyriausybinėmis iniciatyvomis, etc. Egzistuoja skirtingi oficialios kalbos politikos užmaskuotumo lygmenys. Dažniausiai kalbos politika yra nereglamentuojama tik iš dalies. Pavyzdžiui, Vokietija neturi Kalbos įstatymo, tačiau vokiečių kalba yra oficiali pagal kitus įstatymus: Administravimo procedūrų, Mokesčių tvarkos, Pilietybės, etc. (Smetonienė, 2005). Tuo tarpu JAV federaliniu lygiu neturi valstybinės kalbos, tačiau kai kurios atskiros valstijos yra pripažinusios anglų kalbą oficialia kalba; be to, anglų kalba visoje šalyje turi oficialios kalbos statusą de facto (Crawford, 1997).

Užmaskuotosios politikos priešingybė – atviroji kalbos politika – nustato kalbinių grupių teises vartoti savo kalbas visose srityse, kur yra realus jų poreikis. Jai būdingas aiškumas, specifiškumas, teisiškumas. Pavyzdžiui, Lietuvoje vartojamų kalbų teisės ir statusas yra įtvirtinti teisiniuose dokumentuose.

Skatinamoji – tolerantiškoji kalbos politika. Skatinamoji politika suteikia konstitucines, administracines, teises garantijas tam tikrai kalbai ar kalboms, nustato jų vartojimo sritis, skiria lėšų kalbinių teisių ir garantijų įgyvendinimui bei vartojimo skatinimui. Skatinamoji kalbos politika gali būti užmaskuota, kai kalba skatinama de facto, bet ne de jure, arba atvira, kai kalbinės

garantijos užtikrinamos teisės aktais. Skatinamosios politikos įgyvendinimo pavyzdžiu galima laikyti Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymą, kuris numato, kad tautinių mažumų mokyklose gali būti mokoma mažumų kalbomis (Lietuvos Respublikos Seimas, 2006b).

Tolerantiškoji kalbos politika nesuteikia privilegijų, kaip skatinamoji: ji leidžia vartoti tam tikrą kalbą (kalbas), neskirdama jai specialių išteklių, nenustatydamą vartojimo sričių, etc. Paprastai šis politikos tipas yra taikomas negausių tautinių mažumų ar migrantų kalboms. Tolerantiškoji kalbos politika taipogi gali būti užmaskuota arba atvira. Neretai ji yra mišrios kalbos politikos dalis. **Mišri** kalbos politika reiškia, kad greta valstybinės kalbos, kurios vartojimas yra skatinamas, toleruojamos mažumų kalbos. Joms paprastai skiriama nedaug ar visai neskiriama lėšų.

Įgalinančioji – ribojanti kalbos politika. Kalbos politika gali traktuoti visas kalbas kaip lygias (Europos Sąjungos daugiakalbystės politika) arba joms nustatyti skirtingą statusą (valstybinės kalbos politika ir mažumų kalbų politika Lietuvoje).

Teisiškai ribojanti kalbos politika. Kalbų vartojimas gali būti skatinamas tam tikrose sferose, pavyzdžiui, administracinėje. Galima išskirti asmeninių teisių politiką, kai individams suteikiama teisė vartoti kalbą tam tikrose situacijose, ir teritorinių teisių politiką, kai individai turi teisę vartoti kalbą tam tikroje teritorijoje. Taipogi galimas šių tipų derinys, kai individams, gyvenantiems tam tikroje teritorijoje, leidžiama vartoti kalbą tam tikrose situacijose ir sferose. Pavyzdžiui, Rumunijos regionuose, kur vienos tautinės mažumos atstovų skaičius viršija 20 % visų gyventojų, jos atstovai gali naudoti gimtąją kalbą vietinėje administracijoje ir švietime (Sergiu, 2004).

De facto – de jure kalbos politika. Ši dimensija yra susijusi su užmaskuotosios – atvirosios kalbos politikos dimensija. Kalbos politika de jure gali būti orientuota į vieną kalbą, nors de facto kita kalba yra plačiai vartojama ar (ir) toleruojama. Pavyzdžiui, Airijoje oficialios kalbos de jure yra airių ir anglų, tačiau de facto plačiau vartojama anglų kalba.

J. Leclercio tipologija. Kanados lingvistas Jacques Leclercas, atlikęs 470 skirtingų šalių kalbų politiką reglamentuojančių dokumentų analizę, sukūrė savitą kalbos politikos indeksą. Jis yra orientuotas į santykį tarp daugumos ir mažumos kalbų, todėl itin tinka mažumų kalbų politikai analizuoti. J. Leclercas išskyrė tokius kalbos politikos tipus:

Asimiliavimo politika. Tai radikaliausias kalbos politikos tipas, apimantis priemones, skirtas paspartinti mažumų lingvistinių grupių nykimą. Taikant šio tipo politiką neretai naudojamos neetiškos, nehumaniškos socialinės priemonės: atskirtis, stigmatizacija, represijos, netgi genocidas. Galimas ir toks atvejis, kai de jure kalbinių mažumų teisės garantuojamos, tačiau de facto garantijos nesuteikiamos. Asimiliavimo politika gali skatinti tautinę vienybę šalyje, tačiau taipogi kurti priešišką atmosferą tarp dominuojančios ir mažumos (-ų) kalbinių grupių, kadangi yra vykdoma tautinių mažumų paveldo ir identiteto sąskaita. Šis politikos tipas yra būdingas autoritariniams režimams. Pavyzdžiui, asimiliavimo politika yra vykdoma autonominiuose Kinijos Liaudies

Respublikos regionuose. Kita vertus, ši politika kiek švelnesniu integracijos aspektu yra vykdoma daugumoje valstybių sprendžiant imigrantų klausimus, kai jie skatinami mokytis valstybinės kalbos.

Nesikišimo politika. Ji leidžia egzistuoti natūraliems ryšiams tarp pagrindinės lingvistinės grupės ir mažumų kalbų, kurių vartosenos nereglamentuoja įstatymai. Paprastai tokia kalbos politika yra naudingesnė pagrindinei kalbai, tačiau valstybė gali imtis priemonių ir mažumų kalbų apsaugai. Tokia politika vykdoma Australijoje, Venesueloje, Kuboje, etc.

Skirtingo teisinio statuso politika. Ji užtikrina visas kalbines teises ir garantijas pagrindinei kalbinei grupei. Lyginant su valstybine kalba ir jos vartotojais, kalbinės mažumos turi mažiau teisių, tačiau yra oficialiai pripažįstamos. Šiai grupei galima priskirti Baltijos šalis, Rumuniją, Bulgariją, etc.

Oficialios kalbos vertinimo politika. Tai monolingvistinės politikos tipas, kai oficialiai įteisinta viena valstybinė kalba. Tai nebūtinai yra istorinė nacionalinė kalba – pavyzdžiui, pokolonijinėje valstybėje tai gali būti buvusios metropolijos kalba. Monolingvizmas gali būti įteisintas visoje valstybės teritorijoje (pavyzdžiui, Lietuvoje) arba dalyje valstybės teritorijos (pavyzdžiui, Vojvodinos regione Serbijoje).

Sektorių politika. Paprastai šis politikos tipas būna apribotas vienu – dviem lingvistiniais aspektais, pavyzdžiui, švietimo sektoriumi. Tokia kalbos politika vykdoma Lenkijoje, Portugalijoje, Kipre, etc.

Dvikalbystė. Tai dviejų oficialių kalbų egzistavimas, kuris gali būti pagrįstas tiek individualiomis teisėmis nepriklausomai nuo teritorijos (pavyzdžiui, Kanadoje), tiek individualiomis teritorinėmis teisėmis, kai mažumos kalba tam tikrame geografiniame regione tampa dar viena oficialia kalba (pavyzdžiui, Katalonijoje), tiek teritorinėmis teisėmis, kai gyvenamosios vietos pakeitimas gali reikšti teisės vartoti tam tikrą kalbą praradimą (pavyzdžiui, Šveicarijoje).

Daugiakalbystė. Šis politikos tipas paprastai yra susijęs su pragmatiniu pasirinkimu, kai greta valstybinės kalbos (kalbų) komunikacijos, politikos, socialiniais, ekonominiais tikslais vartojamos kitos kalbos, joms suteikiant oficialių statusą. Šis politikos tipas tinka daugiakalbėje šalyje, kur santykiai tarp grupių mažina dominuojančios kalbos viršenybę, arba šalyje, kurios teritorijoje ir aplink ją nuo seno vyrauja kelios kalbos. Daugiakalbystės modelis funkcionuoja Pietų Afrikoje, Moldavijoje, Slovėnijoje, etc.

Internacionalizuota kalbos politika. Tokia kalbos politika neretai vykdoma pokolonijinėse valstybėse ir taikoma platesnės komunikacijos kalbai, igijusiai tam tikrą prestižą, kuri baiminamasi prarasti. Pavyzdžiui, Prancūzija vykdo internacionalizuotą, prancūzų kalbos vartojimą skatinančią politiką, išėinančią už valstybės ribų.

Mišri kalbos politika. Tai populiarus kalbos politikos tipas, vykdomas valstybei tuo pat metu įgyvendinant kelis skirtingus kalbos politikos tipus. Gali būti derinama nesikišimo ir sektorių politika (Čekijos Respublikoje), nesikišimo ir asimiliacijos politika (Šiaurės Airijoje), oficialios kalbos vertinimo ir skirtingo teisinio statuso politika (Baltijos šalyse, Rumunijoje), oficialios kalbos vertinimo ir sektorių politika (Kipre, Graikijoje), oficialios kalbos vertinimo ir nesikišimo politika (Jemene), oficialios kalbos vertinimo, asimiliacijos ir teritorinės dvikalbystės politika (Vietname, nepriklausomybės siekiančiame teritoriniame darinyje – Padniestrėje).

Taigi, kalbos politika yra tipologizuojama pagal statusą, suteikiamą kalboms, ir teises, suteikiamas jų vartotojams. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, kalbos politika yra lanksti ir gali skirtis de facto ir de jure. Daugumai valstybių, įskaitant Lietuvą ir Rumuniją, būdinga mišri kalbos politika. Gryno vieno tipo kalbos politikos pavyzdžių rasti sunku – tai lemia valstybių siekis vykdyti įvairiapusę kalbos politiką.

1.2.2. Kalbos planavimo modeliai

Kalbos politika yra įgyvendinama kalbos planavimo būdu, t.y. valdžios institucijų veiksmais, atliekamais siekiant sisteminių lingvistinių pokyčių. Kalbos planavimas apima konkrečias priemones, nukreiptas į tam tikrą kalbos politikos reguliuojamą sritį. Toks požiūris įtvirtintas ir Lietuvos „Valstybinės kalbos politikos 2003-2008 m. gairėse“: „Kalbos politikos įgyvendinimo pagrindas yra kalbos planavimas, apimantis šias sritis: kalbos statusą (kalbos vartojimo teisinės bazės kūrimą ir tobulinimą), kalbos sistemą ir vartoseną, kalbų mokymą“ (Valstybinė lietuvių kalbos komisija, 2003). Beveik analogiška nuostata yra įtraukta ir į kol kas Seimo nepatvirtintas „Valstybinės kalbos politikos 2009-2013 m. gaires“.

Kalbos planavimo teorinė raida. Kalbos planavimo sąvoka pakito nuo 1959 metų, kai ji buvo pirmą kartą paminėta mokslinėje literatūroje – Haugeno studijoje apie kalbos standartizavimą Norvegijoje. Tada autorius kalbos planavimo terminui suteikė siauresnę prasmę, nei šiandieninė, rašydamas: „Kalbos planavimą aš suprantu kaip veiksmus siekiant parengti norminę rašybą, gramatiką ir žodyną kaip gaires rašantiems ir kalbantiems nehomogeniškoje kalbinėje bendruomenėje“ (Hornberger, 2006).

Kalbos planavimo samprata buvo toliau vystoma, ir 1967 metais Klossas sukūrė dichotominį statuso-korpuso kalbos planavimo modelį, vėliau papildytą Haugeno. Pastarasis šiame modelyje išskyrė keturis žingsnius: atranką, kodifikaciją, įgyvendinimą ir vystymą. Taigi, mokslinėje literatūroje pirmiausia buvo apibrėžti statuso bei korpuso planavimas, kurie yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Tai pastebėjo ir Rubinas (1983), teigdamas, kad kartais kalbos planavimo

dvipusiškumo ribos išsitrina, nes rašybos, žodyno, etc. normų įgyvendinimas neretai sąlygoja kalbos statuso pasikeitimą. Šiandien, kaip atskleidžia ir „Valstybinės kalbos politikos gairės“, kalbos planavimas turi daugiau sudedamųjų dalių.

XX a. pabaigoje pradėta daugiau dėmesio skirti kalbos politikos recepcijai – priėmimui visuomenėje. Atitinkamai, Cooperis išskyrė išmokimo planavimą, o Haarmannas – prestižo planavimą kaip nepriklausomus kalbos planavimo modelio komponentus. Prestižo planavimas iki šiaudien išliko bene labiausiai kvestionuojama kalbos planavimo modelio sudedamąja dalimi. Kai kurie mokslininkai (Cooperis, Hornberger) tiria tik statuso, korpuso ir išmokimo, bet ne prestižo planavimą. Toks pat požiūris įtvirtintas ir Lietuvos „Valstybinės kalbos politikos 2003-2008 m. gairėse“.

Siekiant geriau suvokti kalbos planavimo procesą, tikslinga plačiau išanalizuoti kiekvieną iš kalbos planavimo sudedamųjų dalių. **Statuso** planavimas yra vykdomas atsižvelgiant į socialinį kontekstą ir priskiriant kalbai tam tikras funkcines sritis. Edwardsas (1996) pabrėžia, kad planuojant statusą yra nustatoma, kokią padėtį valstybėje turi kalba, lyginant ją su kitomis. Taigi, statuso nustatymas yra susijęs su kalbos pozicionavimu kitų kalbų atžvilgiu. Egzistuoja tam tikri faktoriai, lemiantys sprendimą dėl kalbos statuso. Nagrinėdamas šį klausimą, Cooperis (1989) remiasi Klosso ir Stewarto išskirtais kriterijais: tai kalbos kilmė, standartizacijos laipsnis, teisinis statusas ir gyvybingumas.

Anot Kaplano ir Baldaufo (1997), pagrindiniai klausimai planuojant statusą yra kalbos pasirinkimas bei pasirinkimo įgyvendinimas. Renkantis kalbą iš keleto konkuruojančių kalbų siekiama sukelti kuo mažesnę deformuojantį poveikį esamai socialinei sistemai, tuo pat metu neizoliuojant valstybės nuo išorinio pasaulio. Pagrindiniai atrankos kriterijai yra politinis neutralumas, dominavimas, prestižas, tradicija, teritorinis paplitimas. Kiekvieno jų svoris skiriasi konkrečiu atveju, be to, svarbu atsižvelgti į kontekstą: pavyzdžiui, teritorinis paplitimas ir dominavimas nebūtinai liudys kalbos naudai, jei gyventojai buvo verčiami kalbėti ta kalba okupacijos ar kolonijiniu laikotarpiu. Kartais tenka priimti sprendimą ne tik dėl kalbos, bet ir dėl jos varianto, pavyzdžiui, tarp pokolonijinėse valstybėse paplitusios metropolijos kalbos originalaus ir adaptuoto varianto. Po kalbos ir jos varianto pasirinkimo seka jo įgyvendinimas. Jis apima pasirinkto varianto adaptavimą ir sklaidą. Kalba, jos vartoseną ir vartojimo sritys įtvirtinamos įstatymiškai. Taigi, statuso planavimas susijęs su socialiniais klausimais ir socialiniu kalbos planavimo įgyvendinimu.

Korpuso planavimas yra susijęs su vidiniais lingvistiniais kalbos planavimo aspektais, kai, keičiant kalbos vidines ypatybes, tikimasi pagerinti jos funkcionavimą. Hornberger (2006) korpuso planavimą apibrėžia kaip preskriptyvią intervenciją į kalbos formas, kai planavimo sprendimai yra skirti keisti kalbos struktūrą. Jei statuso planavimas yra vykdomas politikų ir administracijos

darbuotojų, tai į korpuso planavimą paprastai įtraukiami kvalifikuoti lingvistai. Anot Kaplano ir Baldaufo (1997), korpuso planavimo įgyvendinimo priemonės yra kodifikavimas ir vystymas. Kodifikavimas apima grafinės kalbos išraiškos, gramatikos, žodyno kodifikavimo procesus. Vystymas yra susijęs su funkcinė kalbos raida ir poreikiu atlikus kodifikavimo procesą toliau rūpintis, kad kalbos normos atitiktų modernaus pasaulio funkcijas (Hauge, 1983). Vystymas apima tiek kalbos vartojimo skatinimą, tiek tolesnį funkcinį tobulinimą, terminologinį modernizavimą, stilistinį vystymą.

Išmokimo planavimas yra pastangos per švietimo sistemą daryti įtaką kalbų statusui, paplitimui, kalbos vartotojų raštingumui, etc. Milliganas (2007) pabrėžia, kad išmokimo planavimas yra pirmiausia nukreiptas į kalbos nevartojančius ar ją prastai mokančius asmenims. Šis planavimo tipas paprastai yra glaudžiai integruotas į platesnį kalbos planavimo procesą. Vykdamas išmokimo planavimą yra įvertinamas kalbų statusas, korpusas, ir pokyčiai pristatomi visuomenei per švietimo sistemą (Kaplan ir Baldauf, 1997).

Įvaizdžio planavimas. Pasak Haarmano, įvaizdžio planavimas yra recepcijos, arba vertės funkcija, kuri sąlygoja, kaip produktyviai planavimo veiksmai yra vykdomi kalbos planuotojų ir priimami visuomenės (Zhao, ir Liu, 2007). Įvaizdžio planavimu siekiama teigiamai pozicionuoti kalbą, kurti jos vertę, prestižą ir skatinti vartoseną. Jis vykdomas per kalbos rėmimą (skatinimą) ir intelektualizaciją (tai dėmesys mokslo, diplomatijos, aukštosios kultūros kalbai). Įvaizdžio planavimas yra itin reikšmingas siekiant išsaugoti nykstančias kalbas. Baldaufas pastebi, kad įvaizdžio klausimai taipogi turi įtakos ir pasirinkimui, kokios kalbos yra studijuojamos, kaip įgyvendinamos mažumų kalbų teisės (Baldauf, 2005). Taigi, įvaizdžio planavimas bei kitos modelio dalys yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir viena kitą papildo.

Galima išskirti pozityvų bei negatyvų kalbos planavimą, kurie priklauso nuo kalbos politikos tipo. Pozityvaus kalbos planavimo atveju siekiama išsaugoti arba padidinti kalbos paplitimą (pavyzdžiui, Kanados politika prancūzų kalbos atžvilgiu). Negatyvaus kalbos planavimo atveju siekiama sumažinti kalbos paplitimą (pavyzdžiui, Kanados politika aborigenų kalbų atžvilgiu) (Kaplan, ir Baldauf, 1997).

Kalbos planavimo tikslai. Kalbos planavimo sudedamosios dalys leidžia teigti, kad kalbos planavimas – tai sąmoningos pastangos paveikti kalbos (kalbų) statusą, korpusą, išmokimą, prestižą. Šios pastangos atliekamos siekiant tam tikrų į kalbą, jos vartoseną ir vartotojus nukreiptų tikslų. Remdamasis Kvebeko kalbos planavimo agentūros veiksmų analize, Nahiras (2003) išskiria vienuolika kalbos planavimo tikslų.

Tai yra:

- kalbos gryninimas – veiksmai, atliekami siekiant išlaikyti kalbos grynumą ir apsaugoti ją nuo kitų kalbų įtakos;
- kalbos atgaivinimas – pastangos išsaugoti nykstančias kalbas ir užtikrinti jų funkcionavimą komunikacijos tikslais;
- kalbos reforma – pastangos supaprastinti ar kitaip pakeisti kalbos vartoseną rašybos ar (ir) skyrybos srityse;
- kalbos sklaida – pastangos padidinti kalbos vartotojų skaičių;
- kalbos modernizavimas – naujadarų kūrimas ir adaptacija;
- terminologijos unifikacija – vienodos terminologijos vystymas;
- stilistinis supaprastinimas – kalbos vartosenos: žodyno, gramatikos, stilistikos supaprastinimas;
- tarpkalbinė komunikacija – lingvistinės komunikacijos tarp skirtingų kalbinių bendruomenių palengvinimas;
- kalbos palaikymas – kalbos statuso išsaugojimas;
- pagalbinio kodo standartizavimas – šalutinių, pagalbinių kalbos sričių ir aspektų (pavyzdžiui, transkripcijos) standartizavimas.

Kalbos politikos tikslų įvairovė sąlygoja kalbos planavimo priemonių įvairovę. Pavyzdžiui, siekiant kalbos reformos, tikslinga nukreipti pastangas į korpuso planavimą, siekiant kalbos palaikymo – didžiausią dėmesį skirti statuso planavimui. Abiem atvejais taipogi svarbūs išmokimo bei įvaizdžio planavimas, užtikrinantys, kad pokyčiai būtų teigiamai priimti visuomenėje.

Taigi, kalbos planavimas yra pagrindinė praktinio kalbos politikos įgyvendinimo priemonė, sudaryta iš keturių sudedamųjų dalių: statuso, korpuso, išmokimo ir įvaizdžio planavimo. Statuso ir korpuso planavimas tradiciškai laikomi kalbos planavimo pagrindu, tuo tarpu išmokimo ir įvaizdžio planavimas, nukreipti į kalbos vartotojus, tik neseniai buvo išskirti kaip atskiri, ne mažiau reikšmingi modelio komponentai. Siekiant visapusiško ir sėkmingo kalbos planavimo, labai svarbu skirti dėmesio tiek į kalbų reguliavimą nukreiptiems statuso ir korpuso planavimui, tiek su kalbos planavimo recepcija visuomenėje susijusiems išmokimo ir įvaizdžio planavimui.

1.3. Mažumų kalbinių teisių raida ir reglamentavimas

Mažumų kalbų politikos tipai, planavimo modeliai ir tradicijos formavosi pamažu ir buvo susiję su mažumų kalbinių teisių raida. Pasak Hogan-Brun ir Wolffo (2003), mažumų kalbinių teisių raidą XIX-XX a. galima suskirstyti į tris laikotarpius. Reikšmingesni pirmojo laikotarpio (XIX a.-XX a. pr.) tarptautiniai teisiniai dokumentai – Vienos kongreso baigiamasis aktas, Tautų Sąjungos

taikos sutartys – mažumoms numatė tam tikras kolektyvines teises, susijusias su kalbų vartojimu, pavyzdžiui, švietimo srityje.

Ši praktika beveik nebuvo tęsiama antruoju laikotarpiu, prasidėjusiu po Antrojo Pasaulinio karo, kai tarptautinėje arenoje pradėta pabrėžti individualias asmenų teises, įskaitant teisę į kalbą. Tai atsispindėjo Jungtinių Tautų Chartijoje, Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, etc. Valstybinės kalbos politikos ir planavimo procesuose kolektyvinėms mažumų teisėms šiuo laikotarpiu taipogi neskirta ypatingo dėmesio. Kaip pažymi May (2006), 7-8 dešimtmečiuose kalbos planavimas buvo suvokiamas kaip nepolitinis, neideologinis, pragmatinis ir netgi techninis procesas. Vienas jo pagrindinių tikslų buvo išspręsti naujai susikūrusių pokolonijinių valstybių kalbos problemas, nustatant pagrindinę oficialaus bendravimo kalbą (kuria neretai tapdavo buvusios metropolijos kalba) ir mažumų kalbas. Dažniausiai mažumų kalboms būdavo skiriama privati šeimos gyvenimo sfera, jas suvokiant kaip tradicijos ir istorinio identiteto nešėjas, o daugumos kalbą – kaip platesnės komunikacijos priemonę. Atitinkamai, vartotojai pradėdavo vertinti mažumų kalbas kaip ribotas, nenaudingas, ir vartodavo kalbos pakeitimą (May, 2006).

Ši situacija trečiuoju laikotarpiu – XX a. pabaigoje – sąlygojo didesnę žmogaus teisių gynėjų dėmesį kalbinėms mažumų teisėms bei mažumų kalbų politikos plėtrą. Kaip pažymi Grinas (2000), lingvistinės įvairovės ir mažumų teisių apsauga šiuo laikotarpiu buvo įtvirtinta daugelyje reikšmingų tarptautinių dokumentų, kuriuose kultūrinė įvairovė buvo suvokiama kaip sąlyga, o ne grėsmė socialinei darnai ir integracijai: *ESBK konferencijos žmogiškosios dimensijos klausimais Kopenhagos susitikimo dokumente* (1990), *Jungtinių Tautų (JT) Deklaracijoje dėl asmenų, priklausančių tautinėms, etninėms, religinėms ir lingvistinėms mažumoms* (1992), *Europos regioninių, arba mažumų, kalbų chartijoje* (1992), „Sisteminėje tautinių mažumų apsaugos konvencijoje“ (kitaip – *Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijoje*) (1994), *Visuotinėje kalbinių teisių deklaracijoje* (1996). Trijuose pastaruosiuose dokumentuose kalbinėms grupėms ir jų teisėms skirta daugiausia dėmesio, tad juos verta paanalizuoti detaliau (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Tarptautiniai dokumentai, numatantys kalbines teises

Dokumentas	Objektas	Tikslas	Teisiniai išipareigojimai	Ratifikavusios šalys
Europos regioninių, arba mažumų, kalbų chartija	Tautinės mažumos	Europos kalbinio paveldo apsauga	Nėra	24 valstybės
Sisteminė tautinių mažumų apsaugos konvencija	Tautinės mažumos	Tautinių mažumų apsauga	Yra	40 valstybių
Visuotinė kalbinių teisių deklaracija	Kalbinės grupės (ir migrantai)	Kalbinių grupių teisių apsauga	Nėra	147 nevalstybinės ir nevyriausybines organizacijos

Iš šių dokumentų tik Sisteminė tautinių mažumų apsaugos konvencija yra ratifikuota Lietuvos, tuo tarpu Rumunija yra ratifikavusi tiek Sisteminę tautinių mažumų apsaugos konvenciją, tiek Europos regioninių, arba mažumų, kalbų chartiją.

Kalbinių teisių gynimas. Valstybė, siekianti užtikrinti kalbinių mažumų teises, gali tai padaryti įvairiais būdais. „Viešosios tarptautinės teisės ir politikos grupės“ specialistai, parengę mokomąją knygą apie taikos sutarčių dėl lingvistinių teisių sudarymą, remiasi išgaliojusių taikos sutarčių turiniu ir nurodo tokius lingvistinių teisių suteikimo mechanizmus:

- konstitucinis lingvistinės mažumos pripažinimas;
- mažumos kalbos pripažinimas oficialia ar kitoks jos statuso pagerinimas;
- vietinių kalbų naudojimo švietimo sistemoje skatinimas;
- vietinių kalbų naudojimo socialinių paslaugų sferoje skatinimas;
- įstatymų, kodeksų, taisyklių, išipareigojimų perrašymas ar išvertimas į mažumų kalbas (problemiška, jei mažumų skaičius didelis);
- dvikalbių ar vienkalių mokyklų, naudojančių vietinę kalbą, sukūrimas (pagrįstas proporcingumo ir geografiniais kriterijais);
- vadovėlių, naudojamų mažumų gyvenamose vietovėse, vertimai į mažumų kalbas;
- mažumų kalbų studijų skatinimas;
- įstatymų perrašymas siekiant įtvirtinti diskriminacijos dėl mažumų kalbos naudojimo draudimą (The Public International Law & Policy Group, 2005, p. 20).

Taigi, mažumų kalbinių teisių raida yra susijusi su žmogaus teisių ir jų apsaugos raida. Pastaraisiais dešimtmečiais mažumų kalbinių teisių apsauga vis labiau reglamentuojama tarptautinės teisės aktuose, tačiau jiems stinga privalomojo pobūdžio, o nacionalinė valstybių kalbos politika neretai grindžiama daugumos interesais. Tai sulaukia mažumų kalbinių teisių gynėjų kritikos. Jie kelia klausimą, kodėl daugumos kalbos yra propaguojamos ir remiamos mažumos kalbų sąskaita (May, 2006). Taigi, siekis užtikrinti kalbinių grupių teises šiandien išlieka vienu svarbiausių valstybių kalbos politikos uždavinių.

1.4. Europos Sąjungos kalbų politika

Visos modernios tautos yra labiau pliuralistinės kultūriniu, religiniu ir politiniu atžvilgiu nei tradicinės bendruomenės, kurios palaiko integralumą fundamentalistinėmis etninės kultūros ir religijos priemonėmis, pažymi Basia Nikiforova (2007). Toks pliuralizmas yra itin ryškus Europos Sąjungos (ES) kalbų politikoje. Paprastai kalbos politiką vykdo valstybės, tačiau Europos Sąjunga nėra tipiška tarptautinė organizacija, o viršvalstybinis darinys, turintis savo kalbos politiką, kuri daro įtaką ir jos valstybių narių kalbų politikai. Pagrindinė šios politikos prielaida yra ta, kad lingvistinė įvairovė – išskirtinis istorinis Europos civilizacijos bruožas, o globalizacijos ir integracijos sąlygomis šios įvairovės apsauga tapo dar aktualesne. Pagal Schiffmano tipologiją ES kalbų politika būtų laikoma įgalinančia, pagal Leclerc – daugiakalbe. Europos Sąjungos kalbų politikoje galima išvelgti dvi pagrindines sudedamąsias dalis: daugiakalbystės politiką ir regioninių bei mažumų kalbų politiką.

Europos Sąjungos daugiakalbystės politika. Daugiakalbystė ES pradėta reglamentuoti 1992 metais Maastrichto sutartimi, kurios straipsnyje nr. 126 („Švietimas“) įtvirtinta kultūrinės ir lingvistinės įvairovės samprata, o straipsnyje nr. 128 („Kultūra“) – nacionalinės ir regioninės įvairovės gerbimas (Konsoliduota Europos Sąjungos sutartis, 2008). Vėliau daugiakalbystės klausimai buvo aptarti kitose ES sutartyse ir dokumentuose, įskaitant Tarybos rezoliucijas, Parlamento (EP) rekomendacijas, Komisijos (EK) komunikatus. Pirmajame EK komunikate dėl daugiakalbystės „Nauja daugiakalbystės pagrindų strategija“ įtvirtinta dvilypė daugiakalbystės samprata: „Daugiakalbystė susijusi tiek su žmogaus gebėjimu vartoti kelias kalbas, tiek su skirtingas kalbas vartojančių bendruomenių sambūviu vienoje geografinėje erdvėje. Šiame dokumente ši sąvoka vartojama aprašyti naują Komisijos politikos sritį, skatinančią visų kalbų raiškai palankią aplinką, kurioje puoselėjamas daugybės kalbų mokymas ir mokymasis“ (Europos Komisija, 2005). Taigi, ES rėmuose daugiakalbystė suvokiama plačiau nei kitose tarptautinėse organizacijose, pavyzdžiui, Europos Taryboje, kurios „kalbų mokymo politika grindžiama pagrindine individualios

daugiakalbystės koncepcija. Šios sąvokos nederėtų tapatinti su visuomenės daugiakalbystės geografiniuose regionuose sąvoka. <...>. Individualioji daugiakalbystė – tai kalbų, kurias vartoja daugelis asmenų, visuma“ (Kalbų politikos skyrius Strasbūre, ir Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, 2006, p. 8).

EK Komunikatas „Nauja daugiakalbystės pagrindų strategija“ (Europos Komisija, 2005) taip pat nustatė tris pagrindines ES daugiakalbystės politikos kryptis:

1) Skatinti mokytis kalbų ir propaguoti visuomenės kalbų įvairovę. Kalbų mokymas kaip viena pagrindinių daugiakalbystės politikos krypčių įvardintas dar 2002 metais įvykusiame Barselonos Europos Vadovų Tarybos susitikime, kur ES vadovai paragino valstybes narės siekti, kad kiekvienas vaikas Europos Sąjungoje nuo mažens būtų mokomas bent dviejų užsienio kalbų (Europos Komisija, 2009).

2) Skatinti gyvybingą daugiakalbę ekonomiką, nes mokant kelias kalbas didėja galimybės darbo rinkoje, taipogi darbo ir studijų galimybės kitose valstybėse narėse.

3) Suteikti piliečiams galimybę susipažinti su Europos Sąjungos teisės aktais, procedūromis ir informacija jų kalba. ES unikali tuo, kad visos ES valstybių narių oficialios kalbos (2010 metais jų buvo 23: airių, anglų, bulgarų, čekų, danų, estų, graikų, ispanų, italų, latvių, lenkų, lietuvių, maltiečių, olandų, portugalų, prancūzų, rumunų, slovakų, slovėnų, suomių, švedų, vengrų ir vokiečių) turi oficialių kalbų statusą ir ES. Tai reiškia, kad šiomis kalbomis prieinami pagrindiniai ES teisiniai dokumentai, fiziniams asmenims suteikiama teisė kreiptis į ES institucijas ir gauti atsakymą savo gimtąja kalba. Vertimas į visas oficialias kalbas padeda „nutiesti tiltus“ tarp ES piliečių ir iš dalies eliminuoti bendros kalbos trūkumą identiteto kontekste. Tiesa, siekiant sumažinti laiko ir finansines sąnaudas, kasdieniame institucijų darbe daugiausia naudojamos kelios darbo kalbos (Vitkus, 2008).

ES daugiakalbystės politikai įgyvendinti yra sukurti įvairūs instrumentai ir priemonės. Oficialių kalbų statusui ir jų vartotojų teisėms užtikrinti ES institucijose dirba kvalifikuoti vertėjai raštu ir žodžiu. Tuo tarpu kalbų mokymuisi ir sklaidai, piliečių mobilumui ir tarptautiniam bendradarbiavimui Sąjungoje skatinti vykdomos mokymo ir švietimo programos, tokios kaip „Socrates“, „Erasmus“, „Leonardo da Vinči“, kurias ES finansuoja pilnai arba iš dalies, o likusią sumą padengia valstybės narės.

Programos „Socrates“ (dabar pakeista „Erasmus“) ir „Leonardo da Vinci“ buvo įtrauktos į EK 2004-2006 metams skirtą „Veiksmų planą kalbų mokymuisi ir kalbinei įvairovei“, apėmusį tris pagrindines sferas: kalbų mokymąsi visą gyvenimą, geresnį kalbų mokymą, kalbų mokymuisi palankios aplinkos kūrimą; ir turėjusį 8.200 milijonų eurų biudžetą (Commission of the European Communities, 2003). Kaip teigiama plano ataskaitoje, lyginant 2005 metus, kai pasibaigė plano įgyvendinimo laikotarpis, su 2001 metais, Europos Sąjungos gyventojų, mokančių bent vieną

užsienio kalbą, skaičius padidėjo nuo 47 % iki 56 %, be to, pagerėjo jų kalbų žinių įsivertinimas ir išpopuliarėjo nuostata, kad užsienio kalbų žinios yra naudingos (Directorate general for internal policies of the Union, 2007). Kita vertus, ataskaitoje pažymima, kad, pasibaigus numatytam plano laikotarpiui, dauguma ES valstybių narių buvo toli nuo visapusiško išskeltų tikslų įgyvendinimo. Dėl šios priežasties planas įvardintas kaip per daug ambicingas ir nelankstus, nesukuriantis galimybės įvertinti politinių realijų, vietinės kultūros ir konteksto įtakos, be to, kai kuriose valstybėse narėse sunkiai įgyvendinamas dėl resursų, mokytojų ir dėstytojų mokymo infrastruktūros, efektyvaus mokymosi bei dėstytojų resursų trūkumo (Directorate general for internal policies of the Union, 2007).

Plano tikslų toliau siekiama „Mokymosi visą gyvenimą 2007-2013“ programa, kuri yra nukreipta į plačiąją visuomenę, siekiant garantuoti universalią ir nenutrūkstamą mokymosi galimybę. Daugiakalbystė, tolerancija, tarpkultūrinė komunikacija ir jaunimo mobilumas 2007-2013 metais yra taipogi propaguojami per ES programą „Veiklus jaunimas“.

Taigi, ES yra parengusi spektrą ambicingų programų, skirtų daugiakalbystės ir kultūrinės įvairovės skatinimui, tačiau skirtingos ES valstybės narės jose dalyvauja skirtingu lygiu.

ES regioninių, arba mažumų, kalbų politika. Greta daugiakalbystės, svarbus ES propaguojamos kalbos politikos aspektas yra dėmesys regioninėms ir mažumų kalboms, kurios ES yra suvokiamos tiek kaip asmeninės tapatybės, tiek kaip bendro paveldo dalis (Europos bendrijų komisija, 2008). Sąjungos politikos palankumas regioninėms ir mažumų kalboms yra nustatytas Europos pagrindinių teisių chartijos 22-ame straipsnyje, kuris teigia, kad „Europos Sąjunga gerbia kultūros, religijos ir kalbų įvairovę“ (Europos Komisija, 2010). EP yra priėmus rezoliucijas (1981, 1987, 1994 metais), kuriose rekomendavo regioninių ir mažumų kalbų skatinimą ir apsaugą. Priemonės, kurių imtasi atsižvelgiant į šias rezoliucijas, galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes. Tai yra projektų ir praktinių iniciatyvų, kuriomis siekiama išsaugoti ir skatinti regionines bei mažumų kalbas, rėmimas iki 2000 metų bei finansinė parama Europos rečiau vartojamų kalbų biurui ir informacijos tinklui „Mercator“, atliekančiam regioninių ir mažumų kalbų statuso ir vartosenos tyrimus (Europos Komisija, 2010).

Tikslinga pastebėti, kad šios priemonės taikomos vietos kalboms, kuriomis nuo seno kalba dalis Europos Sąjungos valstybių narių gyventojų bei Europos ekonominės erdvės šalių gyventojų, neįskaitant imigrantų bendruomenių kalbų, dirbtinių kalbų arba šalių valstybinių kalbų dialektų (Europos Komisija, 2010). Taigi, aptartos priemonės yra orientuotos į tautinių mažumų kalbas. Tiesa, mokymosi sferoje ES skatina skirti dėmesį visoms kalboms, ypač skatinant jų mokymąsi. Daugiakalbystės reikalų aukšto lygio grupės galutinėje ataskaitoje pažymima: „Dešimtajame dešimtmetyje Bendrijos parama buvo nukreipta į oficialiųjų kalbų mokymąsi, o pirmajame naujojo amžiaus dešimtmetyje buvo pradėta įgyvendinti visas kalbas apimanti švietimo politika, kuria

siekiami skatinti mokytis visų kalbų, įskaitant regionų arba mažumų, migrantų ir pagrindines pasaulio kalbas“ (European Commission, 2007).

Tiek ES inicijuojamos daugiakalbystės, tiek siekio saugoti mažumų ir regionines kalbas pagrindas yra lingvistinės įvairovės pripažinimas ir vertinimas. Vis dėlto, galima teigti, kad daugiakalbystės aspektas ES kalbų politikoje yra ryškesnis, jam skiriama daugiau dėmesio ir įgyvendinimo priemonių.

ES ir nacionalinių valstybių kalbų politikos santykis. ES siekia, kad valstybės narės laikytųsi daugiakalbystės ir regioninių bei mažumų kalbų apsaugos politikos principų ir vertybių savo vidaus reikaluose. Atlikta visuomenės nuomonės apklausa „Eurobarometras“ parodė, jog ES bendruomenė pozityviai priima ES kalbų politikos koncepciją: 72 % apklaustųjų sutiko su vienu pagrindinių ES daugiakalbystės politikos principų, jog visos kalbos turėtų būti traktuojamos vienodai, o 63 % manė, kad regioninės ir mažumų kalbos turėtų gauti didesnę paramą (European Commission, 2006). Vis dėlto, nei palankus visuomenės požiūris, nei ES kalbų politikos iniciatyvos ambicingumas negarantuoja tokio pat ambicingo ir visapusiško įgyvendinamo valstybėse narėse. Kalbos ir švietimo politika yra kiekvienos ES valstybės narės kompetencija, todėl ES institucijos gali teikti tik rekomendacijas, gaires ir narėms siūlomus veiksmų planus, bei atitinkamai prašyti valstybių parengti nacionalinius daugiakalbystės skatinimo planus. Atitinkamai, kiekviena valstybė narė pati nusprendžia, kaip aktyviai kokių veiksmų imtis bei kiek laiko ir finansinių išteklių jiems skirti siekiant ES kalbos politikos tikslų įgyvendinimo nacionaliniu lygmeniu.

Taigi, kalbos politika yra de jure ir (ar) de facto vykdoma valstybės vidaus politikos dalis. Egzistuoja įvairūs kalbos politikos tipai. Neretai valstybės derina skirtingų tipų valstybinės kalbos bei mažumų kalbų politiką. Būtent mažumų kalbų politikai XIX amžiaus pabaigoje - XX amžiaus pradžioje tarptautiniame, regioniniame (ES) bei nacionaliniame lygmenyse pradėta skirti vis daugiau dėmesio siekiant išsaugoti unikalų mažumų identitetą ir užtikrinti jų kolektyvines kalbines teises.

2. MAŽUMŲ KALBŲ POLITIKA LIETUVOJE IR RUMUNIJOJE

Lietuva ir Rumunija – Europos valstybės, kurioms istoriškai būdingas taikus įvairių tautų atstovų koegzistavimas ir naudojimasis plačiu teisių spektru. Kita vertus, abi valstybės yra patyrusios okupaciją, kaimyninių šalių teritorines bei kultūrinės pretenzijas, totalitarinius režimus. Po jų žlugimo XX amžiaus pabaigoje Lietuvos Respublika bei Rumunija kuria naujas tautinių mažumų teisių apsaugos ir užtikrinimo tradicijas, siekdamos išsaugoti mažumų kultūrinę-tautinę tapatybę, tuo pat metu užtikrinant ir valstybinės kalbos statusą.

2.1. Mažumų kalbų politika Lietuvoje

2.1.1. Kalbos politikos raida Lietuvoje

Kalbos politikos ištakos Lietuvoje siekia 1928 metus, kai lietuvių kalba kaip valstybinė buvo įtvirtinta Konstitucijoje: „Valstybės kalba – lietuvių kalba. Vietinių kalbų vartojimą nustato įstatymas“ (Valančius, 2001, p. 25). Ši formuluotė atskleidžia aiškų kalbų pozicionavimą: lietuvių kalba yra svarbiausia, todėl minima Konstitucijoje – pagrindiniame šalies įstatyme, tuo tarpu kitų kalbų vartojimą reguliuoja paprasti įstatymai. Naujos redakcijos 1938 metų Konstitucijoje nuostata dėl mažumų kalbų dar labiau išplėsta: „Valstybinė kalba – lietuvių kalba. Įstatymu nustatoma, kuriuose Lietuvos kraštuose ir kuriose viešosiose įstaigose, be lietuvių kalbos, gali būti vartojamos ir kitos kalbos“ (Valančius, 2001, p. 42). Taigi, nuo pat modernios Lietuvos valstybės susikūrimo jai buvo būdinga oficialios kalbos vertinimo ir skirtingo teisinio statuso (pagal J. Leclerco tipologiją) politika.

SSRS okupacijos metu Lietuva neturėjo galimybės tęsti savarankiškos kalbos politikos, o SSRS kalbos politika de facto skyrėsi nuo politikos de jure. Kaip pažymi Bondas (1992), Sovietų Sąjungoje buvo vartojamos daugiau nei šimtas kalbų iš šešių kalbų šeimų, o Sąjungos kalbų politika balansavo tarp dviejų polių: nuostatos, kad visos kalbos yra lygios, ir praktikos, kad rusų kalba yra „lygesnė“ už kitas. Chruščiovo ir Brežnevo valdymo laikais ši praktika buvo ypač populiari. Tada rusų kalba tapo pagrindine oficialia kalba, o Sąjungos respublikoms rekomenduotas švietimas rusų kalba arba ankstyvas rusų kalbos mokymas (nuo pirmosios klasės). Ši praktika buvo įgyvendinama ir Lietuvoje. Bondas (1992), remdamasi Knowlesu, teigia, kad šiuo laikotarpiu Baltijos šalyse vaikų, besimokiusių rusų kalba, skaičius viršijo vaikų, kurių gimtoji kalba buvo rusų, skaičių (Bond, 1992).

Rusų kalbos mokymo ir vartojimo stiprinimas buvo susijęs ne tik su noru pagerinti komunikaciją tarp šalies gyventojų, bet ir turėjo užslėptą kultūrinės ekspansijos aspektą

(Ivanauskas, 2009). Tai davė rezultatų: rusų kalba tapo ne tik pagrindine oficialios komunikacijos kalba, bet ir paveikė nacionalines kalbas. Diegtas požiūris „Kai reikia naujo termino, jis neturi būti sukuriamas, bet perimamas iš rusų kalbos, kuri yra turtingiausia iš visų kalbų“ (Bond, 1992) sąlygojo skolinių nacionalinės kalbose, taip pat ir lietuvių, atsiradimą.

Sovietų Sąjungoje prasidėjus atšilimui, o Lietuvoje – atgimimui, Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo rezoliucijoje tuometinė kalbos politika buvo įvardinta kaip grėsmė lietuvių kalbos kultūrai, visuomeniniam prestižui ir egzistencijai. Atsižvelgiant į rezoliuciją, buvo sutelktos pastangos pagerinti lietuvių kalbos statusą ir taip įtvirtinti lietuvių valstybingumą: priimta Lietuvos TSR Konstitucijos pataisa, jog Lietuvos TSR valstybinė kalba yra lietuvių kalba, bei kad „Lietuvos TSR užtikrina lietuvių kalbos vartojimą valstybės ir visuomenės organų veikloje, švietimo, kultūros, mokslo, gamybos ir kitose įstaigose, įmonėse bei organizacijose, valstybės rūpinimasi visapusišku lietuvių kalbos ugdymu ir mokymu“ (Valančius, 2001, p. 100). Taigi, pirmosios pastangos nepriklausomybės atkūrimo siekiančios šalies pastangos buvo nukreiptos į valstybinės kalbos statuso planavimą.

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvių kaip valstybinės kalbos statusas įtvirtintas 1990 metų kovo 11 dieną priimtame Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 7-ajame straipsnyje. Tai išskėlė asmenų, kurių gimtoji arba pagrindinė viešojo gyvenimo kalba buvo rusų kalba, valstybinės lietuvių kalbos nemokėjimo problemą. Siekiant palengvinti tokių asmenų integraciją, priimtas nutarimas „Dėl valstybinės kalbos statuso įgyvendinimo terminų“. Pagal jį tose gyvenamosiose vietovėse, kur nelietuvakalbiai sudarė daugumą, iki 1995 metų sausio 1 dienos vadovaujantiesiems ir gyventojus aptarnaujantiems darbuotojams turėjo būti taikomi tik minimalūs valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai, taip pat laipsniškai turėjo būti pereinama ir prie raštvedybos valstybine kalba (Vainiutė, 2010). Taigi, tautinėms mažumoms buvo sukurtas pereinamasis laikotarpis iki kol lietuvių kaip valstybinės kalbos statusas galėjo būti visapusiškai įtvirtintas nevienakalbėje visuomenėje.

Kaip pažymi Vainiutė (2010), naujas Lietuvos konstitucingumo, taip pat ir lietuvių kalbos raidos etapas siejamas su 1992 metų spalio 25 dieną referendumu priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija. Jos 14-as straipsnis nustatė, kad valstybinė kalba – lietuvių kalba, taip įtvirtindamas lietuvių kaip valstybinės kalbos konstitucinį statusą. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas reiškė, kad įstatymų leidėjas privalėjo įstatymuose nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, kokios bus valstybinės kalbos apsaugos priemonės (Vainiutė, 2010). Siekiant įgyvendinti šiuos uždavinius, suformuotos už kalbos politiką atsakingos institucijos, priimtas Valstybinės kalbos įstatymas.

2.1.2. Lietuvos valstybinės kalbos politika

Pagrindinis įstatymas, kuriuo remiantis formuojama lietuvių kalbos politika, yra Valstybinės kalbos įstatymas. Jame nustatytos svarbiausios valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime sritys: teisės aktų leidyba, viešasis administravimas, švietimas, paslaugos; iškelti kalbos taisyklingumo reikalavimai spaudai, žiniasklaidai ir viešiesiems užrašams; reglamentuota valstybinės kalbos apsauga ir kontrolė, numatyta administracinė atsakomybė už šio įstatymo nesilaikymą.

Pabrėžtina, kad Valstybinės kalbos įstatymas nereglamentuoja tautinių mažumų kalbų. Tai nurodo įstatymo pavadinimas ir turinys: „Asmenų, priklausančių tautinėms bendrijoms, teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius garantuoja kiti Lietuvos Respublikos įstatymai ir Lietuvos Respublikos Seimo priimti teisės aktai“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2002). Įstatymas taipogi „nereglamentuoja Lietuvos gyventojų neoficialaus bendravimo ir religinių bendruomenių bei asmenų, priklausančių tautinėms bendrijoms, renginių kalbos“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2002), t.y. jo nuostatos dėl valstybinės kalbos vartojimo nėra taikomos tautinių mažumų renginiams ir neoficialiam bendravimui.

Kiti pagrindiniai įstatymai, kuriuose įtvirtintos Lietuvos valstybinės kalbos politikos nuostatos, yra:

- Pilietybės įstatymas (numatantis kalbos mokėjimo reikalavimą kaip būtiną sąlygą pilietybei įgyti);
- Švietimo įstatymas (įtvirtinantis nuostatas dėl dėstymo kalbų);
- Aukštojo mokslo įstatymas (įtvirtinantis nuostatas dėl dėstymo kalbų).
- Vartotojų teisių gynimo įstatymas (nurodantis, kad informacija apie prekes ir paslaugas turi būti pateikiama valstybine kalba).

Greta šių įstatymų, Administracinių teisės pažeidimų kodeksas numato atsakomybę ir baudas už valstybinės kalbos nevartojimą numatytais viešojo gyvenimo atvejais, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų ir Valstybinės kalbos inspekcijos pareigūnų nurodymų nevykdymą, valstybinės kalbos nevartojimą atliekant tarnybines pareigas, Valstybinės kalbos nevartojimą raštvedyboje ir susirašinėjant šalies viduje, dokumentų pateikimą nevalstybine kalba (Lietuvos Respublikos Seimas, 2006a).

Taigi, valstybinės kalbos politikos bazė Lietuvoje yra itin išvystyta, pradedant Valstybinės kalbos įstatymu ir baigiant Administracinių teisės pažeidimų kodeksu kaip kalbos politikos nuostatų rinkiniais. Kalbininkai pastebi, kad Valstybinės kalbos įstatymas nereglamentuoja visų svarbių kalbos vartojimo sričių, pavyzdžiui, reklamos, todėl jį dar derėtų tobulinti (Smetonienė, 2005). Vis

dėlto, valstybinė lietuvių kalbos politika yra puikus oficialios kalbos vertinimo politikos (pagal J. Leclerco tipologiją) pavyzdys.

Galima išskirti tris pagrindines valstybinės kalbos tvarkybos, norminimo ir priežiūros institucijas: Valstybinę lietuvių kalbos komisiją, Valstybinę kalbos inspekciją ir savivaldybių kalbos tarnybas. Valstybinė lietuvių kalbos komisija buvo suformuota 1990 metais prie Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo spręsti lietuvių kalbos kodifikavimo, normų vartojimo ir valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimus. Šiandien galima išskirti keturias pagrindines Komisijos veiklos kryptis: tai teisinė ir administracinė valstybinės kalbos apsauga, kalbos norminimas, kalbos mokymas ir viešosios kultūros ugdymas bei kalbotyros darbų rėmimas. Komisija taipogi teikia valstybės valdžios institucijoms siūlymus kalbos politikos klausimais, o jos posėdžiuose priimami teisės aktai – nutarimai – yra privalomi valstybės ir savivaldybių institucijoms, Lietuvos Respublikoje veikiančioms įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms (Vainiūtė, 2010).

Kadangi Valstybinė lietuvių kalbos komisija įgyvendina pirmiausia Valstybinės kalbos įstatymą, mažumų kalbų politikos klausimai į jos prioritetų sritį neįeina. Tai rodo ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos strateginis tikslas 2009-2011 metams: užtikrinti lietuvių kalbos, kaip valstybinės, statusą, jos funkcionavimą ir sklaidą visose viešojo gyvenimo srityse (Valstybinė lietuvių kalbos komisija, 2009). Be to, Valstybinės kalbos politikos 2009-2013 m. gairėse, kuriomis formuojama valstybinės kalbos politika, nurodyta, kad „Šiose gairėse tautinių mažumų kalbų politika ir kitų kalbų vartojimo Lietuvoje politika aptariamos tiek, kiek jos susijusios su lietuvių kalbos politika” (Valstybinė lietuvių kalbos komisija, 2008).

1990 metais taipogi įsteigta Valstybinė kalbos inspekcija. 2001 metais ji tapo savarankiška, Kultūros ministerijai atskaitinga institucija, kurios pagrindiniai uždaviniai – kontroliuoti, kaip valstybės ir savivaldybių institucijose, o taip pat visose Lietuvos Respublikoje veikiančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose laikomasi Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos įstatymo, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų ir kitų privalomų kalbos politiką reglamentuojančių teisės aktų. Inspekcijai taipogi suteikta teisė nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas už įvairius valstybinės kalbos vartojimo ir jos taisyklingumo pažeidimus (Vainiūtė, 2010). Jei Valstybinė kalbos inspekcija veikia respublikiniu mastu, tai savivaldybėse valstybinės kalbos vartojimą ir taisyklingumą taipogi prižiūri savivaldybių kalbos tvarkytojai.

Tikslinga pastebėti, kad baudų už netaisyklingą valstybinės kalbos vartojimą viešajame gyvenime ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų nepaisymą sistema daro Lietuvos valstybinės kalbos politiką unikalia ES kontekste – panašią administracinių nuobaudų sistemą turi tik Slovakija (Nationalist relics remain, 2010). Tiesa, kurios kitos Europos šalys, įskaitant Rumuniją, reguliuoja žiniasklaidos kalbą.

2.1.3. Tautinės mažumos Lietuvoje

Statistikos departamento (2010 a) duomenimis, 2010 metais lietuviai sudarė 83,1 % Lietuvos gyventojų, rusai – 4,8 %, lenkai – 6,0 %, baltarusiai – 1,1 %, ukrainiečiai, žydai, latviai, totoriai, vokiečiai, romai – po mažiau nei 1 %, kitų tautybių atstovai – 0,2 % gyventojų. Taigi, lietuvių tautybės asmenys sudarė daugumą, o didžiausios tautinės mažumos buvo rusų ir lenkų. Rumunų, gruzinų, armėnų, azerbaidžaniečių, graikų, moldavų, estų ir kai kurių kitų tautų atstovų skaičius Lietuvoje buvo nedidelis, be to, kaip pažymi Igarytė (2004), jie Lietuvoje gyvena tik keletą dešimtmečių, patekę į Lietuvą po Antrojo pasaulinio karo ir vėliau, todėl nėra laikomi tautinėmis mažumomis. Daugiausia ne lietuvių tautybės žmonių gyvena Rytų ir Pietryčių Lietuvoje, Vilniuje, Klaipėdoje, Visagine bei kituose didesniuose miestuose. Didžiausia tautinė mažuma – lenkai – daugiausia gyvena Vilniaus apskrityje.

Atsižvelgiant į pateiktus statistinius duomenis, o taip pat į gimtųjų kalbų vartotojų skaičių, galima nustatyti Lietuvos lingvistinį homogeniškumą. Pasak Fishmano (1968), valstybė yra lingvistiškai homogeniška, jeigu viena kalba yra vartojama kaip gimtoji 85 % ar daugiau jos piliečių, o likę 15 % nevartoja vienos kalbos. Tuo tarpu Lijphartas (1984) teigia, kad homogeniškumui pakanka 80 % gimtosios kalbos vartotojų. Lietuvos Respublikoje lietuvių tautybės asmenų skaičius 2001-2010 metais svyravo tarp 80 % ir 85 %, o 2001 metų gyventojų surašymo duomenimis 96,7 % jų gimtoji kalba buvo lietuvių. Tuo tarpu iš visų tautybių Lietuvos piliečių lietuvių kalbą gimtąja laikė 82 % žmonių (Statistikos departamentas, 2004). Taigi, Lietuva laikytina iš dalies lingvistiškai homogeniška šalimi.

Formuojant šalies, kuriai būdingas ir homogeniškumas, ir heterogeniškumas, kalbos politiką, svarbu atsižvelgti į šią ribinę situaciją ir siekti, kad būtų užtikrintos visų tautinių grupių kalbinės teisės. Tačiau daugumos ir mažumų kalbinės teisės gali būti užtikrinamos skirtingais lygmenimis. Ši praktika būdinga Lietuvai, kurioje vykdoma kalbos politika pagal J. Leclercio tipologiją laikytina ne tik oficialios kalbos vertinimo, bet ir skirtingo teisinio statuso (valstybinės ir mažumų kalbų atžvilgiu) politika.

Mažumų kalbos politikos efektyvumas didele dalimi priklauso nuo jo recepcijos visuomenėje, kurią savo ruožtu sąlygoja tautinių grupių etniškumas ir adaptacijos tipas. Kasatkina ir Leončikas (2003) išskiria keturis adaptacijos tipus. Integracija – tai pasiekto statuso, pilnaverčio dalyvavimo daugumos dominuojamoje visuomenėje ir kultūrinio tapatumo išlaikymo derinys. Paprastai integracija lengvai klostosi tada, kai aplinkai individo tapatybė nėra svarbi. Asimiliacija – tai norimo socialinio statuso pasiekimas prarandant kultūrinį tapatumą. Mažumų asimiliacijos skatinimas būdingas nacionalistinėms ideologijoms; J. Leclercas netgi išskiria atskirą asimiliavimo kalbos politikos tipą (žr. p. 9). Marginalizacija – tai nepasitenkinimas esamu statusu bei kultūrinio

tapatumo praradimas. Ketvirtajam adaptacijos tipui – separatizmui – būdingas stiprus etninis tapatumas ir dominuojantys ryšiai etninės grupės viduje, o ne su likusia visuomenės dalimi. Pasak Kasatkinos ir Leončiko (2003), tyrinėjusių Lietuvos tautinių mažumų adaptaciją, adaptacijos eigoje kiekviename grupėje etniškumas įgauna kitoki turinį.

Rusai. Jie mažiau nei kitos etninės grupės tapatinasi su šalies teritorija, tautiečiais Lietuvoje bei bendratikiais. Rusų integruotumas (panašumas į Lietuvos visuomenę) priklauso nuo visuomeninės padėties ir yra mažesnis žemesnio statuso bei išsilavinimo grupėse. Tipiškais savo tautybės atstovais save laikantys rusai tapatinasi su tautiečių išeivija, gyvenamu miestu bei Lietuvos regionu.

Lenkai. Jie adaptacijos eigoje patiria mažesnę pasipriešinimą arba jaučia savo etninės grupės paramą. Ši etninė grupė yra linkusi tapatintis su savo miestu (regionu), religija. Lenkų grupei būdingiausias susigiminiavimas su lietuvių kalbos asmenimis. Ši tendencija individų lygmenyje paneigia tipinį požiūrį apie segregacinę lenkų laikyseną. Kita vertus, etinio atsiribojimo – separatizmo nuostatos yra būdingos tipiškais save laikantiems lenkams; tiesa, jų yra nedaug.

Žydai ir totoriai. Jie stipriau nei kitos tautinės grupės tapatinasi su etninio pobūdžio kategorijomis, tautiečių išeivija bei yra glaudžiai susiję su visuomeninėmis organizacijomis. Tipiškais save laikantys žydai save sieja su bendratikiais, tautiečiais Lietuvoje ir išeivijoje, visuomeninėmis organizacijomis. Tuo tarpu „tipiški“ totoriai tapatinasi su tautiečiais Lietuvoje ir išeivijoje, bendratikiais ir gimtąja kalba (Kasatkina ir Leončikas, 2003).

2.1.4. Lietuvos mažumų kalbų politikos teisinė bazė

Mažumų kalbų politika yra nukreipta išimtinai į tautines grupes, tačiau jas neretai veikia ne tik mažumų kalbų, bet ir valstybinės kalbos politikos turinys bei sprendimai. Dėl to labai svarbu, kad jie būtų tarpusavyje suderinti ir užtikrintų taikų kalbų ir jų vartotojų koegzistavimą vienoje valstybėje.

Tautinių bendrijų teisė puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius yra lakoniškai įtvirtinta Aukščiausio Lietuvos nacionalinio įstatymo – Konstitucijos – 37-ame straipsnyje (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992); išplėtotą Tautinių mažumų ir Švietimo įstatymuose, Tautinių mažumų švietimo nuostatose. Kaip pažymi Motūzas (1999), Lietuva buvo pirmoji Vidurio ir Rytų Europos valstybė, 1989 metais priėmusi Tautinių mažumų įstatymą, o 1991 metais jį pataisiusi ir papildžiusi. Tačiau šiandien situacija, susijusi su pagrindiniu mažumų teises reguliuojančiu įstatymu, yra problemiška, nes 2010 metais jo galiojimas baigėsi taip ir nepriėmus naujos redakcijos įstatymo. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2010 metų balandžio 9 dienos įsakymu buvo sudaryta tarpinstitucinė darbo grupė Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo projekto

numatomo teisinio reguliavimo koncepcijai ir naujam Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo projektui parengti (Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, 2010), tačiau kol kas projektas nepateiktas Seimui svarstyti.

Iki 2010 metų sausio 1 dienos galiojęs Tautinių mažumų įstatymas (Lietuvos Respublikos Seimas, 1991) tautinėms mažumoms suteikė gana plačias teises, tačiau nereglementavo, kaip reikėtų suvokti sąvoką „tautinė mažuma“. Vis dėlto, galima teigti, kad šios sąvokos samprata netiesiogiai išplaukė iš įstatymo turinio ir tradicijos. Pasak Motūzo (1999), „Lietuva laikosi principo, kad tautinių mažumų nariais pripažįstami toje valstybėje gyvenantys piliečiai. Kaip numatyta Tautinių mažumų įstatyme, kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, gaudamas pasą, laisvai pasirenka savo tautybę pagal tėvų ar vieno iš jų tautybę. Tautybė pase įrašoma raštišku piliečio pageidavimu. Taigi, visi kitų tautybių šalies gyventojai, gavę Lietuvos Respublikos pilietybę, turi teisę laikyti save priklausančiais tautinėms mažumoms ir reikalauti, kad valstybė vykdytų savo tautinių mažumų teisių apsaugos įstatymus ir tarptautinius įsipareigojimus.“ Tikslinga pastebėti, kad Europos Komisija nerekomenduoja pilietybės pripažinti privalomu tautinių mažumų elementu (Van Dijk, 2005).

Įstatymas tautinėms mažumoms numatė platų teisių spektrą, įskaitant kalbines teises:

- Teisę mokytis gimtąja kalba, sudarant sąlygas turėti ikimokyklinės įstaigas, pamokas ir bendrojo lavinimo mokyklas, taip pat grupes, fakultetus ir filialus aukštosiose mokyklose, rengiančiose auklėtojus, mokytojus bei kitus tautinių bendrijų poreikiams tenkinti reikalingus specialistus (2 str.).
- Teisę į spaudą ir informaciją gimtąja kalba (2 str.).
- Teisę greta valstybinės kalbos vartoti mažumos kalbą administracinių teritorinių vienetų, kuriuose kompaktiškai gyvena toji tautinė mažuma, vietos įstaigose ir organizacijose (4 str.).
- Teisę į informacinius užrašus, kurie greta lietuvių kalbos gali būti ir tautinės mažumos kalba 4-ame straipsnyje minimuose administraciniuose teritoriniuose vienetuose (5 str.).
- Teisę tautinių mažumų visuomeninėms ir kultūros organizacijoms savo lėšomis steigti kultūros ir švietimo įstaigas bei gauti valstybės paramą toms organizacijoms ir įstaigoms, kurios yra skirtos piliečių kultūros ir švietimo poreikiams tenkinti (7 str.).

Šiuo metu egzistuoja neatidėliotinas poreikis parengti ir priimti naują Tautinių mažumų įstatymą, kuris reglamentuotų tautinių mažumų teises atsižvelgiant į Lietuvos tautinę situaciją, globalizacijos ir integracijos procesus, Lietuvos valstybės prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus, o taip pat apibrėžtų esmines sąvokas, pirmiausia – sąvoką „tautinė mažuma“.

Tautinių mažumų įstatyme mažumoms suteikta teisė mokytis gimtąja kalba yra išplėtotą Švietimo įstatyme. Šio įstatymo 28-asis straipsnis teigia, kad „vietovėse, kuriose tradiciškai gausiai gyvena tautinė mažuma, ir jeigu bendruomenė prašo, savivaldybė laiduoja mokymąsi tautinės mažumos kalba“. Šiuo atveju pradinio ir pagrindinio ugdymo programa vykdoma tautinės mažumos kalba, o tėvų pageidavimu pasirinktų ugdymo programos dalykų gali būti mokoma valstybine kalba. Vidurinio ugdymo programa taipogi vykdoma tautinės mažumos kalba, o mokinių pasirinktų ugdymo programos dalykų gali būti mokoma valstybine kalba (Lietuvos Respublikos Seimas, 2006b).

Taigi, įstatyme teisė mokytis gimtąja kalba derinama su teise mokytis valstybine, t.y. lietuvių kalba. 30-asis įstatymo straipsnis garantuoja mokymą valstybine lietuvių kalba bei valstybinės lietuvių kalbos mokymąsi ne tik Lietuvos Respublikos piliečiams, bet ir užsieniečiams, turintiems teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje (Lietuvos Respublikos Seimas, 2006b). Vis dėlto, aktuali įstatymo redakcija nenumato privalomo kai kurių dalykų mokymo valstybine kalba.

Dėl šios priežasties Lietuvoje kilus diskusijoms, ar mažumų teisės į švietimą gimtąja kalba nėra per plačios lyginant su valstybinės kalbos statuso ir išmokimo užtikrinimu, 2010 metais pradėta įgyvendinti iniciatyvą paruošti naują Švietimo įstatymo redakciją. Atitinkamai, 2011 metų kovą seimas priėmė, o prezidentė pasirašė naujos redakcijos Švietimo įstatymą, numatantį lietuvių kalba dėstyti dalykus, susijusius su Lietuvos istorija ir geografija, pasaulio pažinimu, pilietiškumo pagrindais. Įstatymas taipogi numatė, kad nuo 2013 m. pavasario tautinių mažumų mokyklose lietuvių kalbos egzaminas bus vienodas visiems mokiniams. Naujos redakcijos įstatymas įsigalios 2011 metų liepos 1 dieną (Lietuvos Respublikos Seimas, 2011).

Įstatymo svarstymo seime metu buvo pateikta ir radikalesnių siūlymų, pavyzdžiui, Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto narys Gintaras Songaila siūlė modelį, kuriuo vadovaujama kaimyninėje Latvijoje. Ten tautinių mažumų mokyklose 60 % pamokų vyksta valstybine kalba (BNS, 2010). Vis dėlto, kaip yra pastebėjęs Butkus (2010), „orientuotis į Latvijos tautinių mažumų švietimo sistemą Lietuvai trukdo išpareigojimai dėl lenkų tautinės mažumos 1994 m. sutartyje su Lenkija“. Kadangi Lietuva yra tarptautinių ir diplomatinių santykių dalyvė, greta nacionalinių teisės aktų Lietuvos mažumų kalbų politika yra reguliuojama dvišalių ir daugiašalių sutarčių ir jomis priimtų išpareigojimų: greta kitų ratifikuotų tarptautinių sutarčių, Lietuva yra „Sisteminės tautinių mažumų apsaugos konvencijos“ bei „Europos regioninių, arba mažumų, kalbų chartijos“ signatarė, o jos politika lenkų tautinės mažumos atžvilgiu yra vykdoma atsižvelgiant ir į „Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartį“.

Šios sutarties 13-ame straipsnyje teigiama, kad šalys įsipareigoja laikytis tautinių mažumų teisių apsaugos principų ir standartų, apibrėžtų tarptautinėse sutartyse, o „asmenys, priklausantys lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, tai yra asmenys, turintys Lietuvos pilietybę, kurie yra lenkų kilmės arba priskiria save lenkų tautybei, kultūrai ir tradicijoms bei laiko lenkų kalbą savo gimtąja kalba, turi teisę individualiai arba kartu su kitais savo grupės nariais laisvai reikšti, saugoti ir plėtoti savo tautinį, kultūrinį, kalbinį bei religinį tapatumą be jokios diskriminacijos ir visiškos lygybės prieš įstatymus sąlygomis.“ Atitinkamos teisės suteikiamos lietuvių tautinės mažumos Lenkijoje atstovams (Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis, 1994).

14-as sutarties straipsnis teigia, kad lenkų tautinė mažuma Lietuvoje (taip pat ir lietuvių tautinė mažuma Lenkijoje) turi teisę laisvai vartoti savo kalbą asmeniniame ir viešajame gyvenime; turėti prieigą prie informacijos ta kalba, galimybę ją platinti ir keistis ja bei turėti savo masinės informacijos priemones; mokytis tautinės mažumos kalba ir tautinės mažumos kalbos; vadovaujantis valstybės įstatymais ir kitais teisiniais aktais, steigti ir išlaikyti savo institucijas, organizacijas ar draugijas, ypač kultūrinės, religinės ir švietimo, taip pat visų lygių mokyklas, kurios gali siekti savanoriškų finansinių ar kitokių dotacijų šalyje ir iš užsienio, taipogi visuomeninės paramos, bei dalyvauti nevalstybinėse tarptautinėse organizacijose; vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį (Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis, 1994).

Atsižvelgiant į suteiktas teises, sutarties šalys 15-ame straipsnyje įsipareigojo savo teritorijoje saugoti tautinį, kultūrinį, kalbinį ir religinį lietuvių bei lenkų tautinių mažumų tapatumą, sudaryti sąlygas jo plėtotei, etc. (Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis, 1994).

Taigi, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis jos signatarėms sukuria vienodus įsipareigojimus, tačiau nenumato mechanizmo jų įgyvendinimui užtikrinti. Vis dėlto sutarties punktai, susiję su kalbinių teisių užtikrinimu, veikia Lietuvos vykdomą mažumų kalbų politiką. Tikslinga pastebėti, kad ne visi sutarties punktai yra iki galo išplėtoti, pavyzdžiui, nuostata, kad „tautinių mažumų atstovai turi teisę vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį“ turėjo būti paaiškinta kitoje sutartyje, kuri taip ir nebuvo sudaryta.

2.1.5. Mažumų kalbų politikos įgyvendinimas Lietuvoje

Lietuvos mažumų kalbų politika ir jos sąlygojama mažumų padėtis yra palankiai vertinama tarptautinių organizacijų. Dar 1997 metais Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja priėmė

rekomendaciją „Dėl Lietuvos, kaip Europos Tarybos narės, įsipareigojimų vykdymo“, kurioje buvo pažymėta, kad „įvairios administravimo reformos vykdomos pagal Europos Tarybos programas, teisė vartoti tautinių mažumų kalbas yra juridiskai apsaugota pagal „Europos regioninių, arba mažumų, kalbų chartijos“ principus; mažumų klausimai sprendžiami laikantis abipusio kompromiso“. Asamblėja pripažino Lietuvą įtvirtinus teisinę valstybę ir gerus santykius su kaimyninėmis valstybėmis bei nusprendė, kad 1995 metais pradėtas monitoringas baigėsi (Lapinskas, 2011).

Statistiniai duomenys taipogi rodo, kad tautinės mažumos įgyvendina pagrindines kalbines teises, numatytas joms aktualiuose Tautinių mažumų įstatyme (šiuo metu nebegaliojančiame) ir Švietimo įstatyme. Tautinių mažumų įstatymo nuostata, kad tautinių mažumų visuomeninės ir kultūros organizacijos gali steigti kultūros ir švietimo įstaigas, pradėta įgyvendinti vos jį priėmus – devintojo dešimtmečio pabaigoje. 1988 metais Vilniuje įsteigta pagrindinė rusų tautinės mažumos Lietuvoje kultūrinė organizacija – Rusų kultūros centras, kurio tikslai – rusų tautinės savimonės išsaugojimas, rusų kalbos bei ilgaamžių tradicijų puoselėjimas, Lietuvos rusų integravimas į šalies visuomenę. Greta kitų veiklų centras organizuoja slavų kalbų kursus, o panašūs rusų kultūros centrai veikia Kaune ir Šiauliuose.

Lenkų tautinės bendruomenės kultūriniu ir visuomeniniu gyvenimu bei kultūros sklaida rūpinasi 1996 metais, po dvišalės Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties pasirašymo įkurtas Lenkijos kultūros institutas, kurio misija – skleisti žinias apie Lenkiją, populiarinti lenkų kultūros ir mokslo laimėjimus, remti Lenkijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos kultūrinį ir mokslinį bendradarbiavimą, skatinti kontaktus tarp Lenkijos ir Lietuvos privačių asmenų, visuomeninių, ūkio organizacijų ir savivaldybių. Institutas organizuoja ir lenkų kalbos kursus. Nuo 2001 metų lenkų tautinę mažumą atstovauja ir „Vilniaus lenkų kultūros namai“, kurių pagrindinis tikslas – lenkų bendruomenės kultūrinio gyvenimo su kalba kaip jo neatsiejama dalimi – kalba, organizavimas. „Vilniaus lenkų kultūros namuose“ yra įsikūrę Lietuvos lenkų visuomeninės organizacijos bei saviveiklos kolektyvai, vyksta lenkų bendruomenės kultūriniai renginiai ir visuomeniniai susirinkimai. Kitos tautinės mažumos Lietuvoje taipogi turi savo bendrijas, dalis jų yra susitelkusios Tautinių bendrijų namuose.

Kaip pažymi Petrauskas (2002), buvęs Tautinių mažumų ir išeivijos departamento direktorius, kultūrinio paveldo klausimas yra itin svarbus mažumoms, ypač toms tautinėms bendrijoms, kurios Lietuvoje gyvena jau keletą šimtmečių: lenkams, rusams, žydams, baltarusiams, ukrainiečiams, etc. Taigi, šio paveldo įamžinimas ir pristatymas visuomenei yra vienas tautinių mažumų kultūrinių-kalbinių teisių įtvirtinimo būdu. Susipažinti su tautinių mažumų kultūriniu ir istoriniu paveldu galima Vilniuje literatūriniame A. Puškino muziejuje, A. Mickevičiaus memorialiniame muziejuje,

Žydų Gaono muziejuje, V. Sirokomlės muziejuje-bibliotekoje, Kėdainių Č. Milošo kultūros centre, Klaipėdos S. Dacho namuose, Nidos T. Mano kultūros centre, Šilutės H. Zudermano memorialiniame muziejuje, vokiečių bendrijos Heide namuose, Trakų Karaimų etnografinėje parodoje, etc. (Petrauskas, 2002).

Svarbi tautinių mažumų kalbinė teisė yra teisė į spaudą ir informaciją gimtąja kalba. 2009 metais Lietuvoje išleistos 255 knygos ne lietuvių kalba, iš jų 39 knygos lenkų ir 90 – rusų kalba (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2010, p. 35); 74 biuleteniai ir žurnalai ne lietuvių kalba, iš jų 5 pavadinimų leidiniai lenkų ir 9 pavadinimų leidiniai rusų kalba (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2010, p. 82). 2009 metais taipogi buvo leidžiami 22 laikraščiai ne lietuvių kalba, iš jų 3 laikraščiai lenkų ir 16 laikraščių rusų kalba (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2010, p. 87). Taigi, gausiausia buvo ilgametę tradiciją Lietuvoje turinti spauda rusų kalba.

Lietuvos nacionalinė televizija (LTV) transliuoja programas didžiųjų tautinių mažumų kalbomis: rusų („Kultūrų kryžkelė. Rusų gatvė“), lenkų („Kultūrų kryžkelė. Vilniaus albumas“), ukrainiečių („Kultūrų kryžkelė. Trembita“), baltarusių („Kultūrų kryžkelė. Vilniaus sąsiuvinis“). Programas mažumų kalbomis transliuoja ir Lietuvos nacionalinis radijas.

Teisės mokytis gimtąja kalba realizavimą rodo statistiniai duomenys apie mokyklas, kuriose dėstoma tautinių mažumų ir kitomis užsienio kalbomis arba yra įteisintas dvikalbis mokymas, statistika. Statistikos departamento duomenimis, 2009-2010 mokslo metais Lietuvoje veikė 1364 bendrojo lavinimo mokyklos, iš jų 102-ese dėstomoji kalba buvo ne lietuvių, o: lenkų (63 mokyklose), rusų (36 mokyklose), baltarusių (1 mokykloje), anglų (1 mokykloje), prancūzų (1 mokykloje). 2009-2010 mokslo metais taipogi veikė 58 mokyklos, kuriose dėstyta keliomis kalbomis: lietuvių ir rusų (22 mokyklose), lietuvių ir lenkų (16 mokyklose), rusų ir lenkų (11 mokyklose), lietuvių, rusų ir lenkų (7 mokyklose), lietuvių ir anglų (2 mokyklose) (Statistikos departamentas, 2010 b).

Nors tarp nelietuviškų mokyklų pagal skaičių pirmavo mokyklos su dėstomąja lenkų kalba, daugiausia moksleivių (17.634) mokėsi mokyklose su dėstomąja rusų kalba. Iš viso ne lietuvių mokyklose mokėsi 32.370 arba 7,3 % visų moksleivių (Statistikos departamentas, 2010b).

2009-2010 mokslo metus lyginant su 2008-2009 mokslo metais, pastebima, kad mokyklų su dėstomąja ne lietuvių kalba ar dvikalbiu mokymu skaičius nežymiai sumažėjo, tačiau taip pat sumažėjo ir mokyklų su dėstomąja lietuvių kalba skaičius (Statistikos departamentas, 2010b). Taigi, tautinių mažumų mokyklų skaitlingumas nesumažėjo mokyklų su dėstomąja lietuvių kalba sąskaita.

2.1.6. Lietuvos mažumų kalbų politikos problematika

Siekiant įvertinti kalbos politikos sėkmingumą, svarbu atsižvelgti ne tik į statistinius duomenis, bet ir į pačių mažumų vertinimus kalbos politikos atžvilgiu. Lietuvoje mažumų kalbos politika yra nepalankiausiai priimama lenkų tautinės mažumos. Ši situacija yra kiek paradoksali, kadangi, vadovaujantis Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartimi, lenkus galima laikyti privilegijuota mažuma, kuri be kitų teisių yra vienintelė tautinė mažuma Lietuvoje, turinti galimybę įgyti išsilavinimą gimtąja kalba nuo ikimokyklinių iki aukštojo mokslo įstaigų (Lietuvoje veikia Baltstogės universiteto filialas).

Remiantis lenkų tautinės mažumos viešąja reakcija į Lietuvos vykdomą kalbos politiką, galima išskirti tris probleminius aspektus: švietimą, viešuosius užrašus ir vardų bei pavardžių rašymą. Problematika dėl mažumų **švietimo** teisių užtikrinimo yra susijusi su naujos redakcijos Švietimo įstatymu, kuris buvo sukritikuotas tiek vietos tautinių mažumų (pirmiausia lenkų) ir jų atstovų Seime, tiek jų kilmės valstybių institucijų (Lenkijos ir Rusijos užsienio reikalų ministerijos išreiškė susirūpinimą dėl šio įstatymo poveikio mažumoms).

Tikslinga pastebėti, kad lenkų tautinė mažuma ir jų kilmės valstybė nebuvo patenkintos lenkų tautinės mažumos padėtimi (įskaitant švietimą gimtąja kalba) ir iki įstatymo priėmimo. Lenkijos valstybės poziciją šiuo klausimu galima įvardinti kaip vienareikšmišką – Lietuvos lenkų kalbinės teisės nėra realizuojamos. Kaip pastebi Butkus (2010), išanalizavęs Lenkijos Tautos Edukacijos ministerijos parengtą „Švietimo vystymo lenkų ugdomąją kalba ir lenkų kalbos kaip dalyko mokymosi 2009-2011 metais programą“ užsienio šalyse, joje „šalys, kuriose lenkų valdiškų mokyklų yra mažiau ar visai nėra, neakcentuojamos, užtat Lietuva, kur tų mokyklų yra daugiau negu sudėjus visų kitų minėtų šalių lenkiškas mokyklas, minima kaip prasčiausiai lenkų švietimą tvarkanti šalis, nors Lietuvos lenkai sudaro tik 1 % visų ne Lenkijoje gyvenančių lenkų“.

Lenkijos nepasitenkinimą Lietuvos mažumų kalbų politika galima išvelgti ir tarptautiniame lygmenyje: tai Europos parlamente įregistruotas rezoliucijos „Dėl lygių švietimo galimybių Lietuvos tautinių mažumų mokyklose“ projektas (Lapinskas, 2011), spaudoje pasirodę pranešimai, jog Lenkija atsiųs žemo lygio delegaciją į Sausio 13-osios minėjimą Lietuvoje siekdama išreikšti poziciją dėl lenkų tautinės mažumos Lietuvoje padėties (BNS, 2010) etc.

Taigi, švietimo srityje susikerta Lietuvos siekis įdiegti modernesnę mažumų kalbų ir valstybinės kalbos mokymą integruojantį modelį bei lenkų tautinės mažumos interesai, kurių įgyvendinimo būtinumas argumentuojamas tarptautiniais įsipareigojimais, ypač „Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartimi“. Šios sutarties, kurioje numatoma teisė reikšti, saugoti ir plėtoti savo kalbinį tapatumą be jokios diskriminacijos ir visiškos lygybės prieš įstatymus sąlygomis, o taip pat teisė mokytis

gimtosios kalbos ir gimtąja kalba, kontekste į naująjį švietimo modelį galima žvelgti dvejopai. Viena vertus, jis įtvirtins tiek mažumų, tiek valstybinės kalbos teises, pagerins tautinių mažumų valstybinės kalbos žinias ir jų integracijos į Lietuvos visuomenę bei darbo rinką, galimybes. Šiuos privalumus nurodo ir Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas V. Stundys: „Lietuvoje norima priartėti prie Lenkijoje jau veikiančio modelio ir sudaryti sąlygas tautinių mažumų vaikams be trukdžių mokytis Lietuvos universitetuose ar konkuruoti šalies darbo rinkoje“ (Samoškaitė, 2010). Kita vertus, lyginant su šiandienine situacija, mažumų atstovai nebegalės rinktis ir atsisakyti kai kurių dalykų dėstymo valstybine lietuvių kalba. Tai galima traktuoti kaip dalinį jų teisės mokytis ne tik gimtosios kalbos, bet ir gimtąja kalba, suteiktos teisiniuose dokumentuose, pažeidimą.

Dar viena sritis, kurioje kertasi valstybinės ir mažumų kalbų vartotojų teisės, o taip pat tarpusavyje prieštarauja LR įstatymai, yra **viešieji užrašai**. LR Valstybinės kalbos įstatymas (Lietuvos Respublikos Seimas, 2002) numato, kad „Oficialios, sunormintos vietovardžių lytys Lietuvos Respublikoje rašomos valstybine kalba“ (14 str.); „Lietuvos Respublikoje viešieji užrašai yra valstybine kalba“ (17 str.). Tuo tarpu Tautinių mažumų įstatyme greta kitų teisių yra numatyta galimybė administracinių teritorinių vienetų, kuriuose gausiai gyvena kuri nors tautinė mažuma, vietos įstaigose ir organizacijose bei informaciniuose užrašuose greta valstybinės kalbos vartoti tos tautinės mažumos kalbą (Lietuvos Respublikos Seimas, 1991). Tiesa, įstatymas nereglementavo, kaip šios nuostatos turi būti įgyvendintos.

Įstatymų konfrontacija yra pastebėta ir „Valstybinės kalbos politikos 2009-2013 m. gairėse“, kur rašoma: „Įteisindamas oficialią dvikalbystę, įstatymas pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos nustatytą valstybinį lietuvių kalbos statusą. Tai, kad įstatyme nėra sąvokų apibrėžimų, jo nuostatos nedetalizuotos įstatymo įgyvendinamuosiuose teisės aktuose, lemia skirtingą dviejų minėtų įstatymo straipsnių interpretaciją, privedančią net prie teisminių ginčų“ (Valstybinė lietuvių kalbos komisija, 2008).

Dėl šios priežasties buvo atmestas 2010 metais parengtas Tautinių mažumų įstatymo projektas nr. XIP-1648 (Lietuvos Respublikos vyriausybė, 2010), kuriuo siekta patikslinti ir išplėsti mažumų teises, numatant oficialų dviejų kalbų vartojimą administracinių teritorinių vienetų, kuriuose kompaktiškai gyvena tautinė mažuma, vietos įstaigose ir organizacijose bei informaciniuose užrašuose.

Neaiškus ir prieštaringas teisinis reglamentavimas negatyviai atsiskleidė gatvių pavadinimų byloje: 2008 metais Vilniaus apygardos administracinio teismas nusprendė, kad gatvių pavadinimai Lietuvos Respublikoje gali būti tik lietuvių kalba, ir įpareigojo Vilniaus rajono savivaldybės administracijos direktorę pakeisti rusiškus ir lenkiškus gatvių pavadinimus Vilniaus rajone į lietuviškus (BNS, 2008).

Tikslinga paminėti, kad LR ratifikuota Europos Tarybos „Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija“ numato galimybę tradiciškai gausiai tautinių mažumų gyvenamose teritorijose gatvių pavadinimus rašyti ir tautinės mažumos kalba. Taigi, būtinybė būsime naujos redakcijos Tautinių mažumų įstatyme patikslinti mažumų teisę į viešuosius užrašus, nurodyti šios teisės įgyvendinimo būdus ir išspręsti dviejų įstatymų – Valstybinės kalbos bei Tautinių mažumų įstatymo – koliziją, yra neatidėliotinas.

Greta tautinių mažumų švietimo ir oficialių užrašų dar viena probleminė mažumų kalbų politikos sritis yra **vardų ir pavardžių rašymas**. Pagal Valstybinės kalbos ir kitus įstatymus mažumų atstovų vardai ir pavardės yra rašomi lietuvišku raidynu, pagal skambesį, jų nelietuvinant, t.y. nededant lietuviškų priesagų, nekeičiant balsių, etc. Galima teigti, kad ši praktika neprieštarauja ir „Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarčiai“, kurioje šalys įsipareigojo „vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį“ bei pažymėjo, kad detalios pavardžių rašymo normos turės būti „nustatytos specialioje sutartyje“, kuri, tiesa, nebuvo sudaryta. Vis dėlto, esama ir kitokios nuomonės. Lenkijos prezidentas B. Komorowski vizito į Lietuvos Respubliką 2011 metų vasarį metu teigė, kad „Yra daug neišspręstų, pavyzdžiui pavardžių rašybos, klausimų. <...> per tiek metų negalime sulaukti susitarimo įgyvendinimo, kuris turėjo tapti gerų tarpusavio santykių pagrindu. 1994 metų susitarimas, kuriame numatomos teisės lenkų mažumai, lieka susitarimu, nes jis nebuvo įvykdytas“. Vis dėlto prezidentas pažymėjo, jog minėtos problemos negali būti priežastis nutraukti bendradarbiavimą (BNS, 2011).

Vardų ir pavardžių rašymo klausimas buvo tris kartus svarstomas LR Konstituciniame teisme. Galiausiai teismas patvirtino, kad lietuviškuose dokumentuose pavardės gali būti rašomos tik transkribuotos lietuviškai, tačiau ne pagrindiniame paso puslapyje jos gali būti įrašytos lotyniškais rašmenimis originalo kalba (tokia praktika taikoma ir kaimyninėje Latvijoje). Atitinkamai, 2010-aisiais Seimas atmetė Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektą, kuriuo Vyriausybė siūlė leisti rašyti pavardes dokumentuose lotynų kalbos pagrindo rašmenimis originaliai, nebūtinai jas sulietuvinant. Tokiam sprendimui pritaria humanitarinių mokslų daktaras K. Garšva (2010), teigdamas, kad, jei įstatymas būtų buvęs priimtas, siekiant rašyti lenkų pavardes lenkų kalba, originalo forma, prisidėtų aštuonios papildomos raidės. O jei vardų ir pavardžių rašymas originalo forma būtų įteisintas visais lotyniškais raidynais, idant nebūtų privilegijuota viena mažuma, lietuvių kalbai prisidėtų apie 130 raidžių, o 32 tradicinės lietuvių abėcėlės raidės nesudarytų 20% (Garšva, 2010).

Svarbu pažymėti, kad vardų ir pavardžių rašymo reglamentavimas yra valstybės nacionalinės teisės klausimas, ir LR Konstitucinio teismo bei Seimo sprendimai neprieštarauja Europos standartams: Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT), kuris sprendžia, kaip valstybės užtikrina „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje“ įtvirtintas teises, byloje prieš Latviją

yra priėmęs sprendimą, kad „Kiekviena susitariančioji šalis, gerbianti Konvencijos saugomas teises, yra laisva nustatyti ir reguliuoti savo oficialios kalbos ir kalbų vartojimą tapatybę patvirtinančiuose ir kituose oficialiuose dokumentuose“ (Vaiškūnas, 2009).

Taigi, Lietuvos mažumų kalbų politikai yra būdingi trys pagrindiniai probleminiai aspektai: švietimas, viešųjų užrašų ir vardų bei pavardžių rašymas. Visos šios sritys yra susijusios su valstybinės kalbos ir mažumų kalbų bei jų vartotojų teisių užtikrinimu, kuris yra vykdomas skirtingais lygmenimis – tai būdinga oficialios kalbos vertinimo ir skirtingo teisinio statuso kalbų politikai. Tokiu atveju pagrindinis uždavinys kalbos politikos planuotojams yra rasti „bendrą vardiklį“, kuris leistų suderinti visų kalbinių grupių interesus. Tam labai svarbus dialogas su mažumų atstovais, kuriame bendras kalbų ir jų vartotojų gerovė bei daugiakalbė aplinka, kurią kaip siekiamybę iškelia ir Europos Sąjunga, būtų svarbesni nei nacionaliniai prioritetai. Kita vertus, formuojant kalbos politiką reikia atsižvelgti ir į tai, kad lietuvių kalba yra vienintelė valstybinė kalba Lietuvoje, jos pilietiškumo ir valstybingumo išraiška, todėl viešajame lygmenyje jai įstatymiškai užtikrinamos išskirtinės teisės.

2.2. Mažumų kalbų politika Rumunijoje

2.2.1. Kalbos politikos raida Rumunijoje

Rumunijos kalbos politikos ištakos siekia XIX amžiaus pabaigą, kai valdovo ir reformatoriaus A. J. Cuzos valdymo metais buvo priimti svarbūs kalbiniai ir politiniai sprendimai. 1860 metais rumunų kalba pradėta rašyti lotyniškuoju alfabetu. Po kelerių metų įkurta Rumunijos akademija, turėjusi rūpintis literatūrinės kalbos norminimu; o 1881 metais nustačiusi oficialias rašybos taisykles. Vis dėlto, tik 1923 metais rumunų kalba įtvirtinta Konstitucijoje kaip oficiali valstybės kalba.

Komunistinis režimas Rumunijoje (1947-1989 m.) buvo ganėtinai nepalankus tautinėms mažumoms. Iš pradžių gausiausiai šalyje vengrų tautinei mažumai buvo suteikta privilegija suformuojant Autonominį vengrų regioną. Vis dėlto, kaip pažymima JAV Kongreso bibliotekos „Šalies studijose“ (1989), tai tebuvo tuščias gestas, nes regione diktatūros metais negyveno daugiau nei ¼ šalies vengrų, ir de facto jis neturėjo didesnės autonomijos nei kiti šalies regionai, o po 1956 metų Vengrijos revoliucijos ši autonomija panaikinta ir de jure.

1976 metais valdančioji Komunistų partija pradėjo nacionalistinę propagandinę kampaniją „Himnas Rumunijai“, turėjusią skatinti rumunizaciją ir tautinių mažumų, ypač didžiausios mažumos nesovietinėje Europoje – vengrų – asimiliaciją. Kampanijos tikslai sąlygojo asimiliacinę mažumų kalbų politiką. Siekiant pašalinti mažumų teritorinės identifikacijos pėdsakus, buvo naikinami

monumentai ir artefaktai, susiję su vengriška ar saksoniška praeitimi, nuimami dvikalbiai užrašai, pervadinamos gatvės ir net miestai. Pavyzdžiui, vienas didžiausių Rumunijos miestų (po Bukarešto) Cluj buvo pervadintas Cluj-Napoca. Be to, buvo siekiama naikinti tautinių mažumų koncentraciją viename regione: darbo ir kitais tikslais mažumų atstovai būdavo perkelti į daugumos dominuojamas teritorijas, o etniniai rumunai – į teritorijas, kuriose kadaise gyveno mažumos (Dianu, 1997).

Pastangos asimiliuoti mažumas per švietimą tapo kita svarbia rumunizacijos politikos dalimi. Tautinių mažumų mokyklos neretai būdavo sujungiamos su rumunų mokyklomis, kad pastarieji sudarytų didesniąją moksleivių dalį. Tokių mokyklų direktoriais paprastai tapdavo etniniai rumunai; etniniai vengrai neretai užimdavo pavaduotojų postą.

Taigi, komunistinė diktatūra, ypač jos vėlyvieji metai, buvo pažymėti nacionalistine ideologija ir itin nepalankūs tautinėms mažumoms. Kai pažymi Sergiu (2004), Rumunijai atkūrus demokratiją, mažumų klausimai tapo tiksinčia bomba. Vengrai buvo pirmoji tautinė mažuma, pradėjusi siekti teisių, pirmiausia švietimo gimtąja kalba, įgyvendinimo. Dominuojanti rumunų etninė grupė suvokė šiuos prašymus kaip vengrų revanšistinio judėjimo pradžia. 1990 metų kovą etninė neapykanta prasiveržė Transilvanijos regiono Targu-Mures mieste, kur įvyko trumpas, bet intensyvus atviras konfliktas tarp rumunų ir vengrų tautinių grupių, pareikalavęs žmonių aukų. Pasak Sergiu (2004), šis konfliktas sąlygojo abipusį nepasitikėjimą, kurio padarinius matome ir šiandien.

2.2.2. Rumunijos valstybinės kalbos politika

Oficialios kalbos vertinimo politika atsiskleidžia pirmiausia per jai suteikiamą oficialų statusą ir teises. Nors Rumunijoje nėra valstybinės kalbos įstatymo, rumunų kalba kaip valstybinė yra įtvirtinta pagrindinio šalies įstatymo – Konstitucijos – 13-ame straipsnyje bei kituose įstatymuose. Pavyzdžiui, Pilietybės įstatymo 9 straipsnis teigia, kad viena Rumunijos pilietybės įgijimo pagal prašymą sąlygų yra gerų rumunų kalbos žinių turėjimas, leidžiantis jam integruotis į socialinį gyvenimą (Romanian citizenship law, 1991).

Rumunų kalbos kaip valstybinės vartojimas viešajame lygmenyje ilgą laiką nebuvo reglamentuotas. Įstatymas dėl rumunų kalbos vartojimo viešose vietose, santykiuose ir institucijose (Parlamentul Romaniei, 2004), priimtas 2004 metais, tapo pirmuoju oficialiu bandymu reglamentuoti iki tol savieigai paliktas viešąsias valstybinės kalbos vartojimo sritis ir nustatyti didesnes teises bei apsaugos mechanizmus valstybinei rumunų kalbai. Įstatymas numatė, kad:

- Kiekvienas viešas rašytinis ar sakytinis tekstas rumunų kalba turi atitikti kalbos taisyklingumo reikalavimus; tuo tarpu kiekvienas viešas tekstas, parašytas užsienio kalba, turi būti išverstas į rumunų kalbą arba adaptuotas (1 str.).

- Rumunijos televizijos kanalai ar užsienio televizijos kanalai, turintys rumunišką audiovizualinę licenciją ir transliuojantys programas užsienio kalbomis, turi pateikti titrus rumunų kalba, ypatingais atvejais – sinchroninį vertimą (3 str.).
- Iš užsienio įvežtų prekių pavadinimai, instrukcijos ir kiti paaiškinimai, skirti Rumunijos vartotojams, turi būti išversti į rumunų kalbą (4 str.).
- Tam tikroms tekstų grupėms šis įstatymas negalioja: registruotiems prekiniams ženklams, mokslinio, literatūrinio, kultūrinio, religinio ir sportinio pobūdžio tekstams, publikacijoms užsienio ar iš dalies užsienio kalbomis, įskaitant tautinių mažumų publikacijas; laidoms tautinių mažumų kalbomis, tiesioginėms televizijos transliacijoms tautinių mažumų kalbomis; religinėms, etnografinėms ir pramoginėms programoms, transliuojamoms vietinių ir regioninių kanalų tautinių mažumų kalbomis, specialioms pavadinimams ir instrukcijoms, reguliuojamiems normatyvinių aktų; pranešimams, susijusiems su tautinių mažumų atstovų teise saugoti, vystyti ir reikšti savo lingvistinę tapatybę (5 str.). (Parlamentul Romaniei, 2004).

Taigi, nors įstatymas skirtas valstybinės kalbos reglamentavimui, jis numato ir tautinių mažumų kalbų imunitetą nuo jo jurisdikcijos tam tikrais atvejais. Nuo 2002 metų taipogi yra reglamentuojamas taisyklingas valstybinės ir mažumų kalbų vartojimas žiniasklaidoje. Kalbos taisyklingumo monitoringą atlieka Rumunijos Audiovizualinė Taryba: Audiovizualinio įstatymo (Parlamentul Romaniei, 2011a) 16-as straipsnis teigia, kad Taryba atlieka „teisingos išraiškos rumunų kalba ir tautinių mažumų kalbomis monitoringą“ ir priima atitinkamus „normatyvinius sprendimus“. Tai reiškia, kad masinės informacijos priemonės gali būti baudžiamos už netaisyklingą valstybinės ir mažumų kalbų vartojimą.

2.2.3. Tautinės mažumos Rumunijoje.

Rumunija nėra priėmusi Tautinių mažumų įstatymo bei teisiškai įtvirtinusi sąvokos „tautinė mažuma“ apibrėžimo. Vis dėlto, Rumunijos įstatymo dėl tautinių mažumų statuso projekte nurodyta, kad tautinė mažuma yra suvokiama kaip „piliečių bendruomenė, gyvenanti Rumunijos teritorijoje bent šimtą metų, skaičiumi mažesnė nei pagrindinė tautinė grupė, ir turinti savitą tautinę, etninę, kultūrinę, lingvistinę ir religinę tapatybę bei siekianti ją saugoti, reikšti ir skatinti. Rumunijos tautinės mažumos yra šios bendruomenės: albanų, armėnų, bulgarų, čekų, kroatų, graikų, žydų, vokiečių, italų, makedonų, vengrų, lenkų, rusų lipovanų, romų, rutėnų, serbų, slovakų, totorių, turkų, ukrainiečių“ (Draft law on the statute of national minorities, 2005). Tikslinga pastebėti, kad 2005 metais šis siūlytas apibrėžimas buvo sukritikuotas Europos Komisijos dėl pilietybės elemento: „Nors nėra vieningos tarptautinės bendruomenės nuomonės „tautinės mažumos“ apibrėžimo

klausimu, egzistuoja tendencija nepaversti tarptautiniu lygmeniu garantuojamų mažumų teisių priklausomomis nuo pilietybės, išskyrus tas teises, kurios paprastai suteikiamos tik piliečiams (tam tikros politinės teisės, tokios kaip dalyvavimas rinkimuose nacionaliniame lygmenyje, prieiga prie tam tikrų politinių funkcijų). Rekomenduojama laikytis šios tendencijos ir nepadaryti pilietybės „tautinės mažumos“ apibrėžimo elementu, tačiau suteikti tam tikras konkrečias teises, kuriomis naudotis gali tik piliečiai“ (Van Dijk, 2005).

Rumunijoje istoriškai gyvena 20 tautinių bendruomenių. 2002 metų surašymo duomenimis jos pagal dydį pasiskirstė taip: rumunai sudarė 89,5 %, vengrai – 6,6 %, romai – 2,5 %, ukrainiečiai – 0,3 %, vokiečiai – 0,3 %, rusai – 0,2 %, turkai – 0,2 %, kitų tautybių atstovai – 0,4% visų gyventojų. Didžiausios tautinės mažumos – vengrai ir vokiečiai – daugiausia gyvena šalies vakaruose, istoriniame Transilvanijos regione (1687-1918 m. priklausiusiam Habsburgų bei Austro-Vengrijos imperijoms).

Surašymo metu taipogi buvo nustatyta, kad rumunų kalba buvo gimtoji 91 % Rumunijos gyventojų, vengrų kalba – 6,7 % gyventojų, romani (čigonų) kalba – 1,1 % gyventojų, kitos kalbos (ukrainiečių, vokiečių, rusų, turkų, totorių, serbų, slovakų) – 1,2 % gyventojų (National institute of statistics, 2005).

Atsižvelgiant į šiuos duomenis, Rumunija laikytina lingvistiškai homogeniška šalimi. Tai atsispindi ir jos kalbos politikoje: pagal J. Leclerc'o kalbų politikos tipologiją Rumunijos, kaip ir Lietuvos, kalbos politika yra mišri, derinanti oficialios kalbos vertinimo politikos tipą (valstybinė kalba, įtvirtinta Konstitucijoje – rumunų kalba) ir skirtingo teisinio statuso kalbų politiką (skirtingos teisės suteikiamos valstybinei ir mažumų kalboms). Dėl mažumoms suteikiamų kalbinių teisių jų gausiai gyvenamuose regionuose Rumunijos mažumų kalbų politika turi ir individualiomis-teritorinėmis teisėmis grįstos dvikalbystės bruožų, nors šį kalbos politikos tipą apibrėžęs Kanados lingvistas J. Leclercas Rumunijos dvikalbe šalimi nelaiko.

2.2.4. Rumunijos mažumų kalbų politikos teisinė bazė

Kaip rašo Sergiu (2004), Rumunijai paskutiniaisiais komunistinės diktatūros metai buvo būdinga nacionalistinė ideologija ir menkas dėmesys mažumų teisėms, tačiau 1989-1991 metais situacija pradėjo keistis. 1991 metais buvo priimtas pagrindinis šalies įstatymas – Konstitucija. Sergiu (2004) pažymi, kad ji nepateisino didžiausios tautinės mažumos – vengrų – lūkesčių, tad 2003 metais buvo papildyta tautinėms mažumoms suteikiant daugiau teisių, įskaitant kalbines.

Aktualios redakcijos Rumunijos Konstitucija numato, jog rumunų kalba yra valstybinė kalba (13 str.), tačiau tautinės mažumos turi kalbines teises:

- Saugoti, vystyti ir reikšti savo tautinę, kultūrinę, religinę, lingvistinę įvairovę; tačiau nediskriminuojant kitų Rumunijos piliečių (6 str.).
- Mokyti gimtąja kalba pagal Švietimo įstatymo nuostatas (32 str.).
- Turėti įstatymiškai nustatytą statusą (73 str.).
- Vartoti gimtąją kalbą santykiuose su vietinės administracijos įstaigomis tuose regionuose, kur mažumos atstovai sudaro ženkliai gyventojų dalį (120 str.).
- Kalbėti gimtąja kalba ir turėti vertėją teisme (128 str.). (Constitution of Romania, 2007).

Taigi, Rumunijos Konstitucija tautinių mažumų atstovams suteikia gana plačias kalbines teises. Jos 32-o straipsnio nuostata, kad mažumos gali mokytis gimtąja kalba pagal Švietimo įstatymo nuostatas, yra išplėta XII-ame Švietimo įstatymo skyriuje „Asmenų, priklausančių tautinėms mažumoms, švietimas“ (Parlamentul Romaniei, 2011b). Nauja įstatymo redakcija, priimta 2011 metais, tautinėms mažumoms suteikia itin plačias teises. 45 straipsnis:

- Asmenys, priklausantys tautinėms mažumoms, turi teisę mokytis gimtąja kalba visuose ikiuniversitetinio išsilavinimo lygiuose, tipuose ir formose.
- Teritoriniame vienetuose, kur yra daugiau nei viena mokymosi įstaiga su dėstomąja tautinių mažumų kalba, turi veikti bent viena mokykla kiekvienai gimtajai kalbai, nepriklausomai nuo mokinių skaičiaus.
- Moksleiviams, kurie neturi galimybės mokytis gimtąja kalba savo gyvenamojoje vietoje, garantuojamas transportas iki artimiausios mokyklos, kur mokoma tautinės mažumos kalba, arba apgyvendinimas ir maitinimas internate.
- Tautinės mažumos turi teisę būti proporcingai atstovaujamos mokslo įstaigų valdyboje ir inspekcijoje.
- Tautinėms mažumoms užtikrinami specialūs vadovėliai, kurie gali būti parengti tautinių mažumų kalba, išversti iš rumunų kalbos arba importuoti.
- Mokymo kalba gali būti naudojama vidinei komunikacijai bei komunikacijai su moksleivių tėvais.
- Pradinių mokyklų moksleiviams įvertinimai rašomi bei sakomi ir gimtąja tautinės mažumos kalba.

46 straipsnis:

- Kai ikiuniversitetinis mokymas yra vykdomas tautinės mažumos kalba, šia kalba mokoma visų dalykų, išskyrus rumunų kalbą ir literatūrą.
- Rumunų kalba ir literatūra yra dėstoma pagal specialią programą ir vadovėlius, specialiai parengtus tautinėms mažumoms. Galimos išimtys, kai rumunų kalba ir literatūra dėstoma pagal tuos pačius vadovėlius kaip ir mokyklose su dėstomąja rumunų kalba.

- Moksleiviams, priklausantiems tautinėms mažumoms ir besimokantiems kita nei gimtąja kalba, pagal prašymą ir įstatymus užtikrinamas gimtosios kalbos ir literatūros bei istorijos ir tradicijų mokymasis.
- Mokyklose su dėstomąja tautinių mažumų kalba istorija ir geografija yra taipogi dėstomos šiomis kalbomis, tačiau vietovardžiai ir tikriniai vardai pateikiami ir rumunų kalba.
- Mokyklų, kur dėstoma mažumos kalba, 5-8 klasėse kaip dalykas pradedama dėstyti tautinių mažumų istorija ir tradicijos.
- Istorijos programoje ir vadovėliuose turi atsispindėti ir tautinių mažumų istorija.
- Priėmimo ir baigiamieji egzaminai gali vykti ta kalba, kuria buvo mokomasi.

Pagrindinis skirtumas, lyginant su 1995 metų Švietimo įstatymu, yra susijęs su konkrečių dalykų dėstymu ir dėstomąja kalba. Senoji įstatymo redakcija nurodė, kad pradinėse mokyklose rumunų kalba ir literatūra yra dėstoma pagal specialią programą ir vadovėlius, skirtus tautinėms mažumoms; 5-8 klasėse rumunų kalba ir literatūra dėstoma pagal tą pačią programą, kaip ir mokyklose, kur dėstomoji kalba rumunų, bet iš specialių vadovėlių; 9-12 klasėse programa ir vadovėliai tautinių mažumų mokyklose turi būti tokie patys, kaip ir mokyklose su dėstomąja rumunų kalba. Įstatymas numatė specialią dėstymo tvarką ir Rumunijos istorijai bei geografijai, kurios aukštesnėse klasėse būdavo dėstomos rumunų kalba. Tuo tarpu naujasis įstatymas leidžia istorijos ir geografijos mokymą mažumų kalbomis, o rumunų kalbos mokymą – pagal specialią mažumoms pritaikytą programą ir vadovėlius, kaip užsienio kalbą (Parlamentul Romaniei, 2008).

Dėl šio aspekto įstatymo projektas buvo kontraversiškai vertinamas viešajame lygmenyje. Pagrindinis kritikų argumentas buvo susijęs su tautinių mažumų integracija į visuomenę bei darbo rinką, kurios naujasis įstatymas gali neužtikrinti. „Dauguma tautinių mažumų, ypač vengrų bendruomenė, bus izoliuotos dėl prastų rumunų kalbos žinių. Pavyzdžiui, jiems bus sunkiau surasti gerą darbą“, teigė politikos analitikas ir žurnalistas E. Chelemenas. Tokiai nuomonei pritarė ir bulgarų tautinės mažumos atstovas parlamente N. Mircovici, dienraščiui „Tiesa“ teigęs: „Mes nenorime, kad moksleiviai bulgarai mokytųsi rumunų kalbos kaip užsienio kalbos, kaip siūlė kitos mažumos, mes tam nepritariame, mes norime, kad mūsų vaikai žinotų rumunų kalbą taip pat gerai, kaip ir bulgarų, ir užsitikrintų konkurencingumą ateityje. Taigi, mes norime, kad vaikai mokytųsi visų dalykų rumuniškai, išskyrus bulgarų kalbą ir literatūrą, bulgarų istoriją ir kultūrą, religiją ir muziką – šiuos dalykus jie turėtų mokytis bulgariškai“ (Dancu, 2010). Kita vertus, kitos tautinės mažumos, pirmiausia vengrų, įstatymą laikė mažumų pergale.

Greta naujos redakcijos Švietimo įstatymo, dar vienas didelis tautinių mažumų laimėjimas, kaip teigia Sergiu (2004), yra įstatymas dėl vietinio viešojo administravimo. Pagrindinis šio įstatymo principas yra tas, kad piliečiai, priklausantys tautinėms mažumoms ir sudarantys bent 20 % administracinio-teritorinio vieneto gyventojų, gali naudoti gimtąją kalbą santykiuose su vietine

administracine valdžia pagal šio įstatymo, Sisteminės tautinių mažumų apsaugos konvencijos ir kitų Rumunijos pasirašytų tarptautinių sutarčių nuostatas (17 str.). Taigi, tautinės mažumos atstovai, sudarantys penktadalį visų gyventojų, turi teisę:

- Kreiptis į vietinio viešojo administravimo atstovus gimtąja kalba raštu ar žodžiu ir gauti atsakymą rumunų bei gimtąja kalba. Dėl šios priežasties, nurodo įstatymas, interesantų aptarnavimo sferoje turėtų dirbti mažumos kalbą mokantys asmenys (90 str.).
- Būti informuoti apie vietinės tarybos sesijos tvarkaraštį gimtąja kalba (40 ir 106 str.).
- Susipažinti su normatyvinio pobūdžio sprendimais ir tautinės mažumos gimtąja kalba, individualaus pobūdžio sprendimais – tautinės mažumos gimtąja kalba pagal prašymą (90 str.).
- Vartoti gimtąją kalbą vietinės tarybos posėdžiuose, jei taryboje tautinės mažumos atstovai sudaro trečdalį viso narių skaičiaus. Tokiais atvejais užtikrinamas vertimas į rumunų kalbą. Vis dėlto, posėdžių dokumentai sudaromi rumunų kalba (43 str.).
- Vietovių, viešųjų institucijų pavadinimai ir viešieji pranešimai turi būtų užrašyti mažumos kalba (90 str.) (Sergiu, 2004).

Įstatymas dėl vietinio viešojo administravimo buvo kvestionuojamas dėl mažumoms suteikiamų teisių valstybinės kalbos sąskaita, kol Konstitucinis Teismas atmetė tokius kaltinimus kaip nepagrįstus ir pažymėjo, kad „nei viena iš cituotų nuostatų neteigia, kad tautinės mažumos kalba yra oficiali kalba“ (Sergiu, 2004).

Svarbi tautinių mažumų teisė yra teisė į informaciją gimtąja kalba ir taisyklingą šios kalbos vartojimą. Audiovizualinis įstatymas pažymi, kad Nacionalinė audiovizualinė taryba užtikrins „Rumunijos kultūros ir kalbos apsaugą, o taip pat tautinių mažumų kultūros ir kalbų apsaugą“, ir „imsis priemonių teisingam rumunų kalbos ir tautinių mažumų kalbų naudojimui“ (Sergiu, 2004). Be to, Audiovizualinė taryba atlieka taisyklingo tautinių mažumų kalbų vartojimo monitoringą.

Oficialiam mažumų kalbų vartojimui svarbus ir 69-as Įstatymo dėl civilinės būklės aktų straipsnis, kuriame teigiama, kad „Gimimo liudijime ir kituose civilinės būklės aktuose vardas ir pavardė rašomi gimtąja kalba lotynišku alfabetu“ (Parlamentul Romaniei, 2009).

Greta nacionalinių įstatymų, mažumų kalbų politiką Rumunijoje reguliuoja tarptautinės sutartys. 1995 metais Rumunija pasirašė, o 2007 metais ratifikavo Europos regioninių arba mažumų kalbų chartiją ir nurodė kalbas, kurioms chartija bus taikoma. Albanų, armėnų, graikų, italų, makedonų, lenkų, romų, rusėnų, totorių, jidiš kalboms yra taikoma antroji Chartijos dalis, numatanti tikslus ir principus, kuriais remiamasi formuojant regioninėms, arba mažumų, kalboms taikomą politiką, įstatymų leidybą ir praktiką. Tuo tarpu bulgarų, kroatų, čekų, vokiečių, vengrų, rusų, serbų, slovakų, turkų ir ukrainiečių kalboms taikomos trečiosios dalies nuostatos, numatančios konkrečias

priemonės švietimo, teisinių institucijų, administracinių institucijų, žiniasklaidos ir visuomenės informavimo, kultūrinės veiklos, ekonominio ir socialinio gyvenimo, tarptautinių santykių srityse.

Rumunija nuo 1995 metų yra ir Sisteminės tautinių mažumų apsaugos konvencijos signatarė, o 1996 metais ji pasirašė Supratimo, bendradarbiavimo ir geros kaimynystės sutartį su Vengrija (United nations, 2000). Ja Rumunija prisiėmė tokius įsipareigojimus:

- Skatinti vengrų kalbos studijas universitetuose, mokyklose ir kitose institucijose rengiant mokytojus ir organizuojant mokymą (12 str.).
- Nustatant tautinių mažumų teises ir pareigas, vadovautis „Sisteminė tautinių mažumų apsaugos konvencija“, jei jos nuostatos yra palankesnės tautinėms mažumoms nei nacionalinė teisė (15 str.).
- Siekiant apsaugoti etninę, kultūrinę, kalbinę ir religinę vengrų tautinės mažumos atstovų tapatybę, imtis teisinių veiksmų siekiant apibrėžti šių asmenų teises (15 str.).
- Leisti vengrų tautinės mažumos atstovams kolektyviai arba individualiai reikšti, saugoti ir vystyti etninę, kultūrinę, kalbinę ir religinę tapatybę bei steigti savo kultūros, švietimo ir religines institucijas (15 str.).
- Gerbti vengrų mažumos atstovų teisę vartoti gimtąją kalbą viešai ir privačiai, sudaryti sąlygas mokytis šios kalbos ir šia kalba valstybinėje švietimo sistemoje (15 str.).
- Sudaryti sąlygas vartoti gimtąją vengrų kalbą santykiuose su vietine, administracine, teisine valdžia pagal nacionalinę teisę ir tarptautinius įsipareigojimus (15 str.).
- Gerbti tautinių mažumų teisę turėti prieigą prie informacijos, elektroninės ir spausdintinės žiniasklaidos bei keistis informacija ir patiems kurti žiniasklaidos priemones (15 str.).

Sutartis taipogi suteikia atitinkamas teises rumunų tautinei mažumai Vengrijoje ir sukuria lygiaverčius dvišalius įsipareigojimus.

Taigi, Rumunija nuo 1989 metų yra sukūrusi gana didelę kalbines tautinių mažumų teises reglamentuojančių įstatymų bazę. Vis dėlto, nėra priimta vieno pagrindines teises numatančio tautinių mažumų įstatymo ir (arba) tautinių mažumų statuso įstatymo (jo projektas, pasiūlytas dar 2005 metais, buvo atmestas), o mažumų kalbų politikos nuostatos yra įtvirtintos atskiruose, konkrečias sritis reguliuojančiuose įstatymuose.

2.2.5. Mažumų kalbų politikos įgyvendinimas Rumunijoje

Rumunijos Generalinė mokymo mažumų kalbomis direkcija organizuoja mokymą mažumų kalbomis (vengrų, vokiečių, čekų, serbų, slovakų, ukrainiečių); gimtosios kalbos ir literatūros mokymą mokyklose su dėstomąja rumunų ar kita kalba (bulgarų, čekų, kroatų, serbų, ukrainiečių, rusų, turkų, totorių, vengrų, vokiečių, slovakų); dalinį mokymą mažumų kalbomis (kroatų ir turkų);

romų apsaugą ir edukacinę paramą. Atitinkamai, 2004-2005 mokslo metais Rumunijoje veikė 1772 tautinių mažumų mokyklos, iš jų 88,29 % su vengrų dėstomąja kalba, 6,51 % – vokiečių kalba, 1,09 % – ukrainiečių kalba, 1,89 % – serbų kalba, 1,6 % – slovakų kalba, 0,4 % – čekų kalba, 0,17 % – kroatų kalba, 0,06 % – bulgarų kalba (Ministerul educatiei, cercetarii, tineretului si sportului, 2006).

Greta ikiuniversitetinio išsilavinimo, tautinės mažumos taipogi gali studijuoti gimtąją vengrų ar vokiečių kalba. Kaip nurodoma Nacionalinio švietimo įstatyme (Parlamentul Romaniei, 2011), valstybinės aukštojo mokslo institucijos, turinčios daugiakultūrinių ir daugiakalbių universitetų statusą ir dėstomasias mažumų kalbas, yra: Babeş-Bolyai universitetas Cluj-Napoca mieste (dėstoma rumunų, vengrų ir vokiečių kalbomis), Medicinos ir Farmacijos universitetas bei Teatro meno universitetas, abu Târgu-Mureş mieste (dėstoma rumunų ir vengrų kalbomis).

Tautinių mažumų teisė vartoti gimtąją kalbą vietinėje administracijoje yra įgyvendinama šešiuose teritoriniuose-administraciniuose vienetuose, kur tautinės mažumos (vengrų) atstovų skaičius viršija 20 %: Bihor (25,96 %), Covasna (73,8 %), Harghita (84,62 %), Mureş (39,30 %), Sălaj (23,05 %), Satu Mare (35,19 %).

Rumunijos tautinės mažumos taipogi įgyvendina teisę į kultūros puoselėjimą ir kultūros institutų, centrų bei kitokių mažumų organizacijų steigimą. Šios teisės įgyvendinimas labai priklauso nuo pačių mažumų suinteresuotumo ir organizuotumo. Pavyzdžiui, vengrų tautinę mažumą, sudarančią 6,6 % visų gyventojų, atstovauja daugiau nei 300 organizacijų, įskaitant du kultūros centrus sostinėje Bukarešte. Tuo tarpu antroji pagal dydį tautinė mažuma – romai – yra mažiau linkę burtis į oficialias organizacijas, tad juos atstovauja ir jų teisėmis bei kultūriniu gyvenimu rūpinasi daugiausia Rumunijos vyriausybės iniciatyva įsteigtos organizacijos, pavyzdžiui, Romų tautinės kultūros centras, pavaldus Kultūros Ministerijai, taip pat kai kurios nevyriausybines organizacijos.

Vokiečių tautinė mažuma, sudaranti 0,3 % visų gyventojų, turi Friedricho Schillerio kultūros namus, Goethe institutą bei vokiečių kultūros centrus visoje šalyje: Iasi, Sibiu, Cluj, Brasov, Timisoara miestuose (Goethe institut Bukarest, 2011). Tuo tarpu vienintelė oficiali ukrainiečių tautinės mažumos (taip pat sudarančių 0,3 % gyventojų) organizacija Rumunijoje yra Ukrainiečių Sąjunga (Bukovina tolerantia, 2010).

Kaip pažymi Europos Taryba, Rumunijoje įvairios mažumų kultūrinės institucijos yra remiamos valstybės (pavyzdžiui, teatrai, šokių ir dramos trupės miestuose Tirgu Mures, Timisoara, Oradea, Cluj, Bukarešte). Įvairias programas kultūrinėms ir kalbinėms tapatybėms, išraiškos ir kultūrinės veiklos įvairovei remti yra išplėtojusi Kultūros ir nacionalinio paveldo ministerija. Pavyzdžiui, „Proetnicultura“ – tai programa, skirta kultūrinių renginių rėmimui; „Romai – kartu Europoje“ („Roma – together in Europe“) – programa, skirta romų mažumos kultūrinio ir kalbinio paveldo saugojimui ir rėmimui. Ministerija taipogi teikia paramą knygų ir kultūros žurnalų mažumų

kalbomis leidybai, o Rumunijos televizija ir radijas transliuoja programas tautinių mažumų kalbomis (Council of Europe, 2011).

2.2.6. Rumunijos mažumų kalbų politikos problematika

Pasak vengrų kilmės J. Penteko ir A. Beno (2003), atlikusių Rumunijos kalbos politiką reguliuojančių įstatymų analizę, pokyčiams, įvykusiems Rumunijoje po 1989 metų revoliucijos, kuria nuverstas komunistinis režimas, vis dar trūksta konstitucinės valstybės tradicijos ir pliuralizmo politinėje kultūroje įtvirtinimo. Jų manymu, Rumunijos kalbos politikos sferoje vyrauja nacionalinės idėjos ir homogeniškos tautinės valstybės principai.

Pentek ir Beno pažymi, kad **dvikalbystė** Rumunijoje egzistuoja tik de jure, bet ne de facto – tautinėms mažumoms suteikiama teisių visuma nepasiekia oficialios dvikalbystės lygio. Jie pastebi, kad teisė vartoti gimtąją kalbą santykiuose su vietine administracine valdžia ir kitose sferose tautinėms mažumoms suteikiama tik tuose regionuose, kuriuose jų atstovų skaičius viršija 20 %, tačiau bendra tendencija yra suteikti išskirtines teises ir statusą valstybinei – rumunų – kalbai.

Pentek ir Beno antrina ir vieno atvejo studiją atlikęs Batizanas (2009), pateikdamas Transilvanijos miesto Targu Mures pavyzdį: čia kalbos politikos įgyvendinimas neatitinka jos deklaruojamos turinio: mieste beveik lygiomis dalimis gyvena rumunai ir vengrai, tačiau dvikalbiai užrašai yra reti, be to, vengrų kalba retai vartojama oficialiame kontekste. Batizanas taipogi prieina prie išvados, kad lingvistiniai santykiai yra jėgos santykiai, nustatomi įgaliotų ir teisėtų rumunų grupės kultūros institucijų, o žemesniu lygiu įgyvendinami per „pilietinę hegemoniją“ ir „simbolinį dominavimą“.

Savo 2003 metų publikacijoje Pentekas ir Beno taipogi pateikia tautinių mažumų **švietimo** pavyzdį ir pažymi, kad Švietimo įstatymas turi diskriminacinių elementų ir apribojimų, pavyzdžiui, tam tikri dalykai, tokie kaip istorija ir geografija gali būti dėstomi ir egzaminuojami tik valstybine kalba. Vis dėlto, ši kritika nebeaktuali, nes daug diskusijų sukėlęs, bet 2011 metų sausį Rumunijoje įsigaliojęs naujos redakcijos Nacionalinio švietimo įstatymas suteikė mažumoms daugiau kalbinių teisių ir atsisakė diskriminaciniais įvardintų elementų.

Tuo tarpu Rumunijos Konstitucijoje numatyta, kad tautinės mažumos turi teisę į „įstatymiškai nustatytą statusą“ (73 str.), tačiau įstatymas dėl tautinių mažumų statuso iki šiol nėra priimtas. 2005 metais Demokratinės vengrų sąjungos Rumunijoje parengtas įstatymo projektas buvo atmestas dėl vengrų tautinės mažumų pretenzijų į **autonomiją**. Kaip pažymima „Vengrijos draugų bendrijos“ interneto puslapyje, „Svarbiausias mažumų įstatymo projekto elementas yra teisių rėmų kultūrinės autonomijos praktikai sukūrimas. <...> Kultūrinės autonomijos taryba, minima įstatymo projekte, būtų įkurta pagal lygias pilietinės sferos, bažnyčios ir bendruomenės organizacijų atstovavimo

principą atvirų, tiesioginių ir slaptų rinkimų būdu. Kultūrinės autonomijos sukūrimas nepašalina kitų autonomijos formų sukūrimo politiniu ar teisiniu būdu. Priešingai: jis sukuria sąlygas kitoms autonomijos formoms“ (Magyar Barati Kozosseg, 2005).

Taigi, labiausiai mažumų kalbų politikos pokyčiais yra suinteresuota vengrų tautinė mažuma. Kaip pažymi Batizanas, atlikęs vengrų kalbos padėties Rumunijoje analizę (2009), Rumunijos vengrų žiniasklaidoje dažnas požiūris, kad vengrų kalba yra nuosmukio stadijoje: ji yra vartojama mažiau, ne taip taisyklingai ir praranda savo grynumą. Batizanas cituoja Gazdą, vengrų kalbos mokytoją, kuris elektroniniame laikraštyje teigė, kad „Vengrų kalba Transilvanijoje yra beginklėje situacijoje, ji apsupta vilkų, nes kiekvieną dieną mes sužinome ir pajuntame, kad kalbame antrarūšė kalba“ (Batizan, 2009).

Tikslinga pastebėti, kad kalbinių teisių užtikrinimas ir įgyvendinimas nėra svarbiausia vengrų tautinės mažumos siekiamybė. Kaip pažymi Europos Parlamento narys Tokes Laszlo (2010), vengrų „pareiga yra atsikratyti Rumunijos pavyzdinio mažumų teisių gynimo modelio, kurį pardavė Rumunijos užsienio reikalų ministerija ir pripažino Europos didžiosios galios, bet kuris iš tiesų sušluoja realius klausimus ir problemas po kilimu. Vietoj to, turėtume sukurti „Transilvanijos vengrų modelį“ <...>, kuris kaip sprendimą mato ne tik natūraliai svarbų gimtosios kalbos vartojimo ir tradicijų saugojimo užtikrinimą, bet ir valdžios, garantuojamos įstatymo, bei viešųjų institucijų, išrinktų bendruomenės, įgaliotų su specialia jurisdikcija, įsteigimą.“ Taigi, tautinių mažumų, pirmiausia vengrų, autonomijos galimybė pastaruoju metu yra tapusi opesniu klausimu nei kalbinių teisių užtikrinimas. Galima daryti prielaidą, kad dėl šios priežasties Rumunijoje bijomasi suteikti platesnes kalbines teises bei kultūrinę autonomiją tautinėms mažumoms, kas galėtų paskatinti kitų autonomijos formų siekį.

Taigi, Rumunijai aktualu užtikrinti tinkamą įstatymo nuostatų dėl dvikalbių užrašų ir regioninės dvikalbystės įgyvendinimo; priimti Tautinių mažumų statuso įstatymą, kaip tai numatyta Konstitucijoje, bei dialogo su mažumomis būdu išspręsti autonomijos klausimą. Be to, kaip teigė Bogdanas (2009), mažumų kalbų politika taptų efektyvesne, jei būtų:

- Perskirstyti finansiniai ir žmogiškieji ištekliai visapusiškam įstatymuose numatytų mažumų kalbinių teisių įgyvendinimui.
- Nacionaliniu arba regioniniu lygiu (pavyzdžiui, tuose regionuose, kur mažumos atstovai sudaro daugiau nei 20 % gyventojų) sukurta už kalbos politikos įgyvendinimą atsakinga lingvistinė institucija.
- Surengta viešoji kampanija, skatinanti mažumų kalbų vartojimą, ypač vietinėje administracijoje.

2.3. Mažumų kalbų politikos Lietuvoje ir Rumunijoje palyginimas

Rumunijos tautinė sudėtis yra įvairesnė, nei Lietuvos, tačiau dominuojanti tautinė grupė ten sudaro didesnę gyventojų dalį (89,5 %) nei Lietuvoje (83,1 %). Lietuva yra laikytina iš dalies lingvistiškai homogeniška šalimi, tuo tarpu Rumunija visiškai atitinka lingvistinio homogeniškumo kriterijus. Tiek Lietuvai, tiek Rumunijai yra būdinga oficialios (valstybinės) kalbos vertinimo ir skirtingo teisinio statuso kalbos politika. Tai reiškia, kad egzistuoja oficiali valstybinė kalba, kurios vartojimas viešajame lygmenyje yra reguliuojamas įstatymiškai. Teisės suteikiamos ir kitoms valstybėje vartojamoms kalboms, pirmiausia mažumų, tačiau jos yra susijusios su ribota vartojimo sfera. Vis dėlto, nors abiem šalims būdingas tas pats kalbos politikos tipas, jo įgyvendinimas skiriasi.

Lietuvoje yra labiau išplėtotą kalbos politikos teisinę bazę: Lietuva, skirtingai nei Rumunija, yra priėmusi tiek Valstybinės kalbos, tiek Tautinių mažumų įstatymą (šiuo metu nebegaliojantį). Kita vertus, didelis įstatymų skaičius nebūtinai reiškia didesnes teises. Taip yra ir šiuo atveju: lyginant Lietuvos ir Rumunijos tautinių mažumų įstatyminę padėtį, pastebima, kad Lietuvoje tautinėms mažumoms yra suteikiama kiek mažiau kalbinių teisių.

Nors teisė į švietimą gimtąja kalba yra realizuojama abiejose valstybėse, tačiau Lietuvoje egzistuoja jos ribojimai: kai kurie dalykai turi būti dėstomi valstybine – lietuvių – kalba, o jų skaičių siekiama padidinti naujos redakcijos Švietimo įstatyme, tuo tarpu Rumunijoje visas mokymo procesas gali vykti tautinės mažumos kalba – tai įtvirtino 2011 metais įsigaliojęs naujos redakcijos Švietimo įstatymas.

Rumunija greta oficialios kalbos vertinimo ir skirtingo teisinio statuso taiko ir daugiakalbystės modelio bruožų turinčią kalbos politiką tuose administraciniuose-teritoriniuose vienetuose, kur mažumos atstovų skaičius viršija 20 %. Lietuvoje mažumos kalbos vartojimas vietinėje administracijoje ir užrašuose taipogi yra numatytas Tautinių mažumų įstatyme, tačiau tokia jo nuostata prieštarauja Valstybinės kalbos įstatymui ir nėra įgyvendinama.

Probleminiai mažumų kalbų politikos aspektai Lietuvoje ir Rumunijoje iš dalies sutampa. Lietuvoje aktualiausi klausimai yra švietimas gimtąja kalba; vardų ir pavardžių bei viešųjų užrašų kalba. Rumunijoje švietimo gimtąja kalba klausimas ilgą laiką taipogi buvo opus, tačiau naujasis Švietimo įstatymas, laikomas tautinių mažumų pergale, numato teisę į švietimą gimtąja kalba be jokių išlygų. Šiuo metu aktualiausi Rumunijos mažumų kalbų politikos klausimai yra Tautinių mažumų statuso įstatymo priėmimas (numatytas šalies Konstitucijoje) ir visapusiškas sąlygų mažumų kalbų vartojimui vietinėje administracijoje tuose regionuose, kur mažuma sudaro 20 % gyventojų, užtikrinimas.

Tiek Lietuvos, tiek Rumunijos mažumų kalbų politika yra dinamiška ir kintanti. Lietuvoje pastebima tendencija persvarstyti tautinėms mažumoms suteiktas teises (naujasis Švietimo įstatymas numato stipresnę valstybinės kalbos mokymą), tuo tarpu Rumunijoje linkstama tautinėms mažumoms suteikti daugiau teisių (naujasis Švietimo įstatymas užtikrina mokymą išskirtinai mažumų kalbomis). Siekiant sukurti išbaigtą tautinių mažumų teises reguliuojančią įstatyminę bazę, Lietuvai reikia priimti naują Tautinių mažumų įstatymą, Rumunijai – Tautinių mažumų statuso įstatymą.

3. MAŽUMŲ KALBŲ POLITIKOS RECEPCIJOS LIETUVOJE IR RUMUNIJOJE TYRIMAS

Kalbos politikos recepcija, t.y. priėmimas visuomenėje (jos pagrindinėje tautinėje grupėje) didelė dalimi sąlygoja kalbos politikos sprendimų įgyvendinimą ir tolesnę raidą. Dėl šios priežasties tikslinga atlikti kalbos politikos recepcijos tyrimus.

3.1. Tyrimo metodologija

Dėmesio mažumų kalbinėms teisėms ir tyrimų mažumų kalbų politikos srityje poreikis XXI amžiaus pradžioje pabrėžiamas tiek europiniu, tiek nacionaliniu lygiu. Buvęs Europos mažumų klausimų centro vicedirektorius F. Grinas teigia, kad būtina giliau tirti mažumų kalbų politikos pasekmes bei bendrą kalbos politikos priemonių efektyvumą. Jo manymu, tai yra pagrindiniai iššūkiai kalbų politikai ir jos tyrimų laukui (Grin, 2000, p. 7).

Lietuvos Valstybinės kalbos komisijos pirmininkė I. Smetonienė yra pabrėžusi įvairiapusių sociolingvistinių tyrimų poreikį Lietuvos mastu: „Lietuvoje nuolat kyla priešprieša tarp kalbininkų ir visuomenės. Viena iš priežasčių – mes neturime sociolingvistikos ir sociokultūrologijos tyrimų, kurių reikia ir kalbos norminimo darbui, ir santykiams su visuomene reguliuoti“ (Smetonienė, 2005, p. 30). Tikslinga pastebėti, kad pastaraisiais metais Lietuvoje pradėta kurti sociolingvistinių tyrimų tradicija, tačiau šie tyrimai labiau orientuoti į valstybinės, o ne į mažumų kalbų politiką (žr. Lietuvių kalbos institutas, 2010, ir Nevinskaitė, 2008).

Tuo tarpu Rumunijoje tyrimai kalbos politikos tema vykdomi, tačiau jie dažniausiai apsiriboja keliais aspektais: mažumų kalbinių teisių reglamentavimu įstatymiškai bei jo praktiniu įgyvendinimu, atliekant turinio analizę, interviu, vieno atvejo tyrimus. Be to, tyrimuose galima pastebėti tendencingumą priklausomai nuo tyrėjų etninės kilmės. Pavyzdžiui, rumunų kilmės C. Sergiu, atlikęs įstatyminės bazės, reglamentuojančios kalbines mažumų teises, tyrimą, teigė, kad „Rumunijos patirtis mažumų kalbinių teisių atžvilgiu yra pozityvi“ (Sergiu, 2004, p. 1), o vengrų kilmės J. Pentekas ir A. Beno pastebėjo, kad švietimo įstatymo nuostatos yra diskriminuojančios kalbinių mažumų atžvilgiu, be to, Rumunija nesilaiko tarptautinių įsipareigojimų, priimtų vengrų mažumos atžvilgiu (Pentek, ir Beno, 2003).

Egzistuojanti **problema** – pagrindinių tautinių-kalbinių grupių Lietuvoje ir Rumunijoje požiūris į mažumų kalbines teises ir kalbų politiką. Jis sąlygoja tyrimo **objekto** pasirinkimą: mažumų kalbų politikos Lietuvoje ir Rumunijoje recepciją jaunimo grupėje. Jaunimas pasirinktas, nes jis geriausiai atspindi visuomenės tendencijas (kurlink yra einama), o amžiaus ribos (15-29 metai) nustatytos remiantis Europos Sąjungos jaunimo samprata.

Tyrimo **tikslas**: ištirti ir palyginti mažumų kalbų politikos recepciją Lietuvoje ir Rumunijoje jaunimo grupėje. Tyrimo tikslas sąlygoja uždavinius:

- Ištirti jaunimo požiūrį į mažumų kalbos politikos turinį ir priemones;
- Ištirti jaunimo požiūrį į konkrečias tautines mažumas ir jų turimas bei siekiamas kalbines teises.

Tyrimui pasirinktas fokusuotos grupės bei kokybinės turinio analizės **metodų** derinys. **Fokusuotos grupės** metodas leido išsiaiškinti daugumos požiūrį į kalbos politiką ir jo priežastis socialiniame kontekste. Renkantis šį metodą, atsižvelgta ir į tai, fokus grupės paprastai būna patrauklios tiriamiesiems, be to, yra lanksčios ir mažiau struktūruotos nei kiti kokybiniai metodai, pavyzdžiui, interviu, o rezultatas gaunamas greitai. Galiausiai, fokus grupės metodas padėjo atsverti kokybinės turinio analizės trūkumą – tai, kad pastarasis metodas yra apribotas tekstine medžiaga.

Respondentų **atranka** dalyvavimui fokus grupėje – netikimybinė, tikslinė. Tikslinė atranka buvo tinkamiausia, kadangi respondentus turėjo jungti bendri bruožai: amžius, patenkantis į Europos Sąjungos jaunimo sampratos amžiaus ribas (15-29 metai) bei priklausymas pagrindinei Lietuvos ar Rumunijos tautinei grupei, kurios valstybinė kalba taip pat yra ir gimtoji kalba. Atliekant respondentų atranką, stengtasi maksimaliai išlaikyti vienodą pasiskirstymą abiejose grupėse atsižvelgiant į pagrindinius demografinius rodiklius, kad būtų kuo mažesnė būtų įtaka nuomonių skirtumams. Atrenkant respondentus taipogi atsižvelgta į tai, ar jie nėra dalyvavę fokus grupių tyrimuose, nes tokiu atveju galėjo elgtis kaip ekspertai.

Tiek Lietuvoje, tiek Rumunijoje suorganizuota po dvi 1,5 valandos trukmės fokus grupės, kuriose dalyvavo po septynis respondentus (tai skaičius, leidžiantis užtikrinti pakankamą diskusijos dinamiką, per daug neapsunkinant diskusijos valdymo). Fokus grupės imtis – 28 respondentai, iš jų 14 lietuvių ir 14 rumunų; 11 vyrų ir 17 moterų.

Antrasis taikytas tyrimo metodas – **turinio analizė**. Ji pasirinkta remiantis prielaida, kad elgesio modeliai, vertybės ir nuomonės tekstuose atspindi tam tikros kultūros žmonių elgesį, požiūrį ir vertybes. Ji leidžia ne tik nustatyti, kokią informaciją tiriamas turinys pateikia, bet ir palyginti skirtingų šalių, kultūrų (šiuo atveju Lietuvos ir Rumunijos) tos pačios rūšies tekstus. Taigi, turinio analizės būdu tirta ir lyginta, kaip Lietuvos ir Rumunijos žiniasklaida pristato ir vertina mažumų kalbų politiką.

Kaip ir fokus grupei, taip ir turinio analizei pasirinkta tikslinė, netikimybinė **atranka**, siekiant ištirti tikslingai, pagal temą (mažumų kalbų politika) ir laikotarpį (2010 metų balandis - 2011 metų kovas) atrinktų straipsnių turinį.

Kokybinės turinio analizės **imtis** – 211 straipsnių mažumų kalbų politikos tema, publikuotų populiariausiuose lietuvių ir rumunų naujienų portaluose (www.lrytas.lt, www.delfi.lt, www.adevarul.ro ir www.realitatea.net).

3.2. Fokusuotų grupių analizė

Lietuviai. Fokusuota grupė Lietuvoje atlikta remiantis klausimynu (žr. 1 priedą 79 p.), apėmusiu šešias pagrindines temas: santykį su tautinėmis mažumomis ir požiūrį į jas, švietimą gimtąja kalba, viešuosius užrašus, vardų ir pavardžių rašybą, valstybinės ir mažumų kalbų politikos santykį bei mažumų kalbų politikos problematiką.

Visi apklausti respondentai buvo susidūrę su lietuvių kalba nekalbančiais rusų ar lenkų tautybės žmonėmis. Respondentai pastebėjo, kad kalbos paprastai nemoka ir lietuviškai nešneka seni žmonės, tačiau, vienos dalyvės nuomonė, juos galima pateisinti: „Pateisinu senokus, kurie nekalba lietuviškai, o jaunimo sprendimas blogas, kad nesistengia kalbėti“ (specialistė, 24 metai). Vienas respondentas teigė, kad atsitiktinis susidūrimas su mažumomis gatvėje labai skiriasi nuo tikros pažinties: „Kai gatvėj susiduri – vienoks įspūdis. Visai kitoks, kai kurse, darbe... Jei susiduri gatvėj – stereotipus didina, o su kuriais bendravau – teigiamas“ (studentas, 25 metai).

Respondentai, išskyrus teisininkę, teigė, kad specialiai mažumų kalbų politikos klausimais nesidomi, tačiau kartais naujienas, pavyzdžiui, apie Švietimo įstatymą, išgirsta per televiziją ar perskaito spaudoje. Visi respondentai pritarė naujos redakcijos Švietimo įstatymui, numatančiam daugiau dalykų mažumų mokyklose dėstyti lietuvių kalba, ir tai argumentavo nauda pačioms mažumoms: „Reikia daugiau dalykų lietuvių kalba. Kitaip, jei jie norės studijuoti Lietuvoje, tai bus nelygiaverčiai toj pačioj auditorijoj su lietuviais“ (studentė, 24 metai); „Kad adaptuotūsi valstybėje, jiems patiems geriau mokytis lietuvių kalba“ (specialistė, 25 metai); „Tautinių mažumų mokyklų reikia dėl kultūrinių dalykų, bet jos turi užtikrinti, kad vaikas būtų pilnavertis Lietuvos pilietis ne tik savo rajone“ (specialistas, 24 metai).

Keletas respondentų manė, jog laikui bėgant derėtų dar labiau sugriežtinti Švietimo įstatymą: „Daugiau dalykų lietuvių kalba, palikti rusų tik kaip kalbą. Užklausinė veikla taip pat galėtų būti rusų kalba. Juk rusiškai kalba šeimoj, su draugais, ir nėra kur lietuvių kalbą praktikuoti. Turėtų būti sunku, jei namie kalbi tik, pavyzdžiui, lenkų, o mokykloj lietuvių. Kuo anksčiau pradės, tuo bus lengviau“ (specialistė, 24 metai). Vienas respondentas tikėjosi, kad požiūris į mokymąsi lietuvių kalba keisis keičiantis kartoms: „Su užkietėjusiais lenkais reikia kovot karta iš kartos. Ne moksleiviai priešinasi tam įstatymui, o tėvai, mokytojai, seneliai... Išmirs tie seniai, bus kažkiek geriau. Galutinis variantas būtų, kad visi lenkai moka lietuviškai ir nė vienas nenori eiti į lenkų mokyklą“ (moksleivis, 18 metų).

Respondentų nuomonės išsiskyrė dėl kitos įstatymo nuostatos – lietuvių kalbos egzamino suvienodinimo. Kai kurie respondentai manė, kad mažumoms laikyti tokį patį egzaminą, kaip ir tiems, kurių lietuvių kalba yra gimtoji, būtų per sunku: „Nėra itin gerai. Gal kažkada... Bet jei šitie žmonės labai blogai išlaikys egzaminą, gali būti dėl to, kad jie gyvena kitokioje aplinkoj, o ne dėl

to, kad šiaip neturi reikiamų žinių lygio“ (moksleivis, 18 metų). Dalis fokus grupės dalyvių buvo kategoriški ir manė, kad egzaminus suvienodinti reikia, nes universitete reikalavimai taip pat bus tie patys: „Turėtų būti vienodi. Juk reikia studijuojant tam tikro žinių lygio“ (studentas, 24 metai). Kai kurie respondentai sutiko su egzaminų suvienodinimu ateityje: „Ilgalaikėj perspektyvoj – taip, bet jei 2013-aisiais – per anksti“ (specialistė, 24 metai). Buvo išsakyta ir nuomonių, kad prieš suvienodinant egzaminus reiktų labiau suvienodinti programas: „Pasisakyčiau, kad būtų vienodas egzaminas, bet reikia vienodint ir programas“ (specialistė, 24 metai).

Respondentai manė, kad naujasis Švietimo įstatymas turi potencialo paskatinti mažumų integraciją. Jos trūkumą ir mažumų nacionalizmą jie matė kaip problemą: „Nes susiskaldymas šalyje yra skaudulys“ (studentė, 23 metai); „Vienas iš labiausiai valstybę skaldančių dalykų – tautinių mažumų nacionalizmas“ (moksleivis, 18 metų).

Dauguma respondentų turėjo neutralią ar labiau neigiamą nuomonę apie keliakalbio universiteto, kuriame būtų dėstoma lietuvių ir mažumų kalbomis, įkūrimą. Išsiskyrė tik viena itin pozityvi nuomonė: „Internacionalizacija yra labai gerai. Mes turim anglų kalbos studijas. Rusų kalba taip pat plačiai naudojama kalba. Tai kodėl gi ne?“ (tarnautoja, 24 metai). Tuo tarpu kiti respondentai teigė, kad „Lietuviškuose universitetuose daugiau šansų lietuvių ir mažumų bendravimui, nes mažumos eina į tas pačias studijų programas, kaip ir lietuviai“ (specialistė, 24 metai); „Daugiakalbiai universitetai formuotų didesnę atskirtį“ (studentas, 24 metai). Tuo tarpu dauguma respondentų pritarė, kad keliakalbės studijų programos lietuviškuose universitetuose galėtų atsirasti: „Gali būti studijų programos keliomis kalbomis – institucijoms į gera“ (tarnautoja, 24 metai).

Dauguma respondentų nepritarė nebegaliojančio Tautinių mažumų įstatymo nuostatai, kad viešieji užrašai tautinių mažumų gausiai gyvenamuose regionuose gali būti keliakalbiai: „Tai gal tada visur penkiomis kalbomis rašom? Nesąmonė“ (tarnautoja, 24 metai). Respondentai ypač neigiamai vertino keliakalbius gatvių užrašus: „Tokie dalykai, kurie yra svarbūs gyvenančiam lenkui, bet nemokančiam kalbos, turėtų būt rašomi abiem kalbom. Bet gatvių užrašai lenkiškai – išsidirbinėjimas. Nes informacijos jie [lenkai] daugiau negauna, tiesiog nori savo pavadinimą matyt lenkiškai“ (studentas, 24 metai).

Dauguma respondentų buvo girdėję apie asmenvardžių rašymo originalo kalba klausimą, ir pritarė Konstitucinio teismo išaiškinimui, kad vardai ir pavardės originalo kalba gali būti rašomi nepagrindiniame paso puslapyje: „Aš pritariu tam, kad galėtų būti rašoma kažkur šalia. Kitaip apsunkintų administracijų visokių darbą“ (studentas, 24 metų). Jam pritarė kita respondentė: „Problema kiltų, jei su pasu ateini registruotis. Tam, kuris registruoja, turėtų būti sunku perrašyt“ (moksleivė, 18 metų). Būta ir kategoriškų nuomonių: „Jei jau yra pilietis ir turi LR piliečio pasą, tai turėtų būti mūsų kalba...“ (specialistė, 25 metai). Dvi respondentės teigė labiau palaikančios

originalią rašybą: „Praktinis sprendimas: pirmas puslapis – gimtąja kalba, o skliaustuose – lietuviška transkripcija. Nes yra atvejų, kai labai iškraipomi vardai“ (specialistė, 24 metai).

Dauguma respondentų neįžvelgė grėsmių lietuvių kalbai iš mažumų kalbų ir jų politikos pusės. Jie teigė, kad nemato „nė vienos vietos mūsų aptartuose klausimuose, kur lietuvių kalba yra menkinama“ (moksleivis, 18 metų), kad „mažumų nėra daug, lietuvių kalba turi tvirtas pozicijas“ (studentė, 24 metai). 18 metų moksleivis apibendrina: „Viskas gerai su ta kalbos politika, visiems ji naudinga, išskyrus gal bobutes“. Vienas respondentas teigė, kad grėsmė egzistavo anksčiau, šiandien situacija yra daug geresnė: „Judam prie to, kad grėsmė mažėja. Anksčiau reikėjo mokėt rusiškai“ (studentas, 24 metai). Kita respondentė įžvelgė potencialą kalbos politikai tapti labiau ginančia daugumos ir valstybinės kalbos interesus: „Norėtusi griežtesnių pozicijų, ypač lenkų atžvilgiu. Man atrodo, kad daugiausiai yra diskriminuojami lietuviai, kurie gyvena ten, kur dauguma mažumų. Norėtusi, kad valstybė griežčiau reguliuotų. Valstybė trypčioja vietoj“ (specialistė, 24 metai).

Dauguma respondentų manė, kad problematiškiausi yra tie mažumų kalbų politikos aspektai, kurie yra susiję su švietimu: „Nes tai iš šaknų – eina per silpniausią narį, per vaiką...Tai jautriausia, skaudžiausia dalis. Dėl to pasipriešinimas didžiausias“ (specialistė, 24 metai); „Švietimas labiausiai, nes susijęs su ateities kartom“ (studentė, 23 metai). Švietimo srityje respondentai įžvelgė iki tol nemintą problemą: neužtikrinamą mažumų pasirengimą mokykloje mokytis lietuvių kalba: „Reikėtų grandies tarp mokyklos ir šeimos. Nes ir darželiuose turėtų būti. Jei iš šeimos tiesiai į lietuvių mokyklą, tai negerai. Tėvai turi sudaryti sąlygas išmokti abiejų kalbų“ (specialistė, 24 metai).

Viena respondentė kaip pagrindinę problemą įvardijo tai, kad sprendimai dėl mažumų kalbų yra politizuoti, o valstybės kišasi į viena kitos reikalus: „Bėda, kad tie sprendimai politizuoti. Be to, kai kurios valstybės remia savo tautos „antiintegraciją“ kitose šalyse“ (tarnautoja, 24 metai).

Fokus grupės metu daugiausiai kalbėta apie lenkų tautinę mažumą, kuri įvardinta kaip problematiškiausia. Visi respondentai išskyrė lenkus kaip mažumą, siekiančią ypatingo statuso ir teisių: „Manau, kad lenkų tokia pat padėtis kaip visų, bet jie nori daugiau. Be to, į rinkimus lenkai eina, o lietuviai – ne“ (specialistė, 24 metai); „Jie ne tik nori, bet ir turi daugiau teisių. Įstaigose kalba lenkiškai“ (specialistė, 25 metai). Kita respondentė prisiminė, kad „Kurso draugai darė tyrimą, po kurio paaiškėjo, kad lietuviai Nemenčinėje jaučiasi kaip tautinė mažuma“ (specialistė, 24 metai). Respondentai pamėgino įžvelgti tokios situacijos priežastis: „Lenkai labai organizuoti. Rusai, čigonai – ne“ (moksleivis, 18 metų). Kita respondentė taip pat įžvelgė teisių skirtumus, tačiau juos aiškino mažumų dydžiu: „Teisės nėra vienodos, nes mažumų skaičius skiriasi. Pavyzdžiui, baltarusių mokyklų nedaug, palyginti su rusų“ (studentė, 24 metai).

Rumunai. Fokusuota grupė Lietuvoje atlikta remiantis klausimynu (žr. 1 priedą 80 p.), apėmusiu šešias pagrindines temas: tautinės mažumas ir požiūrį į jas, švietimą gimtąja kalba, daugiakalbes švietimo įstaigas, teisę vartoti kalbą vietinėje administracijoje, statuso įstatymą, santykį tarp valstybinės ir mažumų kalbų politikos bei mažumų kalbų politikos problematiką.

Dauguma respondentų teigė, kad jų ryškiausia patirtis, susijusi su tautinėmis mažumomis, yra tai, kad gausiai vengrų gyvenamuose regionuose vengrų mažumos atstovai nekalba rumuniškai: „Kartą buvau festivalyje Sighisoaroje¹, ir nuėjus į parduotuvę darbuotojai atsisakė kalbėti rumuniškai. Jie norėjo kalbėti vengriškai, nes tame regione daug vengrų“ (studentė, 23 metai). Kita respondentė turėjo panašią patirtį ir manė, kad taip nutiko ne dėl kalbos žinių stygiaus, o dėl požiūrio: „Sighisoaroje perkant pieną mačiau, kad pardavėja supranta, ką jai sakau, tačiau atsako vengriškai“ (tarnautoja, 24 metai). Respondentai taipogi minėjo patyrę, jog yra piktnaudžiaujama dvikalbiais užrašais: „Kai keliavome į Lacu Rosu, visur buvo ženklai su dideliais užrašais vengriškai ir angliškai, ir mažyčiais rumuniškai. Tas pats nutiko bažnyčioje Cluj mieste. Ženklai buvo tik vengrų ir užsienio kalbomis“ (specialistė, 24 metai).

Respondentai teigė nežinantys konkrečių įstatymų, reguliuojančių mažumų kalbų vartojimą, išskyrus neseniai priimtą Švietimo įstatymą (apie kurį žinojo dalis respondentų). Vis dėlto, jie buvo girdėję apie atskiras įstatymų nuostatas, pavyzdžiui, mažumų teisę į dvikalbius užrašus jų gausiai gyvenamuose regionuose, teisę teisme kalbėti gimtąja kalba, etc. Be to, fokusuotos grupės eigoje pristatant konkrečius su mažumų kalbų politika susijusius įstatymus, kai kurie respondentai prisiminė apie juos girdėję ir anksčiau. Vis dėlto respondentai sutarė, jog norint gauti tikslios informacijos apie mažumų kalbų politiką, jos reikia paieškoti. Spauda (taip pat internetinė) buvo įvardinta kaip vienas pagrindinių tokios informacijos šaltinių. Čia išsiskyrė 23 metų teisės studentė, kuri apie mažumų teises mokėsi universitete.

Beveik pusė respondentų buvo girdėję apie naująjį Švietimo įstatymą, tačiau nebuvo tikri dėl jo turinio. Jie gana audringai priėmė fokus grupės metu pristatytą įstatymo nuostatą, kad nuo šiol visi dalykai tautinių mažumų mokyklose gali būti dėstomi mažumos kalba: „Valstybė yra kvaila. Viskas – politiniai sprendimai, žmonės negali nieko padaryti. Bet turėtų būti taip: gyveni Rumunijoje daug metų – turi išmokti rumunų kalbą ir ja kalbėti. Greta juk galima mokytis ir vengrų kalbą“ (moksleivis, 18 metų). Kita respondentė buvo dar griežtesnė: „Jei nori gerai išmokti vengrų kalbą, gali mokytis namie ar papildomai mokykloje, tačiau rumunų kalba turi būti pagrindinė“ (specialistė, 26 metai). Iš esmės, visi respondentai pritarė, kad tik kai kurie dalykai turėtų būti dėstomi tautinės mažumos kalba, nes tai pagerintų mažumų integraciją, galimybes studijuoti ir dirbti rumunų kalba: „Kai pradėdam studijuoti universitete, esame lygūs. Iki tol nesame. Ir

¹ Miestas Transilvanijoje, Mures administraciniame regione. Sighisoaroje gyvena apie 76 % rumunų tautybės gyventojų ir 18 % - vengrų.

universitete prasideda: sunku, nes nemoka rumunų kalbos... Darbo rinkoje tas pats“ (specialistė, 25 metai). Šiame kontekste kaip problemą respondentai nurodė ir tai, kad vengrų tautinė mažuma ne itin nori integruotis.

Respondentų nuomonė apie daugiakalbes aukštojo mokslo įstaigas buvo neutrali arba pozityvi. „Jų turėtų būti daugiau“, teigė 18 metų moksleivis. Nemažai respondentų pritarė, kad tokie universitetai gali sukurti tiltus tarp daugumos ir mažumų: „Tu susitinki įvairius žmones, tai sujungia žmones“ (studentė, 23 metai). Vienas respondentų, pats studijavęs keliakalbiame universitete, teigė apskritai nematantis skirtumų tarp tautybių: „Aš žiūriu į žmogų, nesvarbu, ar jis rumunas, ar prancūzas, ar vengras“ (studentas, 25 metai). Kita vertus, buvo iškelta mintis, kad šie universitetai, kur galima studijuoti vengrų ar vokiečių kalba, gali neužtikrinti pakankamų profesinių rumunų kalbos žinių. Keletas studentų buvo neteisingai informuoti ir manė, kad viename iš keliakalbių universitetų – Babes-Bolyai universitete – dėstytojai savavališkai dėsto vengrų kalba.

Kai kurie fokus grupės dalyviai teigė girdėję apie vietinio viešojo administracinio įstatymą. Su tam tikromis išlygomis jie pritarė jo nuostatomis dėl dvikalbių viešųjų užrašų regionuose, kur mažumos dalis viršija 20 procentų: „20 % yra daug. Valstybė turi į juos žiūrėti kaip į bendruomenės narius ir juos saugoti. Kita vertus, visuomenėje egzistuoja požiūris, kad daugiau teisių kelia grėsmę. Tai ir skatina įtampą“ (tarnautoja, 24 metai). Toks požiūris iš tiesų buvo būdingas kai kuriems respondentams: „Jie [vengrai] nori ne užrašų, bet padaryti tuos miestus savais. Su vengrais tai – išskirtinis atvejis“ (specialistė, 26 metai). Interviu metu taipogi buvo iškelta mintis, jog šio įstatymo dėka vengrai tampa labiau išskirtiniai nei kitos tautinės mažumos: „Įstatymas dėl viešojo administravimo yra parašytas vengrams. Jokia kita mažuma nepasiekia 20 %“ (specialistas, 27 metai); „Mes turim totorių ir kitų negausių mažumų. Šis įstatymas joms nieko gero neduoda. Turėtų būti lygybė“ (moksleivis, 18 metų).

Respondentai nebuvo girdėję apie sunaikintą dvikalbį užrašą „Sveiki atvykę į Marghita“ ir sudegintą užrašą vengrų kalba „Sveiki atvykę į vengrų žemę“, tačiau fokus grupės metu sužinoję apie šiuos incidentus nebuvo nustebę ir teigė, kad tai galėjo padaryti rumunai: pirmuoju atveju – jei užrašas vengrų kalba buvo aukščiau ar didesnis nei rumunų kalba, antruoju atveju – dėl žinutės turinio, o ne formos ar kalbos.

Iki fokus grupės respondentai nebuvo girdėję apie Tautinių mažumų statuso įstatymą. Sužinoję, kad šis įstatymas numato tautinių mažumų kultūrinės autonomijos galimybę, respondentai buvo itin skeptiški šios nuostatos atžvilgiu: „Mažumos turėtų turėti savo atstovus mūsų tarybose, bet ne savo tarybą“ (specialistė, 26 metai). Respondentai taip pat išreiškė kritiką atskaitomybės trūkumui: „Jei ši taryba nebus atskaitinga Kultūros Ministerijai – tuomet ne“ (studentė, 23 metai). Vis dėlto, respondentai sutiko, kad Tautinių mažumų įstatymas arba Tautinių mažumų statuso įstatymas galėtų būti naudingas: „Jie yra kitokie nei pagrindinė tauta, todėl reikia vieno

reguliuojančio ir suteikiančio teises įstatymo“ (tarnautoja, 24 metai). Kita vertus, tai „priklauso nuo to, kas parengs įstatymą“ (studentė, 23 metai). Tuo tarpu teisės studentė pastebėjo, kad „Rumunija yra žinoma dėl prastos įstatymų sistemos. Yra daug įstatymų, nėra vieningumo. Taigi, mažumų atvejis neypatingas“ (studentė, 23 metai).

Respondentai neįžvelgė prieštaravimų tarp valstybinės ir mažumų kalbų politikos ir pastarosios nelaikė grėsme: „Kol kas nėra grėsmė. Galėtų tapti grėsme vėliau ir privesti prie konflikto kai kuriuose regionuose. <...> Pavyzdžiui, Kovasnoje“ (moksleivis, 18 metų). Kita vertus, viena respondentė kaip grėsmę įvardijo pačią vengrų mažumą: „Neabejoju, kad vokiečiai taip pat turi savo mokyklas, renginius, tik niekas apie tai nekalba, nes jie nelaikomi grėsme“ (studentė, 24 metai).

Vengrų tautinė mažuma buvo daugiausiai minima ir aptariama visos fokus grupės metu. Kitos tautinės mažumos buvo paminėtos vos vieną – du kartus: „Su romais problema ta, kad jie nemoka skaityti ir rašyti“ (studentė, 25 metai); „Rumunijoje stengiamasi skatinti romų kalbos vartojimą“ (tarnautoja, 24 metai). Epizodiškai paminėti vokiečiai, totoriai, makedoniečiai, kurie, respondentų manymu, „problemų nekelia“. Tuo tarpu vengrų atžvilgiu daugumai fokus grupės dalyvių buvo būdinga nuostata, kad vengrai siekia daugiau teisių, nei jiems priklauso, be to, yra netolerantiški rumunų (t.y. daugumos atžvilgiu): „Vengrai turi daugiau problemų su rumunais, nei rumunai su vengrais“ (studentė, 24 metai). Kaip didžiausią mažumų kalbų politikos problemą respondentai vieningai įvardijo vengrų kultūrinės ir (ar) teritorinės autonomijos siekį.

3.3. Kokybinė turinio analizė

Lietuva. Per vienerių metų laikotarpį (nuo 2010 metų balandžio 1 dienos iki 2011 metų balandžio 1 dienos) populiariausiuose Lietuvos naujienų portaluose „Lrytas“ ir „Delfi“ pasirodė atitinkamai 56 ir 97 straipsniai mažumų kalbų politikos temomis (žr. 2 priedą 82 p.).

Straipsniuose išryškėjo skirtingi vertinimai ir argumentai už arba prieš tam tikrus sprendimus. Tikslinga pastebėti, kad argumentai už valstybinės kalbos statuso stiprinimą ar išsaugojimą dažniausiai buvo pateikiami kaip tautinės daugumos nuomonė, tuo tarpu argumentai už didesnių kalbinių teisių suteikimą pristatyti kaip tautinių mažumų (ypač lenkų) ir jų kilmės valstybių pozicija.

Populiariausia ir daugiausia argumentacijos sulaukusi tema buvo naujasis Švietimo įstatymas ir mažumų švietimo gimtąja kalba padėtis. Ši tema buvo aptarta 100-e straipsnių. Juose kaip Lietuvos valstybės bei jos gyventojų pozicija pateikti tokie argumentai už Švietimo įstatymą: turi būti pariteto principas tarp lietuvių Lenkijoje ir lenkų Lietuvoje; lenkams nebus sudarytos blogesnės sąlygos nei kad lietuviai turi Lenkijoje; be to, šiuo metu Lietuvos lenkams yra sudarytos geresnės

švietimo sąlygos nei bet kur kitur; įstatymas padės tautinių mažumų atstovams tapti lygiaverčiais Lietuvos piliečiais; valstybinės kalbos mokėjimo įgūdžiai leistų po mokyklos baigimo tiek lengviau įstoti į aukštąją mokyklą ir įgyti kokybišką išsilavinimą, tiek integruotis į visuomenę gaunant jų išsilavinimo vertas karjeras; kalbų mokėjimas apskritai yra privalumas.

Kaip Lietuvos lenkų ir kitų tautinių mažumų bei jų kilmės valstybių pozicija pateikti argumentai prieš Švietimo įstatymą: mažumų teisių negalima riboti; autochtoninių (ne imigravusių) mažumų teisės turėtų būti platesnės; dėl įstatymo bus naikinamos lenkiškos mokyklos; pažeidžiamas mažumų padėties nebloginimo principas; įstatymas neatitinka Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos, sutarties tarp Lietuvos ir Lenkijos ir Lenkijos bei Lietuvos parlamentinės asamblėjos deklaracijų; tai – priverstinis gyvenimo normų nustatymas, tautinių mažumų kalbinės ir kultūrinės erdvės siaurinimas, prievartinė asimiliacija, pasikėsinimas į įstatymais užtikrintas teises gauti išsilavinimą gimtąja kalba.

Kitas jautrus mažumų kalbų politikos klausimas – asmenvardžių rašymas originalo kalba – buvo aptartas 50-yje straipsnių. Juose pateikti argumentai už vardų ir pavardžių rašybą buvo: naudinga su užsieniečiais susituokusiems lietuviams; to seniai reikalauja lenkai; žmogaus teisę į savo vardo ir pavardės autentiškumą gina Europos Žmogaus Teisių Teismas; dabartinis reguliavimas neatitinka proporcingumo kriterijaus; normali praktika ES valstybėse; lietuviškų rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys; spaudoje jau dabar originalios raidės naudojamos kitataučių pavardžių rašymui.

Argumentai prieš asmenvardžių rašymą originalo kalba: reikia ginti konstitucinį lietuvių kalbos statusą; pavardžių rašymas lenkų kalba yra politinis sprendimas, nes kalbinių argumentų tam nėra; būtų susilpnintas tapatumo pagrindas; sutrikdyta valstybės bei savivaldybių įstaigų, kitų įmonių, įstaigų, organizacijų veikla; sutartis tarp Lenkijos ir Lietuvos numato asmenvardžių rašymą pagal tautinės mažumos kalbos skambesį; Lenkijos lietuvių pavardės Lenkijoje niekuo nesiskiria nuo lenkų pavardžių, dvikalbių užrašų gali neužtekti – mažumų Lietuvoje yra daugiau, bijomasi kiniškų bei arabiškų rašmenų.

Mažumų kalbų naudojimas viešuosiuose užrašuose aptartas 37-iuose straipsniuose. Juose pateikti argumentai už: nenormalu, kad už viešą gimtosios kalbos vartojimą piliečiai šiandien privalo mokėti baudas; reikalinga Vilniaus rajono gyventojams; turi būti pariteto principas: Punske, Lenkijos lietuvių miestelyje, viešieji užrašai yra dvikalbiai. Argumentai prieš dvikalbius užrašus: Konstitucijos ir Valstybinės kalbos įstatymo pažeidimas; taip atsiranda sulenkinti vietovardžiai.

Rumunija. Populiariausiuose Rumunijos naujienų portaluose “Adevarul” ir “Realitatea” nuo 2010 metų balandžio 1 dienos iki 2011 metų balandžio 1 dienos pasirodė atitinkamai 33 ir 25 straipsniai apie mažumų kalbų politiką (žr. 2 priedą 84 p.). Kaip ir Lietuvos, taip ir Rumunijos žiniasklaidoje pateiktos skirtingos nuomonės ir pozicijos mažumų kalbų politikos klausimais,

argumentus už valstybinės kalbos statuso ir vartojimo sferos išsaugojimą priskiriant daugumos nuomonei.

Populiariausia tema, aptarta 27-ioose straipsniuose, buvo naujasis Švietimo įstatymas. Argumentai už šį įstatymą, numatantį mažumų mokymo gimtąja kalba stiprinimą, buvo tokie: gimtąja kalba lengviau ir mokytis, ir mokyti; gimtąja kalba mokytis maloniau; mažumoms mokantis rumunų kalbą iš specialių vadovėlių, padidės galimybės ją išmokyti gerai; tai vienas atviriausių įstatymų Europoje; pasirinkimo laisvė: mažumų atstovai gali prašyti dėstymo rumunų kalba mažumų mokyklose.

Argumentai prieš Švietimo įstatymą: ribojamos vaikų galimybės ateityje (studijuoti, dirbti); vengrai, netgi dirbantys valstybės tarnyboje, nemoka rumunų kalbos; antikonstituciška; negalima valstybinės kalbos mokyti kaip užsienio kalbos; kalba, istorija, geografija – esminiai pilietybės elementai; mokėsi vengriškai, mažumų jaunuoliai išvyks į Budapeštą.

Kitas jautrus klausimas – vengrų kultūrinės/ teritorinės autonomijos siekis – aptartas 16-oje straipsnių. Juose pateikti argumentai už: įprasta praktika Europoje; legalu, teisinga ir modernu; Rumunijos vengrams gresia asimiliacija; mažumoms turi būti garantuotos kolektyvinės, ne tik individualios teisės; prisidės prie regiono stabilumo ir ES saugumo. Argumentai prieš autonomiją: negalima skaldyti šalies; Konstitucijoje nurodyta, kad Rumunija – tautinė, suvereni, nepriklausoma valstybė.

Dar viena jautri tema – regioninės dvikalbystės, ypač dvikalbių užrašų, įgyvendinimas. Jis buvo aptartas 14-oje straipsnių. Kadangi dvikalbystę numatantis įstatymas priimtas prieš beveik dešimtmetį, diskusijų dėl jo nekyla, o žiniasklaida orientuojasi į įstatymo įgyvendinimą, aptardama atvejus, kai užrašai vengrų kalba sunaikinami, tačiau taip pat į atvejus, kai vengrų tautinės mažumos atstovai montuoja užrašus vengrų kalba pažeisdami įstatymą.

3.4. Tyrimo apibendrinimas

Siekiant pastebėti ir išryškinti mažumų kalbų politikos recepcijos savitumus vienoje šalyje, tikslinga ją palyginti su situacija kitoje šalyje. Taigi, šiuo tikslu lyginami rezultatai, gauti fokusuotų grupių ir kokybinės turinio analizės Lietuvoje ir Rumunijoje metu.

Fokusuotos grupės. Ryškiausia lietuvių bei rumunų patirtis, susijusi su tautinėmis mažumomis, buvo ta, kad kai kurie mažumų atstovai nemoka arba nenori kalbėti valstybine kalba. Respondentai rumunai teigė, kad su šia problema susiduria ne sostinėje, o nuvykę į vengrų gausiai gyvenamus regionus šalies vakaruose, tuo tarpu respondentai lietuviai teigė, kad taip jiems yra nutikę sostinėje Vilniuje. Kita vertus, Vilnius ir Vilniaus rajonas yra gausiai gyvenami tautinių mažumų, todėl sandūra su jomis yra natūrali, tuo tarpu Bukarešte – mažiau tikėtina.

Abiejų šalių respondentai teigė specialiai mažumų kalbų politika nesidomintys (išskyrus teisės studentes), tačiau kartais sužinantys mažumų kalbų politikos aktualijas iš žiniasklaidos.

Dalis lietuvių ir rumunų buvo girdėję apie abiejose šalyse neseniai priimtus Švietimo įstatymus (Lietuvoje naujasis įstatymas įtvirtino stipresnę valstybinės kalbos mokymą, Rumunijoje – mokymą išimtinai mažumų kalbomis). Atitinkamai, dauguma lietuvių respondentų naująjį įstatymą vertino teigiamai, argumentuodami galimybėmis mažumoms geriau išmokti lietuvių kalbą ir integruotis; tuo tarpu rumunų respondentų vertinimai buvo išimtinai neigiami dėl nepakankamo valstybinės kalbos mokymo ir sąlygų integracijai trūkumo. Taigi, ir lietuviai, ir rumunai sutiko, kad valstybinės kalbos mokymas turėtų būti stiprinimas, nes tai pagerintų mažumų integraciją.

Respondentai Rumunijoje, kur veikia keliakalbiai universitetai, juos vertino palankiau nei kad lietuviai vertino tokių universitetų įsteigimo galimybę ir tikslingumą (Lietuvoje išsakyta nuomonė, kad tokie universitetai gali dar labiau padidinti atskirtį tarp daugumos ir mažumų). Kita vertus, lietuviai iškėlė dvikalbių studijų programų idėją ir ją palankiai įvertino.

Tiek lietuvių, tiek rumunų nuomonės išsiskyrė dėl keliakalbių užrašų (Rumunijoje ši praktika teisėta ir plačiai taikoma, Lietuvoje – prieštaringai įvertinta įstatymuose ir netaikoma). Respondentai rumunai iš dalies sutiko su užrašus įteisinančiu įstatymu, tačiau įvardijo piktnaudžiavimo atvejų (pavadinimai rumunų kalba pateikiami mažesnėmis raidėmis, nei vengrų, arba išvis nepateikiami). Be to, kai kurie rumunų respondentai manė, kad įstatymas, numatantis tokių užrašų galimybę, yra politizuotas ir parašytas išskirtinai vengrams. Lietuviai respondentai iškėlė panašią problemą: kokiomis ir kiek kalbų užrašai turėtų būti; kaip neišskirti tik vienos mažumos? Apibendrinant galima teigti, kad lietuviai keliakalbių užrašų galimybę vertino labiau neigiamai nei rumunai.

Tiek Lietuvoje, tiek Rumunijoje respondentai neįžvelgė grėsmės lietuvių kalbai dėl mažumų kalbų ir jų politikos. Tiesa, vienas lietuvis respondentas teigė, kad grėsmės būta anksčiau, dėl rusų kalbos, tačiau ji eliminuota; tuo tarpu vienas rumunų respondentas manė, jog grėsmė rumunų kalbai dar gali atsirasti ateityje – dėl vengrų kalbos.

Lietuvoje švietimas buvo įvardintas kaip problematiškiausia mažumų kalbų politikos dalis, nors respondentai pritarė naujajam Švietimo įstatymui. Tuo tarpu rumunai didžiausia problema laikė vengrų tautinę mažumą ir jos autonomijos siekius.

Fokusuotų grupių metu Lietuvoje daugiausia kalbėta apie lenkų, Rumunijoje – apie vengrų tautinę mažumą. Šios mažumos (didžiausios šalyse) respondentų buvo išskirtos kaip problemišiausios, keliančios didžiausius, ne visada pagrįstus reikalavimus ir nepakankamai integruotos į visuomenę.

Turinio analizė. Lietuvos spaudoje mažumų kalbų politikos klausimams skirta gerokai daugiau dėmesio, nei Rumunijos spaudoje (atitinkamai 153 ir 58 straipsniai). Be to, viename

lietuviškame straipsnyje neretai būdavo aptariamoms (ar bent paminimos) kelios probleminės sritys, tuo tarpu Rumunijos žiniasklaida vieną straipsnį paprastai skirdavo vienai konkrečiai temai.

Kaip ir Lietuvos, taip ir Rumunijos spaudoje populiariausia tema buvo mažumų švietimas ir naujasis Švietimo įstatymas (lietuviškasis įstatymas įteisino stipresnį mokymą valstybine kalba; rumuniškas – mokymą išimtinai mažumų kalbomis). Kai kurie argumentai už lietuvišką ir prieš rumunišką įstatymą sutapo: geresnė mažumų integracija, didesnės galimybės jaunimui studijuoti ir dirbti. Lietuvoje kaip argumentas buvo pateikta ir „labai gera“ lenkų švietimo padėtis Lietuvoje bei prastesnė lietuvių mažumos padėtis Lenkijoje. Tuo tarpu Rumunijoje buvo iškelta valstybinės kalbos nemokėjimo problema bei įstatymo antikonstitucingumas. Argumentai už mokymą tik mažumų kalbomis Lietuvoje ir Rumunijoje skyrėsi: Rumunijos spaudoje pabrėžta, kad mokytis gimtąja kalba yra lengviau ir naudingiau, Lietuvoje – kad negalima riboti mažumų teisių, siaurinti jų kultūrinės erdvės.

Kitos populiarios temos Lietuvos ir Rumunijos spaudoje skyrėsi: Lietuvos žiniasklaidai buvo aktualūs neišspręsti asmenvardžių rašymo originalo kalba bei dvikalbių užrašų klausimai, tuo tarpu Rumunijoje daugiau dėmesio skirta vengrų autonomijos siekiui ir tautinių mažumų įstatymui. Dvikalbių užrašų klausimas taipogi minėtas, tačiau kitokiame kontekste, nei Lietuvoje: rumuniškuose straipsniuose aprašyti įvairūs šiuos užrašus reguliuojančio įstatymo pažeidimai ir visuomenės reakcija.

Fokusuotų grupių respondentų nuomonė daugeliu atvejų sutapo su žiniasklaidos pateikiama daugumos nuomone. Be to, Lietuvoje švietimas gimtąja kalba buvo tiek populiariausia tema spaudoje, tiek problemiškesnė ir aktualiausia tema fokusuotos grupės respondentų akimis. Rumunijos žiniasklaida daugiausia dėmesio skyrė taipogi mažumų švietimui gimtąja kalba, tačiau fokusuotos grupės respondentai manė, kad aktualesnė problema yra tautinių mažumų kultūrinės ir (ar) teritorinės autonomijos siekis.

Fokusuotos grupės ir kokybinės turinio analizės metodų derinys padėjo iširti ir palyginti mažumų kalbų politikos recepciją pagrindinėse Lietuvos ir Rumunijos visuomenės grupėse. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad, nors nei lietuviai, nei rumunai specialiai mažumų kalbų politikos klausimais nesidomi, jie yra jautrūs šios politikos sprendimams ir problemoms. Jiems aktualu, kad mažumoms būtų sudarytos sąlygos ne vien savo lingvistinio tapatumo išsaugojimui ir įtvirtinimui, bet ir valstybinės kalbos išmokimui, vartojimui ir integracijai į visuomenę. Šių šalių žiniasklaida taipogi skyrė nemažai dėmesio mažumų kalbų politikos aktualijoms ir skirtingai daugumos bei mažumų nuomonei šių klausimų atžvilgiu. Taigi, galima teigti, kad Lietuvos ir Rumunijos kalbų politikos formuotojams kol kas nepavyksta pilnai užtikrinti tiek valstybinės kalbos, tiek mažumų kalbų vartotojų teisių ir patenkinti jų poreikį.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Tautinė mažuma – tai žmonių grupė, istoriškai gyvenanti ne savo tautos valstybėje ir nuo jos gyventojų daugumos besiskirianti savo kalbine, kultūrine, religine tapatybe bei savimone. Dėl kiekybinės daugumos persvaros bei pasaulinio globalizacijos proceso mažumoms ir jų unikalumui gresia asimiliacijos pavojus. Šį pavojų gali eliminuoti valstybės vykdoma kalbos politika. Ji skirstytina į dvi dalis: valstybinės kalbos politiką bei mažumų kalbų politiką. Idealiu atveju valstybė taip suderina šias politikos dalis, kad yra patenkinami tiek valstybinės kalbos ir jos vartotojų, tiek mažumų kalbų ir jų vartotojų interesai bei užtikrinama jų kalbinių teisių apsauga. Tokių kalbos politikos modelių, derinančių daugiakalbystę ir aktyvią mažumų kalbų politiką, savo valstybėms narėms siūlo Europos Sąjunga. Vis dėlto, egzistuojanti kalbos politikos tipų įvairovė atskleidžia, kad valstybė gali teikti prioritetą valstybinės kalbos statusui, korpusui (sistemai), vartojimui ir išmokimui, tuo tarpu mažumų kalbų politika gali būti asimiliuojanti arba nesuteikianti jokių oficialių teisių.

Rumunijai ir Lietuvai pagal J. Leclerco tipologiją yra būdingas mišrus kalbos politikos tipas: oficialios kalbos vertinimo ir skirtingo teisinio statuso kalbos politika. Tai reiškia, kad šiose šalyse egzistuoja oficiali valstybinė kalba, įteisinta įstatymais; tuo tarpu tautinių mažumų kalbas taip pat reguliuoja įstatymai, tačiau joms suteikiamas žemesnis statusas ir siauresnė vartojimo sfera. Rumunija taipogi galėtų būti priskirta prie dvikalbystės, grįstos individualiomis-teritorinėmis teisėmis, kalbos politikos tipo, kadangi tautinėms mažumoms jų gausiai gyvenamų vietovių vietos administracijoje ir informaciniuose užrašuose užtikrinama teisė į gimtosios kalbos vartojimą greta valstybinės.

Tiek Lietuvoje, tiek Rumunijoje mažumų kalbų vartojimą reguliuoja konkretūs įstatymai, įskaitant pagrindinius įstatymus – konstitucijas. Tiesa, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje tautinėms mažumoms (vadinamoms tautinėmis bendrijomis) – skiriama vos viena eilutė, tuo tarpu Rumunijos Konstitucijoje tautinių mažumų teisės reglamentuojamos gerokai plačiau.

Valstybių dėmesį mažumų kalbų politikai esamuoju momentu rodo tai, kad senesnės redakcijos įstatymai ir jų nuostatos mažumų kalbų atžvilgiu yra persvarstomos. 2011 metų pradžioje Rumunijoje įsigaliojo naujos redakcijos Švietimo įstatymas, numatantis naujas mažumų švietimo gimtąją kalbą nuostatas. Atitinkamas įstatymas Lietuvoje taipogi jau yra priimtas ir įsigalios 2011 metų liepos mėnesį. Pagrindinis skirtumas tarp šių įstatymų yra tas, kad Rumunijoje tautinėms mažumoms garantuotas mokymas išimtinai mažumų kalbomis, tuo tarpu Lietuvoje mažumos kai kuriuos dalykus turės privalomai mokytis valstybine kalba. Tai rodo, kad Rumunijos politika mažumų švietimo srityje yra liberalesnė, suteikianti didesnę pasirinkimo laisvę ir labiau atitinkanti Europos Sąjungos skatinamą daugiakalbystės ir mažumų kalbų politiką; tuo tarpu Lietuva siekia

įstatymiškai užtikrinti stipresnį valstybinės kalbos mokymą. Rumunija taipogi yra liberalesnė dvikalbystės atžvilgiu, kurią gausiai mažumų gyvenamuose regionuose (jei mažuma sudaro 20 % visų gyventojų) numato Vietinio viešojo administravimo įstatymas. Tuo tarpu Lietuvoje regioninės dvikalbystės problema nėra išspręsta – šiuo klausimu egzistuoja Valstybinės kalbos įstatymo ir Tautinių mažumų įstatymo (nebegaliojančio, tačiau kol kas nepakeisto nauju) kolizija, negatyviai atsispindėjusi dvikalbių gatvių pavadinimų byloje, kuri galiausiai teisme buvo išspręsta valstybinės kalbos naudai. Vis dėlto, diskusijos dėl regioninės dvikalbystės viešajame lygmenyje vyksta ir toliau.

Tautinių mažumų įstatymo trūkumas skurdina tiek Rumunijos, tiek Lietuvos įstatymų bazę. Šio įstatymo galiojimas Lietuvoje baigėsi 2010 metais. Tuo tarpu Rumunija analogiško įstatymo niekada nebuvo priėmusi, nors mažumų teisė turėti jų statusą reguliuojanti įstatymą yra įtvirtinta šalies Konstitucijoje. Kita susijusi problema – sąvokos “tautinė mažuma” neapibrėžtumas įstatymiškai. Šios sąvokos išaiškinimas Lietuvos ir Rumunijos įstatymuose suteiktų aiškumo ir mažumų kalbų politika bei jos subjektui.

Mažumų kalbų politikos įgyvendinimą bei tolesnę plėtotę veikia šios politikos recepcija visuomenėje. Remiantis fokusuotų grupių ir kokybinės turinio analizės rezultatais, mažumų kalbų politikos recepciją dominuojančiose Lietuvos ir Rumunijos tautinėse grupėse galima apibūdinti kaip pozityvią, ypač Lietuvoje. Tai gali būti paaiškinta tuo, kad Lietuvoje skirtumas tarp valstybinės ir mažumų kalbų statuso yra didesnis, nei Rumunijoje, ir tai tenkina daugumos interesus.

Nors abiejų šalių fokusuotų grupių respondentai teigė, kad specialiai neieško informacijos apie mažumų kalbų politiką, fokus grupės tyrimo metu jie rodė didelį susidomėjimą mažumų klausimais, ypač valstybinės kalbos mokymu bei mažumų integracija. Respondentai jautriai reagavo į jų manymu, problemišku didžiųjų tautinių mažumų – lenkų ir vengrų – didesnių teisių reikalavimus. Gana palankiai įvertinę esamą kalbos politiką, respondentai nerimavo dėl pokyčių, kurie galėtų įvykti, patenkinus mažumų pageidavimus (Lietuvoje – stipresnio švietimo gimtąja kalba, viešųjų užrašų ir iš dalies – asmenvardžių rašybos originalo kalba – siekius; Rumunijoje – pastangas įtvirtinti kultūrinę ir (ar) teritorinę autonomiją). Nors respondentai rumunai gana kritiškai įvertino jau priimtą Švietimo įstatymą, stiprinantį mokymą mažumų kalbomis, su šiuo įstatymu jie buvo tarytum susitaikę, ir, kaip ir respondentai lietuviai, esamuoju laiku grėsmės valstybinei kalbai nejuto.

Antrasis naudotas tyrimo metodas – kokybinė turinio analizė – atskleidė, kad švietimas gimtąja kalba buvo populiariausia mažumų kalbų politikos tema, gvildenta tiek Lietuvos, tiek Rumunijos internetinėje spaudoje. Kitos populiarios temos Lietuvos ir Rumunijos žiniasklaidoje skyrėsi: Lietuvoje nemažai dėmesio sulaukė asmenvardžių rašymo originalo kalba ir dvikalbių užrašų klausimai, kas patvirtina jau aptartą tikslesnio teisinio reguliavimo poreikį. Tuo tarpu

Rumunijos spaudoje plačiai aptartas vengrų autonomijos siekis bei tautinių mažumų statuso įstatymas. Dėmesio skirta ir regioninės dvikalbystės įgyvendinimo klausimams, pažeidimams ir visuomenės nuomonei. Tiek Lietuvoje, tiek Rumunijoje mažumų kalbų politikos klausimai straipsniuose buvo pristatomi tiek iš daugumos, tiek iš mažumų pozicijų, todėl skaitytojai galėjo susipažinti su nuomonių ir argumentų įvairove. Kita vertus, lenkų ir vengrų mažumų atstovų nuomonės kai kuriuose straipsniuose buvo pateikiamos neigiamame arba kritiška fone.

Taigi, pagrindinis uždavinys Lietuvos įstatymų leidėjams formuojant mažumų kalbų politiką yra išspręsti koliziją tarp įstatymų regioninės dvikalbystės (pavyzdžiui, dvikalbių užrašų) atžvilgiu bei priimti naują Tautinių mažumų įstatymą. Tuo tarpu Rumunijai aktualu parengti ir priimti vieną mažumų teises ir statusą įtvirtinantį įstatymą. Abiems šalims taipogi reikia įstatymiškai apibrėžti tautinės mažumos sąvoką ir toliau tobulinti įstatymine bazę bei jos įgyvendinimą, kad būtų tenkinami tiek valstybinės kalbos ir jos vartotojų, tiek mažumų kalbų ir jų vartotojų interesai. Galiausiai, jei Lietuva ir Rumunija investuotų į mažumų kalbų politikos recepcijos visuomenėje (pagrindinėje tautinėje grupėje bei mažumų grupėse) tyrimus ir vykdytų dialogą su visuomene bei formuotų mažumų kalbų politiką atsižvelgdama į tyrimų rezultatus, joms nebūtų sunku užsitikrinti visuomenės paramą sprendimų įgyvendinimui.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

Literatūra

1. BALDAUF, Richard R. *Language Planning and Policy: Recent Trends, Future Directions* [interaktyvus], 2005 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://espace.library.uq.edu.au/eserv/UQ%3A24518/LPPCoPap1AAAL04.pdf>
2. BATIZAN, Emese Eموke. *Language in motion? Popular, political and identity aspects of Hungarian in Romania* [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: http://www.etd.ceu.hu/2009/batizan_emese.pdf
3. BOGDAN, Andrea, et. al. Implementarea prevederilor privind drepturile minorităților naționale la nivelul instituțiilor publice. In *Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată* [interaktyvus], 2008 [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: http://www.edrc.ro/publication_details.jsp?publication_id=27
4. BOND, Dzintra. Michael Kirkwood (ed). *Language Planning in the Soviet Union*. In *Lituanus* [interaktyvus], 1992 [žiūrėta 2011 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lituanus.org/1992_1/92_1_07.htm
5. COOPER, Robert L. *Language Planning and Social Change*. New York, 1989.
6. CRAWFORD, James. *Language legislation in the USA* [interaktyvus], 1997 [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.languagepolicy.net/archives/langleg.htm>
7. DIANU, Tiberiu. *Ethnic Minorities in Post-Communist Romania: From Rhetoric to Integration*. In *The human rights brief* [interaktyvus], 1997 [žiūrėta 2011 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.wcl.american.edu/hrbrief/v4i3/romani43.htm>
8. FISHMAN, J. A. *Some contrasts between linguistically homogenous and heterogenous countries*. In *Language problems of developing nations*. New York, 1968
9. GRIMES, Barbara F. *Ethnologue: Languages of the world*. Dallas, 2000
10. GRIN, Francois. *Evaluating policy measures for minority languages in Europe: towards effective, cost effective and democratic implementation*. Flensburg, 2000
11. HOGAN-BRUN, Gabrielle, ir WOLFF, Stefan. *Minority languages in Europe: an introduction to current debate* [interaktyvus], 2003 [žiūrėta 2011 m. sausio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stefanwolff.com/sample-chapters/minlang-ch1.pdf>
12. HORNBERGER, Nancy H. *Frameworks and models in language policy and planning*. In *An introduction to language policy: theory and method*. 2006

13. IGARYTĖ, Jurgita. *Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje* [interaktyvus], 2004 [žiūrėta 2011 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2004~D_20050512_104647-72967/DS.005.0.02.ETD
14. IVANAUSKAS, Vilius. Rusų kalbos plėtra ir Lietuvos TSR švietimo politika devintajame dešimtmetyje. In *Lietuvos istorijos metraštis* [interaktyvus], 2009 [žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.minfolit.lt/arch/20001/20365.pdf>
15. KAPLAN, Robert B., ir BALDAUF, Richard B. *Language planning: from practise to theory*. 1997
16. KASATKINA, Natalija. Lietuvos rusų kolektyvinio identiteto ypatumai. *Filosofija. Sociologija*. 1997/2:42-49.
17. KASATKINA, Natalija, ir LEONČIKAS, Tadas. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius, 2003
18. LECLERC, Jacques. *Index par politique linguistique* [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. lapkričio 28 d.]. Prieiga per internetą: http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/monde/index_politique-Ing.htm
19. LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS. *Tarptautinis projektas „Baltų sociolingvistika (BalSoc): kalbinė visuomenės savimonė Lietuvoje ir Latvijoje“* [interaktyvus] [žiūrėta 2011 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=485
20. LIJPHART, A. *Democracies*. Yale, 1984
21. MAY, Stephen. Minority rights. In *An introduction to language policy: theory and method*. Oxford, 2006
22. MOTŪZAS. Tautinių mažumų teisių užtikrinimas Lietuvoje, vykdant Europos Tarybos konvencijų reikalavimus. In *Europos Tarybos informacijos biuras* [interaktyvus], 1999 [žiūrėta 2011 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.etib.lt/?s=leidiniai&item=16&lang=lt>
23. NAHIR, Moshe. Language Planning Goals: A Classification. *Sociolinguistics: The Essential Readings*. Oxford, 2003
24. National minorities under communist rule. In *A Country Study* [interaktyvus], 1989 [žiūrėta 2011 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://countrystudies.us/romania/41.htm>
25. NIKIFOROVA, Basia. Language policy and language of cultural pluralism. *Santalka. Filosofija*. 2007, T. 15, Nr. 1.
26. PETRAUSKAS, Antanas. Kultūrinė integracija - tautiškumo puoselėjimas ir tautinio identiteto išsaugojimas. In *Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija* [interaktyvus], 2002 [žiūrėta 2010 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: www.lssa.smm.lt/docs/kulturine_integracija.doc

27. THE PUBLIC INTERNATIONAL LAW & POLICY GROUP. *Linguistic minorities* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.pilpg.org/areas/peace building/peacehandbook/linguisticminorities.pdf](http://www.pilpg.org/areas/peace%20building/peacehandbook/linguisticminorities.pdf)
28. RAČKAUSKAITĖ, Aistė. Tautinės mažumos samprata: tarptautinės teisės aspektai. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, 1 (5), p. 305 – 320
29. RICENTO, Thomas. Language policy: theory and practice – an introduction. In *An introduction to language policy: theory and method*. 2006
30. RUBIN, J. 1983. Evaluating status planning: What has the past decade accomplished? *Progress in language planning: International perspectives*. 1983, p. 329-343
31. SERGIU, Constantin. Linguistic policy and national minorities in Romania. *Noves SL. Revista de Sociolingvistică*, 2004
32. SCHIFFMAN, Harold F. *Language policy: introductory remarks* [interaktyvus], 2005 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://ccat.sas.upenn.edu/~haroldfs/540/polintro/polintro.html>
33. SMETONIENĖ, Irena. Lietuvių kalbos politika Europos kalbų politikos kontekste. *Kalbos kultūra*, 2005, Nr. 78
34. VALANČIUS, M. K. *Lietuvos valstybės konstitucijos*. Vilnius, 2001.
35. VAN DIJK, Pieter. *Observations on the draft law on the statute of national minorities of the Republic of Romania* [interaktyvus], 2005 [žiūrėta 2011 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL\(2005\)071-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL(2005)071-e.pdf)
36. VITKUS, Gediminas. *Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas*. Vilnius, 2008
37. ZHAO, Shouhui, ir LIU, Yongbing. Home language shift and its implications for language planning in Singapore: from the perspective of prestige planning. *The Asia - Pacific education researcher*, [interaktyvus], 2007, vol. 16, Nr. 2, p. 111-126 [žiūrėta 2010 m. lapkričio 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.dlsu.edu.ph/research/journals/taper/pdf/200712/zhao.pdf>

Šaltiniai

1. BNS. G.Steponavičius: „Pakeitimai tautinių mažumų mokyklose daromi dėl geresnių galimybių vaikams ateityje“. In *Lrytas* [interaktyvus], 2011 [žiūrėta 2011 m. vasario 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12953647601293716938-g-steponavi%C4%8Dius-pakeitimai-tautini%C5%B3-ma%C5%BEum%C5%B3-mokyklose-daromi-d%C4%97l-geresni%C5%B3-galimybi%C5%B3-vaikams-ateityje.htm>
2. BNS. Svarstoma galimybė tautinių mažumų mokyklose daugiau dalykų privalomai mokytis lietuvių kalba. In *Alkas* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/education/svarstoma-galimybe-tautiniu-mazumu-mokyklose-daugiau-dalyku-privalomai-mokyti-lietuviu-kalba.d?id=37948995>
3. BUTKUS, Alvydas. Lietuvos tautinių mažumų švietimas Europos Sąjungos kontekste. In *Alkas* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2010/11/04/a-butkus-lietuvos-tautiniu-mazumu-svietimas-europos-sajungos-kontekste/>
4. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Promoting language learning and linguistic diversity: an action plan 2004 – 2006* [interaktyvus], 2003 [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/doc/official/keydoc/actlang/act_lang_en.pdf
5. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Report on the implementation of the Action plan „Promoting language learning and linguistic diversity“* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/com554_en.pdf
6. Constitution of Romania. In *Chamber of deputies* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>
7. DANCU, Ionel. Spaima minoritątilor: dispariția învățământului în limba maternal. In *Adevarul* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. vasario 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www.adevarul.ro/actualitate/eveniment/Spaima-minoritatilor-medii-desfiintarea-invatomantului_0_389961316.html?commentsPage=2
8. DIRECTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES OF THE UNION. *Multilingualism: between policy objectives and implementation* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies/download.do?file=23219>

9. Draft law on the statute of national minorities. In ECMIRomania [interaktyvus], 2005 [žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ecmiromania.org/fileadmin/documents/draft.pdf>
10. EUROPEAN COMMISSION. *Daugiakalbystės reikalų aukšto lygio grupės galutinė ataskaita* [interaktyvus], 2007 [žiūrėta 2011 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/languages/archive/doc/multishort_lt.pdf
11. EUROPOS BENDRIJŲ KOMISIJA. *Daugiakalbystė – Europos turtas ir bendras rūpestis* [interaktyvus], 2008 [žiūrėta 2011 m. lapkričio 28 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/com/2008_0566_lt.pdf
12. EUROPOS KOMISIJA. *ES kalbų politika* [interaktyvus], 2009 [žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/languages/eu-language-policy/doc99_lt.htm
13. EUROPOS KOMISIJA. *Europos kalbos. Regioninės ir mažumų kalbos* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/doc139_lt.htm
14. EUROPOS KOMISIJA. *Nauja daugiakalbystės pagrindų strategija* [interaktyvus], 2005 [žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0596:LT:NOT>
15. Europos regioninių, arba mažumų, kalbų chartija. In *Europos tarybos informacijos biuras* [interaktyvus], 1992 [žiūrėta 2011 m. sausio 7 d.]. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/site_files/dokumentai%20lietuviskai/ETS%20148.doc
16. GARŠVA, Kazimieras. Ar pagrįstas Lenkijos spaudimas Lietuvai? In *Alkas* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2010/12/01/ar-pagristas-lenkijos-spaudimas-lietuvai/>
17. Nationalist relics remain. In *The Slovak spectator* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://spectator.sme.sk/articles/view/41181>
18. KALBŲ POLITIKOS SKYRIUS STRASBŪRE, ir LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA. *Kalbų mokymo politikos aprašas* [interaktyvus], 2006 [žiūrėta 2011 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/ugdymas/docs/lkmp/kalbu_politika_internetui.pdf
19. Konsoliduota Europos Sąjungos sutartis. In *Lietuvos Respublikos Seimas* [interaktyvus], 2008 [žiūrėta 2011 m. sausio 7 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49010
20. LAPINSKAS, Anatolijus. Pasaulio lenkai kovos prieš Lietuvos švietimo įstatymą. In *Delfi* [interaktyvus], 2011 [žiūrėta 2011 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/alapinskas-pasaulio-lenkai-kovos-pries-lietuvos-svietimo-istatyma.d?id=40707415>

21. LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS. Tarptautinis projektas „Baltų sociolingvistika (BalSoc): kalbinė visuomenės savimonė Lietuvoje ir Latvijoje“ [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=485
22. LIETUVOS NACIONALINĖ MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKA. *Lietuvos spaudos statistika 2009*. [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lnb.lt/doc/bkc/statistika2009.pdf>
23. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
24. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas [interaktyvus], 2006a [žiūrėta 2011 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325275
25. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. *Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas* [interaktyvus], 2006b [žiūrėta 2011 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2=
26. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. *Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas* [interaktyvus], 2011 [žiūrėta 2011 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395105&p_query=&p_tr2=
27. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. *Tautinių mažumų įstatymas* [interaktyvus], 1991 [žiūrėta 2011 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150&p_query=&p_tr2=
28. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. *Valstybinės kalbos įstatymas* [interaktyvus], 2002 [žiūrėta 2011 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=170492&p_query=&p_tr2=
29. Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis. In *Kultūros paveldo departamentas* [interaktyvus], 1994 [žiūrėta 2011 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/lt/node/157>
30. LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ. *Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo projekto nr. XIP-1648* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lrv.lt/Posed_medz/2010/100317/04.pdf
31. MAGYAR BARATI KOZOSSEG. *Draft law on national minorities in Romania* [interaktyvus], 2005 [žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mbk.org/Article201.html>

32. MINISTERUL EDUCATIEI, CERCETARII, TINERETULUI SI SPORTULUI. *Învățământ minorităţi* [interaktyvus], 2006 [žiūrėta 2011 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: http://www.edu.ro/index.php/rap_rez_desc_sitstat/2761
33. NATIONAL INSTITUTE OF STATISTICS. *Census of population and dwellings. March 18 – 27. 2002* [interaktyvus], 2005 [žiūrėta 2011 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol5/tables/t17.pdf>
34. PARLAMENTUL ROMANIEI. *Legea audiovizualului* [interaktyvus], 2011a [žiūrėta 2011 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cna.ro/Legea-audiovizualului.html>
35. PARLAMENTUL ROMANIEI. *Legea învățământului* [interaktyvus], 2011b [žiūrėta 2011 m. vasario 6 d.]. Prieiga per internetą: http://www.cepes.ro/services/pdf/Legea%20invatamantului_1995.pdf
36. PARLAMENTUL ROMANIEI. *Legea privind folosirea limbii romane in locuri, relatii si institutii publice.* In *Observator cultural* [interaktyvus], 2004 [žiūrėta 2011 m. vasario 6 d.]. Prieiga per internetą: http://www.observatorcultural.ro/Lege-privind-folosirea-limbii-romane-in-locuri-relatii-si-institutii-publice*articleID_5884-articles_details.html
37. PARLAMENTUL ROMANIEI. *Legea nr 84/ 1995, legea învățământului* [interaktyvus], 2008 [žiūrėta 2011 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_invatamantului.php
38. PARLAMENTUL ROMANIEI. *Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civila* [interaktyvus], 2009 [žiūrėta 2011 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: http://www.dreptonline.ro/legislatie/lege_actele_stare_civila_republicare_119_1996_2009.php
39. Romanian citizenship law. In *Romanian citizenship, Romanian passport* [interaktyvus], 1991 [žiūrėta 2011 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.romanianpassport.co.il/english/romanian-citizenship-law/>
40. SAMOŠKAITĖ, Eglė. Lietuvių kalbai lenkų mokyklose kelias skinamas įstatymu. In *Delfi* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/education/lietuviu-kalbai-lenku-mokyklose-kelias-skinamas-istatymu.d?id=39635093>
41. STATISTIKOS DEPARTAMENTAS. *Gyventojų skaičius metų pradžioje* [interaktyvus], 2010a [žiūrėta 2011 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>
42. STATISTIKOS DEPARTAMENTAS. *Mokame vis daugiau kalbų* [interaktyvus], 2004 [žiūrėta 2011 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=294>
43. STATISTIKOS DEPARTAMENTAS. *Švietimas 2009.* Vilnius, 2010b

44. TAUTINIŲ MAŽUMŲ APSAUGOS PAGRINDŲ KONVENCIJA. In Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus], 2000 [žiūrėta 2011 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96635
45. Tokes Laszlo, the European representative of Transylvanian Hungarians [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://tokeslaszlo.eu/>
46. UNITED NATIONS. *Treaty series* [interaktyvus], 2000 [žiūrėta 2011 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201966/v1966.pdf>
47. *Universal declaration of linguistic rights* [interaktyvus] [žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.linguistic-declaration.org/index-gb.htm>
48. VAIŠKŪNAS, Jonas. Pavardžių rašyba: ar vilkas bus sotas, o avis sveika? In *Delfi* [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2011 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/jvaiskunas-pavardziu-rasyba-ar-vilkas-bus-sotus-o-avis-sveika.d?id=25524383>
49. VALSTYBINĖ LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJA. *Strateginis veiklos planas* [interaktyvus], 2009 [žiūrėta 2011 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: http://www.vlkk.lt/i/u/file/Metu_planas/09_planas2_strateginis.pdf
50. VALSTYBINĖ LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJA. *Valstybinės kalbos politikos 2009–2013 m. gairės* [interaktyvus], 2008 [žiūrėta 2011 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/lit/10110>
51. VALSTYBINĖ LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJA. *Valstybinės kalbos politikos 2003–2008 m. gairės* [interaktyvus], 2003 [žiūrėta 2011 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/lit/apie/kalbos-politikos-gaires>

NATIONAL MINORITY LANGUAGE POLICY IN LITHUANIA AND ROMANIA (SUMMARY)

National minority language policy is an object of this master thesis. It aims at analyzing how minority language policy is being formed in Lithuania and Romania. Goals of the thesis are: to analyze types of language policy and models of language planning; concept of national minority in social sciences, international law and European countries – Lithuania and Romania; development and regulations of European minorities' linguistic rights as well as language policy of the European Union; to research minority language policy in Lithuania and Romania as well as reception of minority language policy in Lithuania and Romania and to compare implementation of minority language policy in these two countries.

There is no single and universal description neither for national minority nor for language policy. However, national minority is often understood as a group of people, who historically live in the territory of another country, and have unique linguistic, cultural, sometimes – religious identity. Therefore, language is a part and parcel of minority's identity. So, it is very important that language policy would ensure rights of minority language's users and help to preserve minority's linguistic identity.

There are various types of language policies. For example, Canada's linguist J. Leclerc distinguishes 9 types of language policy: assimilation policy, non-intervention policy, policy of valuing official language, sectors' policy, policy of judicial status, bilingual policy, multilingual policy, internalisation policy and mixed linguistic policy.

Language policy is implemented by language planning, which consists of status planning (i.e. attribution of language's functions, positioning of the language), corpus planning (prescriptive intervention into linguistic forms in order to change its structure and improve its functioning), acquisition planning (aimed at the teaching of language and its involvement into education system) and image or prestige planning (aimed at promoting language and improving its reception in society). However, some theoreticians (Cooper, Hornberger) do not consider image planning as separate model's part.

Language planning is being regulated by international and national documents, laws, conventions. In European level the most important documents, ensuring linguistic minority rights, are European charter for regional or minority rights, Framework convention for the protection of national minorities and Universal declaration of linguistic rights, all approved in the end of the 20th century.

Usually language policy is being implemented by states. However, since European Union (EU) is supra-national organization, it has its own language policy. Its two main branches are

multilingualism and minority or regional language policy. The main reflection of multilingualism is that EU has 23 official languages. Meanwhile minority or regional language policy aims research minority languages and encourage their usage. European Union seeks that its member states would also implement language policy, directed at multilingualism and promotion of minority languages, in the national level.

In the end of the 20th century not only international organizations, but also national states took minority rights into greater concern. This is also a feature of Lithuania and Romania, which started creating new traditions of both state and minority language policy after the fall of communist regimes. Now language policies of these countries can be described as combining types of official language valuation policy and different judicial status policy. Romanian language policy also meets definition of bilingualism (territorialized personal rights), because it allows usage of minority language in local public administration and public inscriptions.

In Lithuania main laws regulating minority language policy are law of national minorities (expired in 2010) and law of education. Current law of education will be replaced by new one in July, 2011. This law, which strengthens education of minorities in the State language, caused lots of discussions in the society and pretty negative evaluation of the biggest national minorities, especially Polish, and their origin country.

Meanwhile Romania recently directed its minority language policy in different way. Here new law of education was also accepted in the beginning of 2011. It ensured teaching of all subjects in the language of national minority. The law was followed by various reactions and critics in society. However, it can be considered as a victory of national minorities.

Another law, important for Romania's minorities, is law of local public administration, which grants right to regional bilingualism. Linguistic minorities' rights are also ensured in Constitution. However, Romania doesn't have National minorities law or National minorities status law.

The most problematic areas of minority language policy in Lithuania are education (due to new education law), bilingual inscriptions (due to collision of laws regarding this issue) and writing of names and surnames in original language (highly requested by minorities, but not allowed by Constitutional court and laws).

Meanwhile in Romania one of the most sensitive issues is aim of Hungarian national minority to have cultural and (or) territorial autonomy. In case cultural autonomy is granted to Hungarian minority, it would be able to make independent linguistic decisions. The other sensitive issues are implementation of local public administration law, regarding bilingualism, and approval of national minority status law, as obliged by Constitution, but not executed yet.

Focus group research as well as content analysis in Lithuania and Romania helped to investigate reception of minority language policy in the society. It may be described as quite

positive, especially in Lithuania. Even if in both countries respondents admitted that they didn't look for information about minority language policy on purpose, they were interested and sensitive towards focus groups' topics, especially regarding education and integration of national minorities. Respondents critically valued aims of biggest minorities (Polish and Hungarians) to gain more rights. However, at the moment of the research they didn't feel threat for the State language because of minority language policy.

Content analysis revealed that recently Lithuanian media allotted more attention to minority language policy than Romanian media. However, the most popular minority language policy issue in both countries' was education and new law of education. Variety of opinions and arguments (of both national majority and minorities) was presented here.

At the moment main aim for Lithuanian legislators while forming minority language policy is to solve coalition between laws' regulations regarding bilingual inscriptions and approve new law of national minorities. Meanwhile Romania should approve one single law, dedicated to minorities and foreseeing their rights. Both countries should keep on improving minority language policy's legislation in order to satisfy interests and ensure rights of both state and minority languages users.

1 PRIEDAS. Fokusuotų grupių klausimynai

Lietuva

[vadas. Temos pristatymas. Dalyvių prisistatymas

Pateikiama mažumų kalbų politikos samprata (Tai valstybės priimami sprendimai dėl tautinių mažumų kalbinių teisių, kalbų statuso, vartosenos, etc.) ir tautinės mažumos samprata (Tautinės mažumos – tai istoriškai šalyje gyvenačios tautinės grupės, pvz. lenkai, rusai). Dalyvių paprašoma trumpai prisistatyti.

1 tema. Tautinės mažumos.

- Ar esate susidūrę su tautinių mažumų klausimais? Kur/ kaip?
- Ar išvelgiate skirtumų tarp skirtingų tautinių mažumų ir teisių, kuriomis jos naudojasi?
- Ar esate girdėję apie mažumų kalbų politiką? (Iš) kur?

2 tema. Teisė į švietimą gimtąja kalba.

- Šių metų kovą seimas priėmė naujos redakcijos Švietimo įstatymą. Ar esate apie jį girdėję?
- Įstatymas numato daugiau dalykų tautinių mažumų mokyklose dėstyti lietuvių kalba: Lietuvos istoriją ir geografiją, pasaulio pažinimą, pilietiškumo pagrindus. Iki šiol visi dalykai tautinių mažumų mokyklose galėjo būti dėstomi mažumos kalba, išskyrus valstybinę lietuvių kalbą. Ką manote apie tokį pakeitimą ir kodėl?
- Įstatymas taipogi numatė, kad nuo 2013 m. pavasario tautinių mažumų mokyklose lietuvių kalbos egzaminas bus vienodas visiems mokiniams. Iki šiol egzistavo atskiri egzaminai: lietuvių gimtosios kalbos ir lietuvių valstybinės kalbos (skirtas tautinių mažumų mokyklų mokiniams). Ką manote apie tokią naują tvarką ir kodėl?
- Kaip, Jūsų manymu, šis įstatymas paveiktų tautines mažumas Lietuvoje?
- Kaip manote, ar naujasis įstatymas labiau užtikrintų tautinių mažumų integraciją į visuomenę? Ar apskritai jų integracija yra reikalinga?
- Kaip manote, ar vertėtų įsteigti keliakalbį universitetą, kuriame būtų dėstoma valstybine ir mažumų kalbomis? Tokia praktika veikia, pavyzdžiui, Rumunijoje.

3 tema. Viešieji užrašai

- Tautinių mažumų įstatyme yra numatyta galimybė administracinių teritorinių vienetų, kuriuose gausiai gyvena kuri nors tautinė mažuma, vietos įstaigose bei informaciniuose užrašuose greta valstybinės kalbos vartoti ir tautinės mažumos kalbą. Kita vertus, Valstybinės Kalbos įstatyme teigiama, kad “Lietuvos Respublikoje viešieji užrašai yra valstybine kalba“. Taigi, egzistuoja prieštaravimas tarp įstatymų. Kaip manote, kurią nuostatą reikėtų keisti? Ar reikėtų įteisinti užrašus ir mažumų kalbomis? Kodėl?

4 tema. Vardų ir pavardžių rašyba.

- KT yra priėmęs sprendimą, kad lietuviškuose dokumentuose pavardės gali būti rašomos tik transkribuotos lietuviškai, tačiau ne pagrindiniame paso puslapyje jos gali būti įrašytos lotyniškais rašmenimis originalo kalba. Kaip vertinate tokį sprendimą? Kaip manote, ar vardai ir pavardės turėtų būti rašomi ir nelietuviškais rašmenimis? Kodėl?

5 tema. Santykis.

- Kaip manote, kokią įtaką Lietuvoje vykdoma mažumų kalbų politika daro lietuvių kalbos statusui, vartosenai ir prestižui?
- Ar išvelgiate grėsmę lietuvių kalbai dėl mažumų kalbų ir jų politikos? Kodėl?

6 tema. Problematika.

- Kaip manote, kuris/ kurie mažumų kalbų politikos aspektai yra problemiškesni? Kodėl?

Rumunija

Įvadas. Temos pristatymas. Dalyvių prisistatymas

Pateikiama mažumų kalbų politikos samprata (Tai valstybės priimami sprendimai dėl tautinių mažumų kalbinių teisių, kalbų statuso, vartosenos, etc.) ir tautinės mažumos samprata (Tautinės mažumos – tai istoriškai šalyje gyvenačios tautinės grupės, pvz. vengrai, vokiečiai). Dalyvių paprašoma trumpai prisistatyti.

1 tema. Tautinės mažumos.

- Ar esate susidūrę su tautinių mažumų klausimais? Kur/ kaip?
- Ar išvelgiate skirtumų tarp skirtingų tautinių mažumų ir teisių, kuriomis jos naudojasi?
- Ar esate girdėję apie mažumų kalbų politiką? (Iš) kur?

2 tema. Teisė į švietimą gimtąja kalba.

- 2011 m. įsigaliojo naujas Švietimo įstatymas, suteikęs daugiau teisių tautinėms mažumoms. Ar esate girdėję apie šį įstatymą?
- Įstatymas numato teisę mažumoms mokyklose visus dalykus mokytis gimtąja kalba, o rumunų kalbą mokytis pagal specialią programą ir vadovėlius – kaip užsienio kalbą. Kaip vertinate tokią įstatymo nuostatą ir kodėl?
- Kaip manote, ar naujasis įstatymas užtikrina tautinių mažumų integraciją į visuomenę? Kodėl?

3 tema. Daugiakalbės švietimo įstaigos.

- Šiuo metu Rumunijoje veikia trys keliakalbės aukštojo mokslo įstaigos: Babeş-Bolyai universitetas Cluj-Napoca mieste (dėstoma rumunų, vengrų ir vokiečių kalbomis), Medicinos ir Farmacijos universitetas bei Teatro meno universitetas, abu Targu-Mures mieste (dėstoma rumunų ir vengrų kalbomis). Kaip manote, ar tokios daugiakalbės įstaigos yra reikalingos? Kodėl?
- Ar norėtumėte mokytis keliakalbėje švietimo įstaigoje? Kodėl?

4 tema. Teisė vartoti kalbą vietinėje administracijoje.

- Vietinio viešojo administravimo įstatymas numato didesnes kalbines teises mažumoms tuose administraciniuose – teritoriniuose vienetuose, kur jos sudaro 20 % gyventojų. Ar esate girdėję apie šį įstatymą?
- Kaip vertinate įstatymo nuostatą, kad administraciniuose-teritoriniuose vienetuose, kur tautinė mažuma sudaro 20 % gyventojų jos gali vartotajama vietinėje administracijoje, ja galima kreiptis į vietines institucijas ir gauti atsakymą, ja greta rumunų kalbos rašomi vietovių, viešųjų institucijų pavadinimai ir viešieji pranešimai? Kodėl?
- 2010 Rumunijos žiniasklaidoje pasirodė pranešimas apie sunaikintą dvikalbį (rumunų ir vengrų k.) užrašą „Marghita savivaldybė. Sveiki atvykę!“. Kaip vertinate šį įvykį ir kodėl?

5 tema. Statusas.

- Rumunijos Konstitucijoje yra nurodyta, kad tautinės mažumos turi teisę į įstatymiškai nustatytą statusą, tačiau 2005 metais parengtas mažumų statuso įstatymo projektas buvo atmestas. Ar esate girdėję apie šį įstatymo projektą?
- Greta kitų mažumoms suteikiamų teisių, įstatymo projekte numatyta, kad valstybė pripažįsta ir garantuoja tautinių bendruomenių teisę į kultūrinę autonomiją (teisę rinkimų būdu suformuoti Kultūrinės autonomijos tarybai priimti ir įgyvendinti sprendimus dėl tautinės, kultūrinės, kalbinės ir religinės tapatybės, pvz. organizuoti mokymą gimtąja kalba, etc.) Kaip manote, ar tautinėms mažumoms turėtų būti suteikta kultūrinė autonomija? Kodėl?
- Kaip manote, ar apskritai reikalingas tautinių mažumų statusą reguliuojantis įstatymas? Kodėl?

Santykis.

- Kaip manote, kokią įtaką mažumų kalbų politika daro rumunų kalbai?
- Kaip manote, ar mažumų kalbos ir jų politika nekelia grėsmės rumunų kalbos statusui, vartosenai ir prestižui?

6 tema. Problematika.

- Kaip manote, kuris/ kurie mažumų kalbų politikos aspektai yra problemiškesni? Kodėl?

2 PRIEDAS. Kokybinės turinio analizės straipsniai

www.lrytas.lt

1. V.Tomaševskis skundėsi lenkų padėtimi Lietuvoje
2. Premjeras A.Kubilius – Lenkijos dienraščiui „Rzeczpospolita“: „Lenkija turi pasirinkti tarp Karaliaučiaus srities ir Lietuvos“
3. B.Komorowski pristatė „problemų katalogą“ dėl lenkų teisių Lietuvoje
4. A.Kubilius lenkų dienraščiui: „Nesunku sudaryti skundų ir dejonų sąrašą“
5. Dėl kritikos V.Tomaševskiui - ES teisės pažeidimo procedūros svarstymai Briuselyje
6. Lenkijos toną lemia pasikeitusi strategija, bet pretekstą sukuria ir Lietuva
7. Rusija taip pat susirūpino dėl naujojo Lietuvos Švietimo įstatymo
8. Vilniaus žydų mokyklos vadovas: „Jei ateitį siejame su Lietuva, turime mokytis lietuviškai“
9. Politologas T.Janeliūnas: „Jeigu santykiuose su Lenkija pasiektas dugnas - pagaliau galėsime atsispirti ir kilti į viršų“
10. Dienraštis „Rzeczpospolita“: Lietuvos ir Lenkijos santykiai - dugne
11. Lenkijos Senato pirmininkas pažadėjo paramą Lietuvos lenkams
12. Lenkijos užsienio reikalų ministras nusivylė D.Grybauskaitės sprendimu pasirašyti Švietimo įstatymą
13. G.Steponavičius: „Mes rūpinamės ne tik lietuvių, bet ir tautinių mažumų jaunimu“
14. Keliakalbėse mokyklose vienuoliktosios klasės galės būti sudaromos iš mažiau mokinių
15. L.Talmonas apie Švietimo įstatymą: pasikeis valdžia ir įstatymą bus galima pakeisti
16. A.Ažubalis: „Vertinant objektyviai, pokyčiai švietime neturėtų kenkti Lietuvos ir Lenkijos santykiams“
17. Lenkijos URM atstovas: „Naujasis Lietuvos švietimo įstatymas reikš prievartinę lenkų asimiliaciją“
18. Lietuvos lenkų sąjunga prašo D.Grybauskaitės vetuoti naująjį Švietimo įstatymą
19. Lietuvą stebina „neadekvatus“ Lenkijos pareigūnų situacijos vertinimas
20. Iš buvusių Kremliaus įkurto lagerio kalinių rusų kalbą lengviausiai pamiršta Lietuva
21. Prezidentės dar nepasiekė Seimo priimtas įstatymas dėl tautinių mažumų švietimo
22. Švietimo įstatyme atsižvelgta į prezidentės pastabas dėl tautinių mažumų
23. Prezidentė pasirašė lenkų kritikuojamą Švietimo įstatymą
24. Prezidentės nesutrikdė JAV politiko laiškas H.Clinton - D.Grybauskaitė pasirašė lenkams nepatinkantį Švietimo įstatymą (dar papildyta)
25. Laidoje „Lietuva tiesiogiai“: ar pagrįstai lenkai piktinasi dėl Švietimo įstatymo pataisų?
26. Seimas priėmė švietimo sistemą reformuojantį Švietimo įstatymą

27. Mažumų mokyklose istorijos, geografijos, pasaulio pažinimo ir pilietiškumo pamokos vyks lietuviškai
28. Balsavimą dėl Švietimo įstatymo Lenkijos ministras vadina „lakmuso popierėliu“ mažumų teisių srityje
29. Lenkų dienraštis kritikuoja Lietuvos diplomatinę poziciją
30. Lietuva informuos Lenkiją dėl Švietimo įstatymo, bet neleis kištis į įstatymų leidybą
31. Lietuvos lenkai renka parašus prieš aktyvesnę lietuvių kalbos mokymąsi
32. Žodis gimtąja kalba - minties laisvės pagrindas
33. Lenkijos prezidentas teigia jaučiantis sentimentų Lietuvai ir nori glaudesnio bendradarbiavimo
34. Pirmasis Lietuvoje viešinčio Lenkijos prezidento B.Komorowskio vizitas - į Maišiagalą
35. Konservatorius V.Stundys siūlo atsisakyti planų tautinių mažumų mokyklose du-tris dalykus privalomai dėstyti lietuviškai
36. G.Steponavičius: „Pakeitimai tautinių mažumų mokyklose daromi dėl geresnių galimybių vaikams ateityje“
37. Lietuviškosios Šalčininkų švietimo įstaigos: besirenkantieji mokyklas su mokomąja lietuvių kalba patiria spaudimą
38. Lenkų parlamentariai išreiškė susirūpinimą dėl galimų pokyčių Lietuvos švietimo įstatymuose
39. Nepatenkinti stiprinamu lietuvių kalbos mokymu lenkai ir rusai protestavo prie Prezidentūros
40. Teismas spręs ginčą dėl klasių komplektavimo Vilniaus rajono mokyklose
41. Dėl „lenkų švietimo lituanizavimo“ - skundai kandidatams į Lenkijos prezidentus ir abiejų šalių vadovams
42. Reikalavimai panaikinti lenkiškus gatvių ir maršrutų pavadinimus - teisėti
43. Seimas nesiėmė iš posto versti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos vadovybės
44. Latvijoje dėl originalių pavardžių rašybos didelių diskusijų nėra
45. G.Songaila steigia Lietuvių kalbos gynimo draugiją
46. Vilniaus krašte keleivius vežanti įmonė įspėta nuo autobusų nuimti lenkiškus maršrutų pavadinimus
47. A.Ažubalis: „Apie tautinių mažumų teises Lietuvoje turi būti aiškinama daugiau“
48. Lenkų „Rzeczpospolita“ ragina Lietuvą „pabusti iš nacionalizmo sapno“
49. Vilniaus krašte - vis daugiau dvikalbystės
50. Kalbininkė I.Smetonienė: „Svetimtaučių pavardes „Aušra“ lietuvinu, kad tamsi liaudis suprastų“

51. Šalčininkų autobusų parko direktoriui - 450 litų bauda už dvikalbę autobuso maršruto lentelę
52. Važiuojate į Valčiūnus ar Wolczuny?
53. Po lietuvių kalbos paniekinimo - sujudimas
54. Rusų kalba Lietuvoje yra tokia pat užsienio kalba kaip ir kitos
55. L.Kaczynskio gatvės Vilniuje nebus
56. L.Kaczynskio vardu Vilniuje gali būti pavadinta aikštė arba skveras

www.delfi.lt

1. Apie lenkiškas pasakas
2. Lietuvos lenkai reikalauja lenkiškų gatvių lentelių, Velse gatvės valų kalba nevadinamos
3. V.Tomaševskis: nesu prosovietiškas, bet net sovietų laikais lenkai Lietuvoje mokėsi gimtąja kalba
4. Žmogaus teisės - propagandos gniaužtuose
5. Nešventas lenkų melas
6. Premjeras: lenkams mokytis lenkiškai Lietuvoje sudarytos išskirtinai geros sąlygos
7. Ką manai apie dabartinius Lietuvos ir Lenkijos santykius?
8. B.Komorowski pristatė lenkų problemų Lietuvoje katalogą
9. Lietuvos ir Lenkijos prezidentai pabrėžė bendradarbiavimo svarbą
10. Politikos ekspertai: Lenkijos toną lemia pasikeitusi strategija, bet pretekstą sukuria ir Lietuva
11. ESBO komisaras: dėl lenkiškų pavardžių rašymo turi apsispręsti pati Lietuva
12. R.Juknevičienė: Lietuva nejaučia, kad lenkai trukdytų prisijungti prie ES Veimaro kovinės grupės
13. Žmogaus teises Lietuvoje ginančios organizacijos sako beveik nesulaukiančios EP narių pagalbos
14. J.Karosas. Dar kartą apie pavardžių rašybą. Tautinė savimonė ir istorinė atmintis (I)
15. Kalbininkai: tautinių mažumų mokyklose per mažai mokoma lietuviškai
16. A.Kašėta: stengsimės nuraminti Lenkijos politikus
17. Lenkijos parlamentarai Vilniuje žada su lietuviais aptarti tautinių mažumų klausimus
18. Lenkų politikai tikina padarę viską, kad Švietimo įstatymas Lietuvoje nebūtų priimtas
19. „European Voice“: naujas Švietimo įstatymas išryškino lietuvių politikų karštakošiškumą
20. T.Janeliūnas: jeigu santykiuose su Lenkija pasiektas dugnas, pagaliau galėsime atsispirti ir kilti į viršų
21. „Rzeczpospolita“: Lietuvos ir Lenkijos santykiai – dugne
22. Lenkijos Senato pirmininkas: santykiai tarp šalių blogiausi, kokie tik gali būti

23. Lenkijos užsienio reikalų ministras nusivylė D.Grybauskaitės sprendimu pasirašyti Švietimo įstatymą
24. L.Talmontas apie Švietimo įstatymą: pasikeis valdžia ir įstatymą bus galima pakeisti
25. A.Ažubalis: Švietimo įstatymas Lietuvos - Lenkijos santykiams nepakenks
26. Prezidentė pasirašė lenkų kritikuojamą Švietimo įstatymą
27. Švietimo ministras: dėl tautinių mažumų asimiliacijos klausimus galima kelti Lenkijai
28. URM: lenkų situacija Lietuvoje vertinama neadekvačiai, o lietuvių švietimo padėtis Lenkijoje blogėja
29. Lenkijos URM: švietimo įstatymas reikš prievartinę lenkų asimiliaciją
30. Lenkija - mūsų strateginė partnerė, tačiau į Lietuvos vidaus reikalus neturėtų kištis
31. Tautinių mažumų mokyklose Lietuvos istorija, geografija bus dėstoma lietuviškai
32. Antilietuviškos lenkų propagandos teatras Vilniuje
33. A.Kubilius: Lietuvoje lenkų mažuma gauna geriausią išsilavinimą
34. V.Stundys siūlo atsisakyti planų tautinių mažumų mokyklose du-tris dalykus privalomai dėstyti lietuviškai
35. G.Steponavičius: pakeitimai tautinių mažumų mokyklose daromi dėl geresnių galimybių vaikams ateityje
36. Pasaulio lenkai kovos prieš Lietuvos švietimo įstatymą
37. Lietuvos rusai prašo rinkimų biuletenius spausdinti su vertimu į rusų, lenkų bei anglų kalbas
38. Lenkų parlamentarai išreiškė susirūpinimą dėl galimų pokyčių Lietuvos švietimo įstatymuose
39. Lietuvių kalbai lenkų mokyklose kelias skinamas įstatymu
40. Lietuvos rusų mokyklos kyla į kovą
41. Mokyklose – kalbos apie pokyčius tautinėms mažumoms
42. Svarstoma galimybė tautinių mažumų mokyklose daugiau dalykų privalomai mokytį lietuvių kalba
43. Lenkų politikai nerimsta dėl Lietuvos švietimo įstatymo projekto
44. Teismas nusprendė, kad reikės perkomplektuoti klases lenkiškajame krašte
45. V. Tomaševskis žada Lietuvos lenkų streikus
46. D.Budrytė: ateityje gėjai nebeatrodys blogiečiai, bet nelietuviškos pavardės bus lietuvinamos
47. Dėl „lenkų švietimo lituanizavimo“ - skundai Lietuvos ir Lenkijos vadovams
48. Lenkai reikalauja daugiau teisių, o kaip jų tautiečiai elgiasi su lietuviais Lenkijoje?
49. URM: lenkų situacija Lietuvoje vertinama neadekvačiai, o lietuvių švietimo padėtis Lenkijoje blogėja

50. R.Sikorskis gyvena praeities dvasia
51. Dėl Lietuvos URM pozicijos santykiai su Lenkija taps dar blogesni, rašo "Rzeczpospolita"
52. Sostinės meras - valstybės veidrodis
53. D.Grybauskaitė: lenkai švietimo srityje turės ne blogesnes sąlygas nei lietuviai Lenkijoje, bet ne privilegijas
54. A.Kubilius: Lietuvoje lenkų mažuma gauna geriausią išsilavinimą
55. A.Zuoko pergalė: gal tegul padavinėja rankšluosčius?
56. Nuomonė. Valstybinės kalbos mokymas tautinių mažumų mokyklose turi būti stiprinamas
57. A.Ažubalis: lenkų priekaištai dėl diskriminacijos verti filmo, bet ne realių diskusijų
58. Lenkijos prezidentas teigia jaučiantis sentimentų Lietuvai ir nori glaudesnio bendradarbiavimo
59. Lietuvos lenkai B.Komorowskiui skundėsi dėl pavardžių rašymo ir žemės gražinimo
60. Lenkijos draugiškumo kaina: lietuvių išsižadėjimas? (II)
61. K.Girnius: kuo lenkai daugiau kritikuos, tuo labiau Lietuva jaus pareigą nepasiduoti
62. Ar Baltijos šalys pažeidžia mažumų lingvistines teises?
63. Lietuva gavo Lenkijos notą dėl švietimo
64. G.Steponavičius: švietimo srityje lenkams Lietuvoje nebus blogesnių sąlygų nei lietuviams Lenkijoje
65. Nepatenkinti stiprinamu lietuvių kalbos mokymu Lietuvos lenkai šaukiasi prezidentės paramos
66. Mažumos interesų gynimas ar tautinės neapykantos skatinimas?
67. Lietuvos lenkas stojo ginti Lietuvos prieš Lenkiją
68. Premjeras: dialogui su Lenkija trukdo „didelės šalies spaudimas“
69. Lenkijos premjeras pasiklydo vertinimuose
70. D.Tuskas: Lenkija neatsitrauks, bet nenaudos brutalaus spaudimo prieš Lietuvą
71. Lietuvos URM apkaltino Lenkijos pareigūnus skelbiant klaidingą informaciją
72. J.V.Paleckis: Rusijos suartėjimas su ES Lietuvai grėsmės nekelia
73. DELFI skaitytojas: Vilniaus r. derliaus šventė skirta tik lenkams?
74. Vilniaus r. valdžia užsiminė apie „pilietinį nepaklusnumą“ dėl siūlomų švietimo įstatymo pataisų
75. Lenkų atstovai dėstė priešingus požiūrius į savo tautiečių padėtį
76. Teismas nusprendė, kad reikės perkomplektuoti klases lenkiškajame krašte
77. Lietuvą puola savi politikai
78. J.Karosas. Dar kartą apie pavardžių rašybą. Tautinė savimonė ir istorinė atmintis (II)

79. Vilniaus krašte keleivius vežanti įmonė įspėta nuo autobusų nuimti lenkiškus maršrutų pavadinimus
80. A.Ažubalis: apie tautinių mažumų teises turi būti aiškinama daugiau
81. Svetimų raidžių labiausiai bijo lietuviai ir latviai
82. Lenkų „Rzeczpospolita“ ragina Lietuvą „pabusti iš nacionalizmo sapno“
83. Vilniaus rajono valdžia taisy sprendimą dėl mokyklų tinklo pertvarkos
84. J.Vaiškūnas. Kodėl Lenkijai tokia brangi raidė w Lietuvos piliečio pase?
85. Nelietuviški užrašai Šalčininkų ir Vilniaus r. – nė krust
86. Lenkiški užrašai – ir prekybos centre
87. Lenkiški užrašai - ir Vilniaus r. savivaldybėje
88. Gatvės pavadinimas reikštų pagarbą Lietuvos draugui
89. Vilniuje Lecho Kaczyńskiego gatvė greitai neatsiras
90. Lietuvoje daugėja „Lipowa“ alėjų, autobusai veža į „Wilno“
91. Antrame paso lape arabiškų, rusiškų ir graikiškų pavardžių greičiausiai nebus
92. Vyriausybė tęs kryžiaus žygius už pavardes originalo kalba
93. M.Mackevičius: G.Songailos įstatymo preambulėje pritrūko „Lietuva – lietuviams“
94. Seimas pasirinko saugoti lietuvių kalbą, o ne žmonių pavardes
95. A.Kubilius: vardų rašymo nelietuviškais rašmenimis svarstymas Seime ir Lenkijos prezidento vizitas sutapo atsitiktinai
96. Triskart komunistų išvaikytos Kalbos komisijos imasi G.Songaila
97. Apie Etnosą, Lenkiją ir Lietuvą

www.adevarul.ro

1. Spaima minoritątilor: dispariția învățământului în limba maternă
2. Copii nemulțumiți că învață românește abia la școală
3. Consiliul comunităților maghiare: Lipsa autonomiei este riscantă pentru securitatea europeană
4. Băsescu către un parlamentar rus: "România nu are niciun fel de experiență în anexarea altor state"
5. Brașov: Inspectorii școlari de etnie maghiară, la sfat cu Marko Bela
6. Ovidiu Ganț: "Este obligatoriu să cunoști limba oficială a statului!"
7. Lipovenii învață româna pentru că „așa trebuie“
8. Lipovenii nu vor să studieze în limba rusă

9. Legile educației este cel mai bun
10. Brașov: Elevii maghiari vor învăța limba română ca pe o limbă străină
11. Inspectorii școlari de etnie maghiară, la sfat cu Marko Bela
12. Mesajul bilingv de la intrarea în oraș ul bihorean Marghita a fost vandalizat
13. Protest pe banner: "Plăcuțe bilingve la porțile voastre, nu la poarta cetății noastre"
14. Vicepremierul Ungariei în Harghita: "Cerem autonomia teritorială a Ținutului Secuiesc!"
15. Vicepremierul Ungariei: maghiarii din țările vecine sunt în pericol
16. ONU va cere României adoptarea statutului minorităților
17. Băsescu și Tókéș, hârjoneală pe autonomie
18. László Tókéș instigă ungurii să iasă în stradă pentru autonomie
19. Vicepremierul Ungariei cere autonomie culturală pentru maghiarii din diaspora și teritorială pentru cei ce trăiesc în bloc
20. „Scindarea maghiarimii, finanțată din Ungaria“
21. Legea educației face cale-ntoarsă
22. Istoria în maghiară, aplaudată în Mureș
23. Ministrul Laszlo Borbely: „Nu poți privi maghiarii ca pe niște emigranți”
24. Satu Mare: Limba română, tradusă în școlile maghiare
25. István. Româna ca limbă străină
26. Plăcuț ele în limba maghiară montate în prezent a lui Tokes Laszlo vor fi date jos
27. Tokes Laszlo a montat ilegal plăcuț e bilingve pe două străzi din Oradea
28. Tokes spune că statul român nu asigură maghiarilor sistem integral de învăț ământ superior
29. Tokes Laszlo vrea autonomie și pentru județ ele Bihor și Satu Mare
30. Comunitățile de etnici maghiari fac apel, de la Budapesta, pentru autonomie
31. Cum ceri o pâine la Miercurea Ciuc? În română sau în maghiară?
32. Denumirile în maghiară de pe indicatoarele unor localități, acoperite cu afiș e tricolore
33. Târgu-Mureș: Obiectivul Jobbik-autonomia maghiarilor din Ardeal

www.realitatea.net

1. Nistor: Legea educației a fost promulgată de președinte pentru a menține actuala coaliție
2. Legea educației este constituțională
3. Ce prevede noua lege a Educației, pe care Guvernul își asumă răspunderea
4. Maghiarii vor învăța istoria și geografia în limba maternă
5. Marko: Nu istoria și geografia în limba maghiară îi deranjează pe unii care se opun legii educației

6. Ceartă în Parlament pe tema predării istoriei și geografiei în limba maghiară
7. Elevii de gimnaziu și liceu aparținând minorităților vor învăța geografia și istoria în limba română
8. Plăcuțe bilingve la Universitatea Babeș-Bolyai
9. Traian Băsescu, huiduit la Băile Tușnad, în timpul discursului despre autonomie teritorială
10. Vicepremierul Ungariei în Harghita: Cerem autonomia teritorială a Ținutului Secuiesc. Cum comentați?
11. Lectori maghiari, dați afară de la Babeș-Bolyai
12. Denumirea în română a localității Miercurea Ciuc, acoperită cu scriere secuiască
13. Marko Bela: Și dacă e deasupra limba maghiară înseamnă că limba română este umilită?
14. Placuta in limba maghiara amplasata in UBB Cluj in cadrul unui concurs lansat de Comitetul de Initiativa Bolyai!
15. Tokes a montat din nou plăcuțe în limba maghiară la Oradea
16. Pentru studenti - Ministrul Funeriu a facut o rima in limba maghiara
17. 5.000 de maghiari s-au adunat la Târgu Secuiesc
18. Băsescu: Nu aş vrea să se cadă în plasa de a crede că limba maghiară este obiectivul Legii educației
19. Primarul din Miercurea Ciuc, amendat pentru indicatoarele de orientare maghiare
20. UDMR cere PDL soluții pentru adoptarea Legii Educației: Nu este o monedă de schimb, spune Marko Bela
21. Noua Lege a educației a fost adoptată de Comisia de învățământ a Camerei
22. Vadim Tudor la adunarea de la Toplița: "Frăție și concordie"
23. Protest împotriva regionalizării României, la Cluj
24. Declarații incendiare la Tușnad: Ungaria vrea autonomie teritorială pentru maghiarii din România
25. Băsescu: Susțin asumarea pe legea educației